

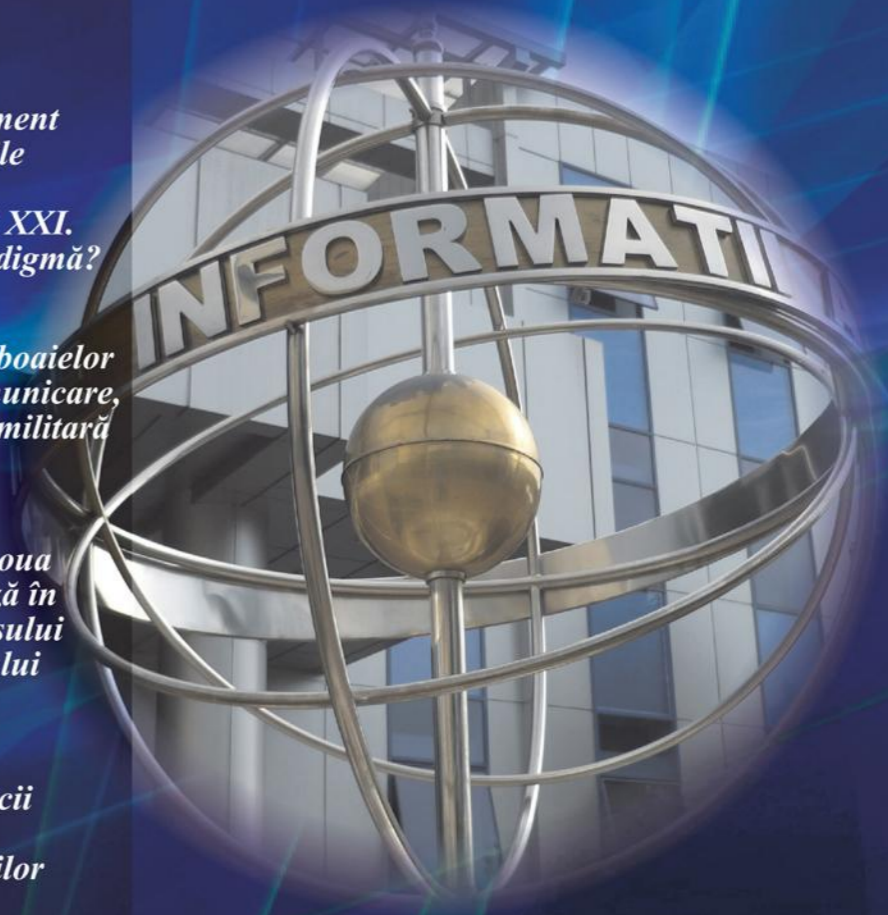
INFOSFERA

INFOSFERA

DIN CUPRINS:

- *Războiul ca instrument al politicii în relațiile internaționale la începutul secolului XXI. Schimbare de paradigmă?*
- *Caracteristicile războaielor secolului XXI: comunicare, politică și operație militară neconvențională*
- *Jocuri de putere: noua elită politică chineză în perspectiva congresului al 19-lea al Partidului Comunist Chinez*
- *Dinamica geopoliticii și geostrategiei în contextul provocărilor mileniului trei. Rolul statelor*

INFOSFERA - Anul IX nr. 1/2017

Anul IX nr. 1/2017

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Publicație indexată în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL

Revistă cu prestigiu științific recunoscut de Consiliul Național de Atestare
a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Dirrecția Generală de Informații a Apărării

CUPRINS

<i>Războiul ca instrument al politicii în relațiile internaționale la începutul secolului XXI. Schimbare de paradigmă?</i>	3
Constantin HLIHOR	
<i>Caracteristicile războaielor secolului XXI: comunicare, politică și operație militară neconvențională</i>	13
Iulian CHIFU	
<i>Jocuri de putere: noua elită politică chineză în perspectiva congresului al 19-lea al Partidului Comunist Chinez</i>	22
Isabela ANCUȚ	
<i>Dinamica geopoliticii și geostrategiei în contextul provocărilor mileniului trei. Rolul statelor</i>	37
Daniel-Nicolaie LEONTE	
<i>Geopolitica Nordului din perspectiva securității energetice</i>	41
Corina BUCUR	
<i>Războiul cibernetic. Delimitări conceptuale</i>	51
Bogdan-Florin TIMIȘ	
<i>Evaluarea inteligenței ofițerului de intelligence</i>	61
Cristian DOBRE	
<i>Sindromul „burnout” în organizația militară</i>	70
Daniela CHIRIȚESCU	
<i>Planificarea strategică – element esențial al managementului strategic în cadrul instituțiilor din sistemul național de apărare, ordine publică și securitate națională.</i>	77
Anca-Gabriela PETRESCU Lucian IVAN	

RĂZBOIUL CA INSTRUMENT AL POLITICII ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI. SCHIMBARE DE PARADIGMĂ?

Constantin HLIHOR*

Abstract

In this article, the author analyzes how certain phenomena such as globalization, post-modernism and scientific revolution changed the look of war in all its dimensions (its very nature, the actors, the battlefield). Also, the analytical approach emphasizes the role of perceptions of the phenomenon of war and especially the misperceptions that plays most often an important role in triggering the war.

The author also believes that the current picture about future war could be strongly affected by biases, manipulation and even poisoning.

Evaluating the two schools of thought regarding the „old wars” and „new wars”, this article concludes that the essence/ nature of war has changed, and the theory of Clausewitz remains valid even today if we look holistically the confrontation (military/non-military) and if decipher the work of the great strategist with an appropriate reading grid.

Keywords: war, perception, misperception, new wars, old wars.

Introducere

Războiul, ca fenomen social și politic, este, fără îndoială, una dintre formele extreme de interacțiune umană. Prin consecințele sale a marcat decisiv istoria statelor, indiferent dacă acestea s-au aflat în postura de învinși sau de învingători. Din aceste motive, războiul s-a aflat mereu în preocuparea militarilor, a oamenilor politici, dar, în egală măsură, și a strategilor, a istoricilor și a oamenilor de știință. Unii și-au dorit să cunoască cât mai bine fenomenul pentru a obține victoria la un „preț” convenabil și acceptabil pentru societate¹, alții pentru a ști cum poate să fie pace acolo unde altădată era război². Nu puțini au fost oamenii care au încercat să-i înțeleagă filozofia, fizionomia și mecanismele³. Preocuparea științifică privind războiul și pacea este, probabil, la fel de veche ca însăși știința⁴, dar este mai intensă sau, dimpotrivă, mai laxă în

funcție și de evoluțiile din societate, în general, și din politica internațională, în special.

Dinamica tot mai accelerată a politicii internaționale, transformările din interiorul societății contemporane și intrarea lumii într-o nouă fază a postmodernității, cu schimbări de esență a unor procese și fenomene, printre care se numără și războiul, au determinat o creștere a preocupărilor privind violența și conflictualitatea dintre diferitele entități (umane, statale sau non-statale). Un alt motiv este și erodarea unor concepte și noțiuni utilizate un timp îndelungat în demersurile de cercetare/analiză a fenomenelor și proceselor conflictuale⁵. Noțiunea de război, dar și alte concepte, cum ar fi *stat-națiune*, *suveranitate*, *cetățenie*, sunt supuse, în prezent, unor tensiuni fără precedent. Semnificația lor clasică este contestată, iar noile interpretări nu sunt adjudecate de majoritatea lumii academice.

* Autorul este prof. univ. dr. în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și la Facultatea de Istorie din cadrul Universității București.

Această stare de lucruri conduce la un paradox. Lumea, copleșită de informațiile care vin din diferite surse referitoare la războaie, crize și alte tipuri de conflicte, nu își mai poate face o imagine clară în ceea ce privește cauzele, actorii și beneficiarii stării de conflictualitate.

Sunt doar câteva dintre considerentele pentru care conflictele survenite după încheierea Războiului Rece, atât cele internaționale, cât și cele interne⁶, au intrat în atenția mediului academic de cercetare, din varii perspective, de la cele specifice domeniului militar și strategic până la cele ale sociologiei, comunicării și relațiilor publice, sau chiar psihologiei sociale. De aceea nu trebuie să ne surprindă multitudinea de reprezentări și percepții ale fenomenului războiului, ci modul cum au evoluat percepțiile asupra realității conflictuale actuale. Această situație a generat o serie de întrebări care au vizat, pe de o parte, *esența, fizionomia și scopurile politice* ale războiului și dacă putem vorbi de o *schimbare de paradigmă*, pe de altă parte. A fost înlocuit definitiv războiul clasic cu alte tipuri de războaie? Războiul *ideologic/politic*, războiul *informațional*, războiul *psihologic*, războiul *reprezentărilor* etc., sunt războaie în sensul clasic al conceptului utilizat în arta și strategia militară sau în polemologie? Mai este posibil ca omenirea, în viitorul apropiat sau mai îndepărtat, să fie martora unor războaie de masă, așa cum au fost conflagrațiile secolului al XX-lea? Sunt doar

câteva dintre întrebările care apar atunci când încercăm să vedem linia care separă războaiele *vechi* de cele *noi*.

Războiul secolului XXI între percepție și realitate/practică politică

Războiul, ca realitate concretă, este produsul unor interacțiuni dintre cel puțin două grupuri umane organizate politic, în care fiecare dintre părți dorește să își realizeze scopurile/interesele, utilizând un anumit tip de violență (fizică/mecanică, simbolică, structurală etc.). Acest tip de realitate este irepetabil și unic. Războiul, însă, nu este doar o realitate concretă care produce consecințe pentru viața oamenilor și a societății, este și o *realitate social construită* cu ajutorul conceptelor și noțiunilor specifice domeniului militar, al sociologiei politice, al polemologiei, istoriei etc. În interiorul acestui tip de realitate au fost construite, de-a lungul timpului, *teorii⁷ ale războiului, strategii și doctrine militare*, ca suport pentru organizarea și desfășurarea războaielor. Percepția asupra acestui tip de realitate (rezultată din observare, analiză, diagnoză, prognoză etc.) este multiplă și diferită de la o persoană/ instituție la alta. Prin urmare, este aproape un truism să afirmi că răspunsurile la întrebările enunțate mai sus, cu privire la războaiele vechi și noi, au grupat specialiștii domeniului în mai multe tabere, dintre care par a se fi impus două.

Una dintre aceste tabere susține teza, lansată cu doar câțiva ani în urmă, de Mary Kaldor,

potrivit căreia procesele globalizării, revoluția științifică și modificările mediului internațional au schimbat *esența, natura, actorii și modul de ducere a războiului*⁸. Așa se explică de ce vocabularul conflictualității a devenit extrem de aglomerat. Noțiunea de *new wars* acoperă o gamă atât de largă de conflicte și confruntări („operațiuni altele decât războiul”, „război informațional”, „război asimetric”, „război al percepțiilor”, „război contra terorismului”, „război hibrid” etc.), încât apare, în mod firesc, tentația de a da dreptate celor care susțin teza lansată de Kaldor. O alta tabără a contestat această teză, dar nu în mod radical, deoarece a ajuns la concluzia că doar „o parte din *gramatica* războiului s-a schimbat după 1989”, dar nu și *esența/natura* sa⁹. Analistul politic Stathis N. Kalyvas, profesor la Yale University, se poziționează oarecum echidistant, considerând că cei care au clasificat războaiele în *vechi și noi* au pornit de la o premisă dublu eronată, neluând în calcul, în demersul lor analitic, partinitatea și neglijând dimensiunea istorică a conflictelor actuale¹⁰.

Această falie, între adepții schimbării de paradigmă și cei ai continuității, o întâlnim și în rândul comandanților și strategilor militari.

Analiștii Steven Metz și Phillip Cuccia, de la Strategic Studies Institute, de exemplu, au ajuns la concluzia că adepții schimbărilor radicale ale fenomenului războiului cer instituțiilor cu responsabilități în domeniul securității și apărării măsuri de adaptare, pentru a putea face față provocărilor generate de aceste schimbări. Dimpotrivă, tradiționaliștii cer ca instituțiile să se concentreze pe continuitate, susținând că doar caracterul războiului s-a schimbat, nu și esența acestuia și, prin urmare, strategiile nu ar trebui să cedeze capriciilor schimbării¹¹.

Războiul, ca oricare alt fenomen social, este influențat de schimbările și mutațiile care apar în politica internă și externă a statelor și este modelat de revoluția care se petrece în cunoaștere și în tehnologie. Prin urmare, fizionomia războiului, instrumentele și mijloacele cu care beligeranții acționează pe câmpul de luptă, fizic sau virtual, strategiile și arta confruntării nu pot rămâne aceleași. Impactul acestor schimbări este vizibil doar atunci când războiul se manifestă în realitatea politică internă (cum au fost conflictele interetnice și interreligioase apărute în fosta Iugoslavie sau în fosta Uniune Sovietică, revoluțiile politice din perioada 1989-1991 care

au dus la prăbușirea regimurilor comuniste etc.) și, mai ales, în politica internațională (războiul din Kosovo și cel din Irak). Importante sunt *percepțiile și reprezentările* pe care strategii, analiștii și istoricii le au despre războaiele dintr-o perioadă sau alta a istoriei, mai recentă sau mai îndepărtată. Acesta este, în principal, și motivul pentru care comandanții, strategii și istoricii militari cercetează și analizează diverse campanii militare și războaie. Este foarte important pentru pregătirea unei/unui viitoare campanii/război să fie cunoscut gradul de adecvare a strategiilor și planurilor de acțiune, concepute din timp, cu realitatea câmpului de luptă¹².

Percepția este un instrument principal în analiza războiului ca fenomen social construit.

Dacă un analist/ istoric militar dorește să construiască o reprezentare adecvată a unui război clasic prin raportare la unul definit (*perceptut*) de alți specialiști ca fiind din categoria celor „noi”, el va opera întotdeauna cu percepții și reprezentări. Neavând acces direct la realitatea concretă (teatre de operațiuni, bătălii, evenimente

sau deznodăminte etc.), acesta va face apel la informațiile și cunoștințele dobândite și pe care le consideră adevărate, corecte și utile¹³.

Percepția fenomenului războiului ca realitate concretă este, în fapt, o prelucrare de informații în funcție de o *grilă de lectură* dobândită în procesul de formare a competențelor specifice unui analist militar/sociolog/istoric etc. Acest lucru explică, oarecum, de ce războiul din Irak, de exemplu, este „văzut” diferit de analiști care dispun de același set de informații, dar îl „citesc” prin intermediul unei *grile de lectură* diferite. Un exemplu edificator îl constituie războiul din Kosovo, din 1999, atunci când NATO a dus o campanie de 60 de zile împotriva Serbiei. Percepția asupra acestui război a fost diferită. Cei care s-au poziționat împotriva Serbiei au perceput criza kosovară ca pe un război desfășurat de statul sârb împotriva unei etnii (albanezii kosovari), parte componentă a societății sârbe la acea dată, și au intervenit pentru a pune capăt acestei situații. Din contră, sârbii au „văzut” motivația intervenției dintr-un cu totul alt punct de vedere. Dacă pentru occidentali războiul

a fost o intervenție umanitară (de tip *new war*), pentru sârbi a fost un război de agresiune (de tip clasic). Opinia publică internațională a perceput războiul prin *grila de lectură* livrată de către media occidentale¹⁴. Astfel că doi specialiști ai domeniului au văzut diferit cauzele conflictului. „În Occident, afirmă Jonathan Eyal, există percepția că populațiile din Balcani au înnebunit, că ard de nerăbdare să se războiască între ele și că așteaptă doar un pretext. Dar aceasta nu este adevărat”¹⁵. Analistul român Mihail E. Ionescu consideră că principala cauză a crizei a fost „prelungirea sindromului iugoslav, care, din 1992, înseamnă redesenarea hărții politice a ex-Iugoslaviei prin mijloace violente”¹⁶.

Extrem de importantă este percepția liderilor statelor, adecvată la realitatea concretă sau eronată (*misperception*)¹⁷, despre război și rolul său în politica internațională. Robert Jervis, reputat sociolog al relațiilor internaționale, nu neagă faptul că războaiele se pot declanșa chiar și atunci când ambele părți *văd* reciproc, cu acuratețe, realitatea politică și consecințele generate de un conflict armat. Cu toate acestea, Jervis consideră că percepțiile eronate joacă, cel mai adesea, un rol important în declanșarea războaielor¹⁸. Un exemplu de consecință dramatică a percepțiilor eronate asupra transformărilor suferite de fenomenul război în anii premergători declanșării celor două războaie mondiale din secolul XX este edificator și sugestiv și pentru zilele noastre. Înainte de declanșarea primei conflagrații mondiale, părțile beligerante au perceput războiul printr-o grilă de lectură eronată, „livrată” de cei care se ocupau cu cercetarea acestui fenomen. Teoreticienii militari anticipaseră corect faptul că, la sfârșitul secolului al XIX-lea, revoluția industrială va mecaniza lupta armată și, prin urmare, războiul care va urma va fi unul diferit de cele anterioare, tocmai datorită schimbărilor produse în tehnica militară și logistică¹⁹. Generalul Helmuth von Moltke ajungea la concluzia că în operațiunile militare viitoare vor crește atât viteza, cât și amploarea desfășurărilor de forțe. Această imagine a modelului de război, care era nou în raport cu cele anterioare, a influențat majoritatea ofițerilor care au elaborat planurile

de campanie²⁰. Urmarea a fost că toți beligeranții și-au imaginat confruntarea în logica unui *blitzkrieg*, cu un succes rapid, iar realitatea s-a dovedit a fi un război de uzură și de tranșee²¹. Consecințele au fost devastatoare în raport cu percepțiile liderilor politici și militari la începutul războiului. Peste nouă milioane de oameni (în majoritate europeni) au murit, iar mai mult de șase milioane au devenit invalizi²².

Erorile de percepție ale liderilor politici vor continua și în anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial. A fost perceput greșit rolul unor noi tehnologii de luptă (tancul și avionul) în ecuația unui viitor război, fie prin supraestimare, ajungându-se la modelul de *blitzkrieg* al Germaniei naziste, fie subestimat, cum a fost cazul Franței care și-a construit strategia viitorului război pe un model defensiv având în centru „linia Maginot”. Marele Cartier german a supraestimat puterea bombardamentului strategic și a pierdut bătălia Angliei, iar Franța nu a putut fi apărată de linia Maginot, fiind invadată de trupele germane²³. Iar exemplele ar putea continua cu erorile de percepție înregistrate la nivelul oamenilor politici și generalilor americani, japonezi și sovietici din prima parte a celui de-al Doilea Război Mondial. Aceste exemple nu trebuie să conducă la interpretări de istorie contrafactuală²⁴, deoarece nu putem ști care ar fi fost evoluția evenimentelor și dacă percepțiile s-ar fi dovedit corecte. Referindu-se la acest aspect, Arthur Stein remarca, cu decenii în urmă, că nu toate percepțiile greșite au consecințe semnificative²⁵. Prin urmare, cunoașterea rolului jucat de erorile de percepție poate servi ca avertizor, atât pentru strategii și planificatori, cât și pentru decidenți.

În lumina celor descrise mai sus, nu excludem posibilitatea ca, astăzi, imaginea războiului viitor să fie puternic *virusată* de o serie de erori de percepție, manipulări și chiar intoxicații. A dimensiona și a pregăti forțele armate, a proiecta strategii și planuri de acțiune, a utiliza instrumente și tehnologia în funcție de o percepție/imagine virusată a viitorului război înseamnă a merge conștient pe drumul unui posibil eșec.

A schimbat revoluția în cunoaștere și în tehnologie esența/ natura războiului?

Chiar și o succintă privire asupra cercetărilor și studiilor privind conflictele ultimului sfert de veac ne arată că acestea nu mai seamănă, în multe privințe, cu cele de la începutul sau chiar de la jumătatea secolului al XX-lea. Această opinie este susținută de specialiști din domeniul studiilor de securitate²⁶, al economiei politice²⁷, relațiilor internaționale²⁸ și chiar al politologiei²⁹. Argumentul acestora este că războaiele *noi* diferă de cele *vechi* în ceea ce privește **zona de manifestare** (în interiorul statului mai degrabă decât inter-statale), **metodele, modelele de finanțare** (externe, mai degrabă decât interne), **intensitatea** (se caracterizează prin intensitate scăzută asociată cu un nivel ridicat de brutalitate, direcționată deliberat contra civililor), **tipul de armată** implicată (dispariția armatelor de masă diminuează probabilitatea producerii unui război care să aibă caracteristicile/consecințele celor două conflagrații mondiale)³⁰.

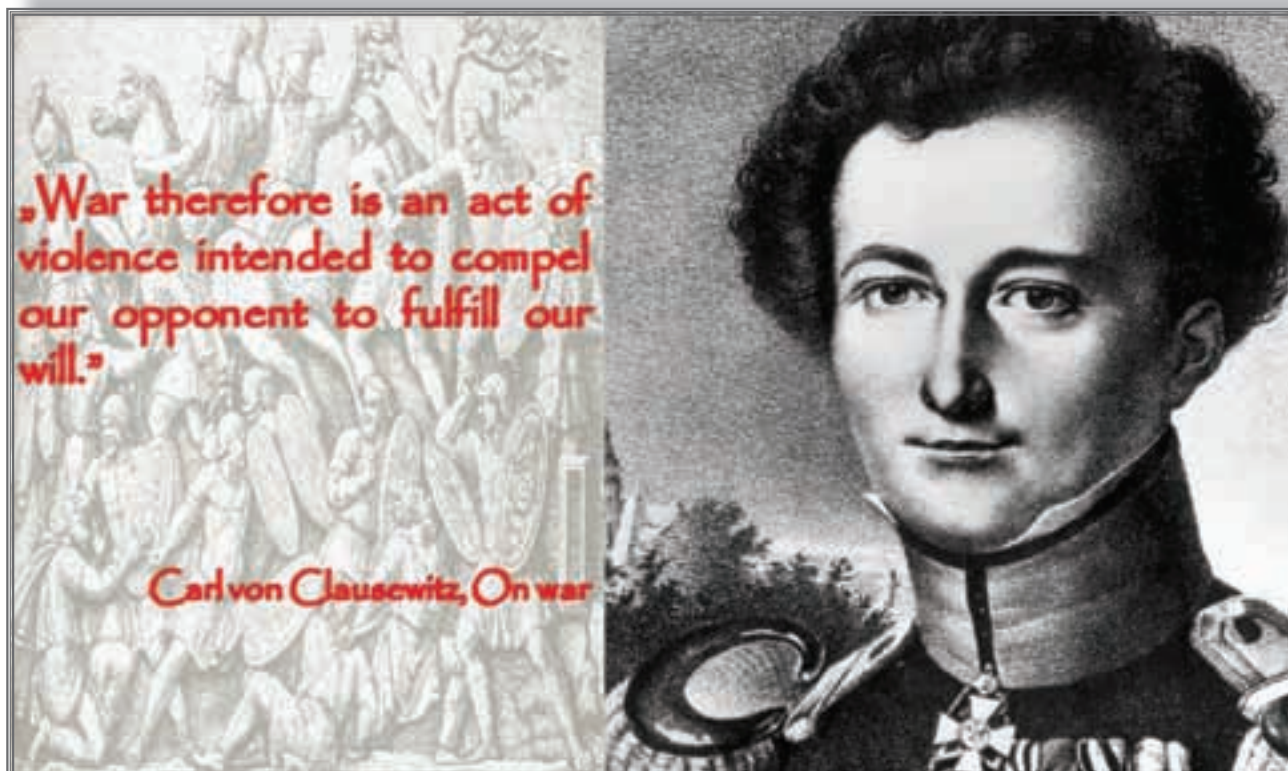
Noile războaie nu se mai duc între state/coaliții de state, ci, mai degrabă, între comunități etnice, religioase sau actori non-statali nelegitimi (organizațiile teroriste, crimă organizată, traficantii de droguri și de carne vie etc.). Aceste războaie se multiplică, par să devină mai atroce și cu implicarea masivă a civililor, ceea ce duce, implicit, la creșterea numărului de victime/refugiați. Potrivit unor analiști, afirmațiile de acest fel nu se susțin. Aceștia ajung la concluzia că în cele mai recente războaie raportul civil/ militar în ceea ce privește pierderile de vieți omenești depășește rareori 50/50.3. În ceea ce privește intensitatea luptei și atrocitățile săvârșite în perioada post-Război Rece, acestea sunt semnificativ mai mari decât în epoca Războiului Rece³¹.

Un alt element de diferențiere îl reprezintă mediul în care se poartă războiul. Noile conflicte au tactici diferite de cele ale vechilor războaie, pornind de la premisa că lupta se mută de pe câmpurile de luptă convenționale pe teatrele neconvenționale³², cu strategii care urmăresc controlul populației și nu anexarea de noi teritorii³³. De asemenea, în aceste teatre neconvenționale apar „noi” combatanți (armate

private, bande criminale, organizații teroriste etc.) în locul armatelor alcătuite din soldați profesioniști sau militari în termen³⁴. Adepții noii paradigme afirmă că toate aceste schimbări au alterat fundamental esența războiului, așa cum a fost ea definită de Carl von Clausewitz.

Dacă am analiza fiecare dintre componentele războiului care au fost *afectate*, de-a lungul timpului, de progresele din domeniul cunoașterii și tehnologiei, atunci am putea spune, fără nici o ezitare, că, la sfârșitul secolului XX și începutul secolului al XXI-lea, confruntarea dintre state (sau alt tip de actori) se desfășoară în contextul unui nou tip de război. **Apare firesc întrebarea dacă putem generaliza doar pe baza unor schimbări secvențiale.** Generalul Carl von Clausewitz, unul dintre cei mai des citați gânditori care au analizat fenomenul, își avertiza cititorii, încă din primele pagini ale celebrei sale lucrări, că nu își propune să examineze elementele distincte ale războiului, ci „*întregul, în coerența sa lăuntrică (...)*”³⁵.

Pentru a avea o percepție holistică asupra fenomenului trebuie să vedem ce este războiul. Aceasta este una dintre provocările cu care se confruntă cercetarea fenomenului de aproape două sute de ani, deoarece de la gânditorii antici și până în zilele noastre au existat o mulțime de definiții³⁶. Vom pleca de la cea mai citată și creditată în literatura de specialitate, cea dată de Clausewitz, potrivit căruia războiul este „un act de violență, pentru a sili adversarul să ne îndeplinească voința”³⁷. Violența fizică (deoarece violența morală nu există în afara conceptelor de „stat” și de „lege”) este, deci, mijlocul de a-i impune inamicului voința noastră (scopul). Pentru a atinge în mod sigur acest scop, trebuie să-l dezarmăm pe inamic (obiectivul propriu-zis al acțiunii militare). Obiectivul se substituie scopului și, întrucâtva, îl înlătură, ca pe ceva ce nu ar aparține războiului însuși. Acest lucru pare să fie adevărat, chiar și astăzi. Este greu de imaginat că, în secolul XX, o națiune a mers la război fără un motiv rațional (ex. recâștigarea unui teritoriu considerat a fi al său sau îndreptarea unei prevederi a unui tratat de pace considerate a fi greșite). Desfășurarea de operații de impunere a păcii (ex. războiul din Kosovo) este un exemplu clasic prin care un stat a fost forțat să se plece

voinței altora. Ca atare, se pare că definiția oferită de Clausewitz este adevărată și astăzi³⁸.

Adepții teoriei războiului *nou*, care susțin că s-a modificat fizionomia câmpului de luptă, au dreptate, prin comparație cu realitatea conflictuală a secolelor trecute. În secolele XIX și XX singura cale reală de a purta un război era prin alinierea a două armate opuse, fiecare dintre ele acționând pentru a o învinge pe cealaltă. În prezent, metodele s-au schimbat - în loc de armate se recurge la lovituri de precizie, cu rachete ghidate trase de la mii de kilometri depărtare, pentru a elimina trupele inamice, cu pierderi minime din partea atacatorului. Se pot elimina adversari și regimuri politice incomode utilizând mijloace non-militare în scopuri politice, prin intermediul unor metode inovatoare (ex. „Primăvara arabă”)³⁹. Dar s-a schimbat esența războiului? Nu, doar mijloacele și metodele prin care se atinge scopul politic s-au modificat și aici avem exemplul Crimeii, care a fost „cucerită” fără ca trupele ruse să fie angajate într-un război cu statul vecin⁴⁰.

Războiul își va păstra esența, respectiv înfrângerea voinței adversarului pentru a acționa în conformitate cu interesele proprii, dar se va desfășura atât în teatre clasice de război, cât și non-clasice.

Cât de pregătiți suntem pentru a „lupta” pe un „teatru economic” de operațiuni militare?⁴¹

Pierderile nu se măsoară doar în morți și răniți, ca pe câmpul de luptă clasic, ci și prin scăderea nivelului de prosperitate și creșterea numărului de șomeri⁴². Analistul militar american Edward N. Luttwak, referindu-se la un asemenea tip de război, preciza că într-un *teatru de operații de acest fel* capitalul investit și partea de câștig care se întoarce acasă reprezintă *puterea de foc*, iar pătrunderea pe piață cu ajutorul statului înlocuiește bazele militare și garnizoanele desfășurate în afara țării, precum și influența diplomatică⁴³.

Cât de pregătiți sunt astăzi cei care trebuie să combată acțiunile specifice unui așa-zis „război al reprezentărilor” sau al unuia de tip „political warfare”⁴⁴?

Forța de persuasiune de care dispun instrumentele de tip *new media* este departe de a fi înțeleasă cum trebuie. Criza ucraineană este un amestec de război clasic și război hibrid. S-a declanșat pe un fond în care societatea ucraineană, pentru un observator nefamiliarizat cu asemenea tip de confruntare, părea că se află într-o perfectă normalitate. După protestele de stradă din 2013 (pentru apărarea unor idei, drepturi și valori), în foarte scurt timp s-a coagulat, în aprilie 2014, ceea ce expresiv a

calificat analistul Lawrence Freedman, „insurgența sponsorizată”⁴⁵, iar câteva luni mai târziu, în vara aceluiași 2014, au pătruns și trupe ruse pentru „protejarea” etnicilor ruși și a rusofonilor. S-a demonstrat cum o țară relativ stabilă a fost transformată într-o „arenă a conflictului armat de mare intensitate într-o perioadă atât de scurtă de timp, de luni sau chiar zile”⁴⁶. Prin activități sub acoperire și manipularea opiniei publice o parte din populația locală a fost transformată într-o „coloană a cincea”, care apoi a acționat potrivit unor strategii mixte de tip clasic și non-clasic. Acest exemplu evidențiază faptul că dacă un stat dorește victoria în așa-zisele *războaie ale viitorului*, trebuie să fie pe deplin pregătit intelectual pentru acest scenariu, adică să fie gata să suporte/ ducă un război care afectează toate domeniile de viață ale societății în cauză. Oricare dintre aceste dimensiuni, singure sau în combinație malignă, pot conține *virusul nevăzut al unei eventuale înfrângerii*, chiar dacă o armată va fi perfect hotărâtă să își facă datoria pe câmpul clasic de luptă⁴⁷. Observând aceste schimbări, strategii militari americani au reacționat adecvat la realitatea câmpului strategic contemporan. În martie 2015, *US Army Special Operations Command* a făcut public documentul „SOF Support to Political Warfare White Paper”. Acesta atrage atenția asupra unui nou tip de război, *political warfare*, și indică totodată instrumentele de luptă, respectiv inițiativele strategice proactive și acțiunile preemptive, precum și diminuarea avantajelor hibride și asimetrice ale adversarilor⁴⁸. Aspectele mai sus enunțate nu sunt noi nici ca realități ale mediului strategic și nici ca elemente de gândire sau planificare strategică. **Problema este dacă factorii de decizie, militari și politici, sesizează la timp apariția unor astfel de amenințări** și dacă au pregătite răspunsuri adecvate și oportune. În perioada Războiului Rece bătălia dintre cele două blocuri politico-militare s-a dus și cu strategii și mijloace specifice unui asemenea tip de confruntare⁴⁹. Dacă *studiul acestui tip de confruntare pare a fi marginal în cercetarea românească*, nu același lucru se întâmplă însă în state din vecinătate⁵⁰.

Apariția câmpului de luptă virtual a modificat dramatic percepția noastră asupra confruntărilor militare. Atacurile cibernetice pot produce chiar

mai mari daune economice și financiare decât cel mai mare bombardament strategic din timpul ultimului război mondial și pot influența scena politică dintr-o țară țintă fără ca spionii să fie prezenți în spațiul inamic, așa cum se întâmpla în conflictele clasice ale secolului XX. Dacă acest tip de confruntare îngrijorează specialiștii din SUA, stat considerat a fi cel mai puternic actor al politicii internaționale⁵¹, nu ar trebui să ne concentrăm și noi asupra unor strategii adecvate?

Concluzii

Aceste doar câteva aspecte ne arată că esența/ natura războiului nu s-a schimbat, că definiția lui Clausewitz a rămas valabilă, dacă privim confruntarea militară/ non-militară în ansamblul ei și dacă descifrăm opera marelui strateg printr-o grilă de lectură adecvată. Ar fi ridicol să căutăm soluții în lucrarea *Despre război* în combaterea războiului informațional sau să imputăm autorului că nu a indicat modul de a câștiga un astfel de război, folosind mijloace non-violente/ non-militare. Unii specialiști au crezut de cuviință să afirme că viziunea lui Carl von Clausewitz ar putea fi actualizată prin modificarea conceptului de război, așa cum a fost el definit de acesta. Mai potrivit ar fi, în viziunea acestora, definirea războiului drept „o continuare a economicului cu alte mijloace”⁵². Opera lui Clausewitz despre război conține idei și viziuni încă relevante, dar și unele care nu au rezistat timpului. Ele trebuie lecturate în raport cu evoluțiile din societatea ultimelor două secole.

Aceste evoluții nu sunt nici liniare și nici nu se produc prin manifestări și treceri bruște. Societățile/ statele nu au urmat, în istoria modernă și contemporană, o evoluție sincronă. Dacă există decalaje de cunoaștere și de dezvoltare chiar în interiorul civilizației occidentale, cum putem spune că astăzi nu mai avem de-a face cu războaiele de tip clasic? Ele există și se produc în lumea extraeuropeană, realitatea ultimelor decenii arătându-ne că armata americană a fost pusă, uneori, în dificultate de a răspunde la acțiuni militare care se duceau fie cu tehnica secolului al XX-lea, fie după strategii și reguli de luptă care nu au nimic în comun cu teoriile războaielor noi. Ar fi o catastrofă astăzi o confruntare militară de tip clasic între marile puteri, dar poate ea fi exclusă total?

Primii ani ai începutului de secol XX nu anunțau prin nimic catastrofa care avea să vină în anul 1914. Analiza istorică ne mai arată că războaiele *noi* și *vechi* au coexistat, iar trecerea de la un tip de război la altul nu s-a produs brusc și nici peste tot dintr-o dată. Trebuie să avem o bună reprezentare a ceea ce este *nou* și a ceea ce este *continuitate*

în fenomenul războiului zilelor noastre. Pregătirea unui stat pentru a face față războaielor viitoare a fost, de-a lungul secolelor, o provocare pentru oamenii politici, pentru comandanții și strategii militari, dar și pentru mediul academic care cercetează fenomenul războiului. Astăzi, această provocare pare a fi mai presantă decât oricând.

¹ Herfried Münkler, „The wars of the 21st century”, in IRRC, March 2003, Vol. 85, No. 849, p. 10.

² Christopher Flaherty, *A Theory of War as Conflict Without Rules*, A Thesis Submitted for the Degree of PhD at the University of St Andrews, 2016 online <http://research-repository.st-andrews.ac.uk/> accesat la 20 februarie 2017.

³ General dr. Mircea Mureșan, General de brigadă (r) dr. Gheorghe Văduva, *Războiul viitorului, viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 17.

⁴ Mircea Malița, *Între război și pace*, Editura C.H. Beck, București, 2007, passim.

⁵ A se vedea și John Rundell, „Modernity, Civilisation, Culture and ‘The War to End All Wars’: Or We Begin and End in the Mess”, în *100 years of European Philosophy Since the Great War*, Springer International Publishing, 2017, pp. 235-250; David Chandler, „New narratives of international security governance: the shift from global interventionism to global self-policing”, în *Global Crime*, online <http://dx.doi.org/10.1080/17440572.2015.1112794> accesat la 20 februarie 2017.

⁶ Edward Newman, „The ‘New Wars’ debate: A Historical Perspective is Needed”, în *Security Dialogue*, vol. 35 (2), 2004, pp. 173-189; Tjitske Akkerman, „New Wars, New Morality?”, în *Acta Politica*, no. 44, 2009, pp. 74-86.

⁷ A se vedea, Thomas Lindemann, *Penser la guerre, L’apport constructiviste*, L’Harmattan, collection Logiques Politiques, 2008; Thierry Braspenning, *Theorie sociale-constructiviste de l’enlèvement des guerres hybrides*, Texte préparé en vue de sa discussion aux Joint Sessions for Workshops, Grenoble, 6-11 Avril 2001 Workshop N° 25 : *Théories de la Guerre*, online <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/a4191549-4914-45e9-b258-12b621a82ef6.pdf> accesat la 20 februarie 2017.

⁸ Mary Kaldor, „In Defence of New Wars”, în *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1): 4, 2013, pp. 1-2, online, http://eprints.lse.ac.uk/49500/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_Kaldor,M_Kaldor_Defence_new_wars_2013_Kaldor_Defence_new_wars_2013.pdf 22 februarie 2017.

⁹ Colin S. Gray, „How Has War Changed Since the End of the Cold War?”, în *Parameters*, 2005, p. 15, online <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/05spring/gray.pdf> 22 februarie 2017.

¹⁰ Stathis N. Kalyvas, „New” and “Old” Civil Wars a Valid Distinction? , în *World Politics*, no. 54, October 2001, p. 99.

¹¹ Steven Metz, Phillip Cuccia, *Defining War for the 21st Century*, Strategic Studies Institute Annual Strategy Conference Report, February 2011, online <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/> 22 februarie 2017.

¹² A se vedea Richard D. Hooker, Joseph J. Collins, *Lessons Learned from the Iraq and Afghan Wars*, NDU Press, 2015; István Gyarmati, Theodor Winkler, *Post-Cold War Defense Reform: Lessons Learned in Europe and the United States*, Potomac Books, Inc., Washington D.C. 2002; Lloyd C. Gardner, Marilyn B. Young, *Iraq and the Lessons of Vietnam: Or, How Not to Learn from the Past*, The New Press, New York, London, 2007; Gideon Rose, *How Wars End: Why We Always Fight the Last Battle*, Simon&Shuster Paperbacks, 2010.

¹³ Constantin Hlihor, *Geopolitica. De la clasic la postmodern*, Editura KartaGraphic, Ploiești, 2011, pp. 154-175.

¹⁴ A se vedea și Charles A. Duelfer, Stephen Benedict Dyson, „Chronic Misperception and International Conflict”, în *International Security*, Vol. 36, No. 1 (Summer 2011), pp. 73-100.

¹⁵ Jonathan Eyal, „Violența din Kosovo va continua ani la rând, dar nu se va extinde către țările vecine”, *Curentul*, 29 martie 1998, p. 9.

¹⁶ Dr. Mihail E. Ionescu, *Kosovo sau întoarcerea în trecut*, în „Curentul” din 29 martie 1998, p. 11.

¹⁷ A se vedea Robert Jervis, „War and Misperception”, în *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars (Spring, 1988), pp. 675-700; Arthur A. Stein, „When Misperception Matters”, în *World Politics*, Vol. 34, No. 4 (July 1982), pp. 508-509.

¹⁸ Robert Jervis, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 675.

¹⁹ Robert M. Citino, *The Path to Blitzkrieg: Doctrine and Training in the German Army, 1920-39*, Stackpole Books, 2008, pp. 9-11.

²⁰ Michael D. Krause, R. Cody Phillips, eds., *Historical perspectives of the operational art*, Center of Military History United States Army, Washington, D.C., 2005, pp. 131-133.

²¹ A se vedea, Robert Jervis, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 681-683; George Alfons Protopopescu, *Artă militară românească în primul război mondial (1916-1917)*, Muzeul de Istorie al Transilvaniei, 1973; General dr. Mihail Popescu, General-locotenent (r) dr. Valentin Arsenie, General de brigadă dr. Gheorghe Văduva, *Artă militară de-a lungul mileniilor*, volumul 2, Tipografia Ministerului Apărării Naționale, București, 2004, pp. 87-96.

²² Bogdan Antoniu, Alin Matei, *Politică și societate în secolul XX*, București, 2007, pp. 4-5.

²³ Robert Jervis, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 682.

- ²⁴ Niall Ferguson, *Istorie virtuală, Evoluții alternative și ipoteze contrafactice*, Editura Polirom, Iași, 2013.
- ²⁵ A se vedea și Arthur Stein, „When Misperception Matters”, în *World Politics*, no. XXXIV, 1982, pp. 505-526.
- ²⁶ Donald Snow, *Uncivil Wars: International Security and the New Internal Conflicts*, Boulder: Lynne Rienner, 1996; Mark Duffield, *Global Governance and the New Wars: The Merger of Development and Security*, London, 2001.
- ²⁷ Paul Collier, „Rebellion as a Quasi-Criminal Activity”, în *Journal of Conflict Resolution*, 44 (6), 2000, pp. 839–853; Dietrich Jung, „A Political Economy of Intra-State War: Confronting a Paradox”, în D. Jung ed., *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars: A Political Economy of Intra-State War*, Routledge, London, 2003, pp. 9–26.
- ²⁸ Colin S. Gray, *op. cit.*, în *loc. cit.*; Chris Hables Gray, *Postmodern War: The New Politics of Conflict*, Guilford Press, New York, 1997.
- ²⁹ Herfried Munkler, *The New Wars*, Cambridge, Polity, 2004.
- ³⁰ Mary Kaldor, Mary Kaldor, *New & Old Wars*, Second Editions, Polity Press, 2006, p.9.
- ³¹ Sinisa Malesevic, „The Sociology of New Wars?: Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts”, în *International Political Sociology* no. 2, 2008, p. 99.
- ³² Sinisa Malesevic, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 101.
- ³³ Herfried Munkler, *op. cit.*, p. 15.
- ³⁴ Mary Kaldor, *New & Old Wars*, Second Edition, Polity Press, 2006, p. 9; Stathis N. Kalyvas, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 100-102.
- ³⁵ Carl von Clausewitz, *Despre război*, Note și verificarea științifică a textului de G1-mr. dr. Corneliu Soare, Editura Antet, p. 9.
- ³⁶ Hew Strachan, *The Changing Character of War*, The Graduate Institute of International Relations, Geneva, 9th November 2006, p. 10, online <http://www.europaeum.org/files/publications/pamphlets/HewStrachan.pdf> 22 februarie 2017.
- ³⁷ Carl von Clausewitz, *op. cit.* p. 9.
- ³⁸ Do the Writings of Clausewitz have contemporary relevance?, <http://www.markedbyteachers.com/as-and-a-level/history/do-the-writings-of-clausewitz-have-contemporary-relevance.html>, 22 februarie 2017.
- ³⁹ Craig Beutel, *Political Warfare as Grand Strategy* June 3, 2016, <http://thestrategybridge.org/the-bridge/2016/6/3/political-warfare-as-grand-strategy> 22 februarie 2017.
- ⁴⁰ A se vedea, András Rácz, „Russia’s Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy’s Ability to Resist”, Ulkopoliittinen instituutti, The Finnish Institute of International Affairs, firstname.lastname@fia.fi; Andrew Korybko, *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*, Moscow Peoples’ Friendship University of Russia, 2015; Artis Pabriks, Andis Kudors, eds., *The War in Ukraine: Lessons for Europe*, The Centre for East European Policy Studies, University of Latvia Press, Riga, 2015; Edward Lucas, Peter Pomerantsev, *Winning the Information War: Techniques and Counter-Strategies in Russian Propaganda*, Center for European Policy Analysis’ (CEPA) Information Warfare, 2015.
- ⁴¹ A se vedea Éric Bosserelle *La guerre économique, forme moderne de la guerre?*, în *Revue Française de Socio-Économie*, 2/2011 (n° 8), p. 167-186; F. Coulomb, J. Fontanel, *Mondialisation, guerre économique et souveraineté nationale*, în P. Berthaud, G. Kebabdjian (dir.), *La question politique en économie internationale*, Paris, La Découverte, coll. «Recherches», 2006, p. 190-201; Christian Harbulot, *La main invisible des puissances. Les Européens face à la guerre économique*, Paris, Ellipses, 2005.
- ⁴² Éric Bosserelle *op. cit.*, în *loc. cit.*
- ⁴³ Edward N. Luttwak, *Le rêve américain en danger*, O. Jacob, Paris, p. 34.
- ⁴⁴ Acesta se mai întâlnește sub denumirea de *Psychological Warfare*, *Morale Warfare* sau *Ideological Warfare*. Adesea este considerată drept propagandă. Fiecare din acestea nu acoperă decât parțial conceptul de *political warfare*. A se vedea „Political Warfare Executive The Meaning, Techniques and Methods of Political Warfare”, online <https://www.psywar.org/psywar/reproductions/MeanTechMethod.pdf> 22 februarie 2017.
- ⁴⁵ L. Freedman, „Ukraine and the Art of Limited War”, în *Survival: Global Politics and Strategy*, no. 56 (6), December 2014–January 2015 online <http://www.iiss.org/en/publications/survival/sections/2014-4667/survival--global-politics-and-strategy-december-2014-january-2015-bf83/56-6-02-freedman-6983> 22 februarie 2017.
- ⁴⁶ L. Freedman, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 15.
- ⁴⁷ Colin Gray, „Fighting Talk – Forty Maxims on War”, *Peace and Strategy*, Potomac Books, 2009, p. 33.
- ⁴⁸ United States Army Special Operations Command, *SOF Support to Political Warfare White Paper*, 10 March 2015, [http://www.soc.mil/swcs/ProjectGray/Support%20to%20Political%20Warfare%20White%20Paper%20v2.3-RMT%20\(10MAR2015\)%20%20%20.pdf](http://www.soc.mil/swcs/ProjectGray/Support%20to%20Political%20Warfare%20White%20Paper%20v2.3-RMT%20(10MAR2015)%20%20%20.pdf), accesat la 1 martie 2017.
- ⁴⁹ A se vedea Constantin Hlihor, *România și șocurile Războiului Rece. 1980-1991*, Editura IRDD, București, 2016, pp.185-271.
- ⁵⁰ Julianne Smith, Adam Twardowski, „The Future of U.S.-Russia Relations”, online <https://www.cnas.org/publications/reports/the-future-of-u-s-russia-relations>; *The Military Doctrine of the Russian Federation*, Russian Federation Presidential Edict, February 5, 2010, Carnegie Endowment, http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, accesat la 1 martie 2017.
- ⁵¹ Nick Ismail, „Cyber security: information warfare challenges the essence of democracy”, 25 NOVEMBER 2016, <http://www.information-age.com/cyber-security-information-warfare-challenges-essence-democracy-123463369/>
- ⁵² David Keen, „Incentives and Disincentives for Violence”, în Mats Berdal, David M. Malone (eds.), *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*, Lynne Rienner, 2000, cap.2, online http://www.idrc.ca/openbooks/421-5/#page_19. 22 februarie 2017.

CARACTERISTICILE RĂZBOAIELOR SECOLULUI XXI: COMUNICARE, POLITICĂ ȘI OPERAȚIE MILITARĂ NECONVENȚIONALĂ

*Iulian CHIFU**

Abstract

This article is reflecting the core of the book I've written with Greg Simons for Routledge¹, to appear in July, on the characteristics of the 21-st Century wars. It has been conceived and written as the result of a number of years of working with the subjects of security, mass media, politics and armed conflict. The elements of communication and politics inform much of the content and the cases we are referring to. These aspects and the resulting issues have been carefully considered and engaged in offering important results from an academic and a practical perspective.

War and the manner in which it is waged have been evolving gradually, something that has been noticed by several authors, which prompted the motivation to capture the whys, to what extent, the how and the results of those changes (presumed and real). Some of those changes are related to how the public view, perceive and relate to wars and armed conflicts.

After the triumph of the end of the Cold War, the world breathed a sigh of relief after living on the brink for decades, and the "end of history" was announced². However, currently this short-lived optimism seems to be on the wane as new sets of risks and security challenges evolve and emerge. When wars break out, there are distinct parts to it – the physical fighting that takes place on the battlefield³ and the informational part⁴ that takes place in living rooms across the globe.

Keywords: *communication, war, Informational warfare, intangibles of war, terrorist branding, public diplomacy, reputation.*

Războiul și comunicarea – spre războiul informațional

Modalitatea și mijloacele prin care războaiele și conflictele sunt comunicate public - sau elementele dezvoltării lor, cu preponderență în spațiul informațional, precum și forma în care ajung la publicul larg reprezintă aspecte importante, care devin pivotale în conflictele armate ale contemporaneității. De aici decurg implicații importante pentru mass-media, jurnalism, opinia publică și percepție. Mai mult, cum mass-media și accesul la jurnalism, ca meserie și ocupație, au devenit mult mai extinse – practic oricine putând

să devină un ziarist al clipei, al evenimentului sau conflictului și sursă reluată la nivel global în mod instantaneu – acest fapt a transformat și vechile constrângeri geopolitice ale timpului și spațiului în elemente irelevante pentru o parte din ce în ce mai mare a populației globului.

Tradițiile occidentale ale jurnalismului și mass-media pot duce la presupunerea generală – deși din ce în ce mai puțin răspândită – că aceste instituții sociale cheie sunt obiective și servesc interesul public, prin situația prezumată de a fi cea de-a patra putere în stat. Pe de altă parte, tot mai mulți, cu precădere cei care au lucrat

* *Iulian CHIFU este profesor universitar asociat la SNSPA, Departamentul Relații Internaționale și Integrare Europeană, președintele Centrului pentru Prevenirea Conflictelor și Early Warning București, fost consilier prezidențial pentru Afaceri Strategice și Securitate Internațională.*

în presă, au o opinie diferită. Kenneth Payne, de exemplu, a mers până acolo încât a calificat *mass-media un instrument de război*⁵, în timp ce Șeful Statului Major General al Armatei Ruse, Valeri Gherasimov, a repetat aserțiunea și a premiat mass-media care luptă în războiul informational⁶. Aceasta reconfirmă faptul că, indiferent de intenția unui jurnalist (pozitivă sau negativă), simpla relatare cu privire la un conflict armat poate influența percepția și opinia publică; nu mai vorbim atunci când acest scop este urmărit direct prin subordonarea ziaristului față de interesele unei părți sau unui controlor al comunicării acestor subiecte către public.

Această situație generează, în mod natural, o anumită tensiune și o dilemă la nivelul societății democratice, acolo unde dăinuie asumția că informația bună și credibilă duce la decizii bune și credibile pe o anumită temă. Firește că această premiză devine utopică atunci când actori diferiți, angajați într-un conflict politic sau militar, comunică publicului, utilizând mass-media și canalele informaționale, informații subiective menite să mobilizeze, să ajute la faza de polarizare, și să dirijeze publicul spre o anumită realitate, un set

de idei și acțiuni pregătite și vizate de comunicarea respectivă. Multe dintre credințele despre ceea ce înseamnă un război, cum ar trebui sau nu să fie abordat și condus, pot fi găsite în abordări și tradiții culturale despre război care au evoluat în timp, dar și calibrate potrivit experiențelor conflictelor militare trecute⁷.

Având în vedere influența Occidentului în capitalul celor mai importante instrumente globale de comunicare în masă, domină la nivel global o înțelegere occidentală despre război. Problema este că avem de-a face și cu alte tradiții și moduri diferite de a aborda războiul, de a-l conduce și derula, la nivel istoric și în contemporaneitate, privite distinct decât din acest unghi occidental, cu care ne-am obișnuit. Mai mult, există observații înregistrate potrivit cărora amplificarea formelor diferite de comunicare în masă (inclusiv cele ne-occidentale) și a modalităților cu care comunicăm instantaneu unor audiențe relevante, capabile de multiplicare globală, determină existența a din ce în ce mai puțin consens și mai multe nuanțe despre istorie și chiar despre evenimente curente prezentate live și din toate unghiurile, dar interpretate în

fel și chip⁸. Această formulă aparentă de relatare alternativă a conflictelor se derulează și în cazul abordărilor divergente sau este vorba de chiar modul în care concepem și purtăm războiul, care duce la schimbarea naturii conflictelor? Sau, poate, e vorba depre faptul că suntem mai atenți pentru că aflăm imediat, instantaneu – prin acces infinit la informațiile directe, despre un conflict, ceea ce schimbă percepția noastră, altădată mult mai înghețată și cu o mai mare inerție în reacție?

Aspecte tangibile și intangibile în războiul contemporan

În fiecare conflict armat, pe lângă elementele tangibile, există și o serie de elemente intangibile, greu de decriptat sau de identificat. Evident că atenția oricui este atrasă, cel mai repede, de elementele tangibile, mai lesne de identificat, de descris și de prezentat publicului. Aceste elemente vizează preocupări de natură geografică, precum starea terenului, clima, dar și elementele vizibile legate de calitatea și cantitatea personalului sau a tehnicii și echipamentului militar folosit. Este vorba despre elemente vizibile, tangibile, care pot fi prezentate și înțelese imediat de public. Din contră, aspectele intangibile ale războiului nu pot fi văzute, dar pot avea un impact semnificativ asupra unor aspecte operaționale ale conflictului armat.

Elementele intangibile includ forța sau slăbiciunea credinței/ sau încrederii în leadershipul militar și politic, voința populației sau a unei armate de a merge la război sau de a continua lupta⁹. Sunt elemente importante de luat în considerare. Chiar dacă mijloacele militare sunt cele care determină rezultatul în lupte individuale, războaiele sunt din ce în ce mai mult determinate și decise de considerente intangibile sau politice¹⁰. De aceea, pentru a putea utiliza elemente tangibile la maximum de eficiență sau cu impact maxim, elementele intangibile sunt relevante și trebuie cultivate cu atenție și evaluate separat atunci când se trece la derularea unei operații militare.

Elementele intangibile sunt un aspect important al oricărui conflict armat contemporan și exercită o influență relevantă asupra componentelor tangibile ale conflictului, mai ales

asupra capacității operaționale a unui actor pe teren. Între acestea se distinge un instrument tot mai utilizat și popular - branding-ul (etichetarea și crearea unor mărci hipermediatizate), capabil să mobilizeze publicul țintă.

Oamenii sunt captivați de noțiunile, simbolismul și promisiunile unui set de revoluții cunoscut sub brandul de *Primăvara Arabă*. Anterior, spațiul post-sovietic a fost „scuturat” de renașterile democratice sub forma *Revoluțiilor colorate*, pașnice în formă, vizând conduceri imobile și inadecvate în state slabe și recent constituite, ai căror cetățeni aveau aspirații occidentale. Brandurile pot fi exploatate pentru a crea avantaje politice și instrumente de aceeași natură și sub aceeași formă, precum, de exemplu, narațiunea Federației Ruse despre cel de-al doilea război din Cecenia, care a fost definită și promovată nu ca o problemă internă, de relaționare a majorității cu minoritatea, eventual în contextul istoric complicat al formării Federației Ruse și a Uniunii Sovietice, ci ca parte a războiului global împotriva terorismului¹¹.

Dar nu numai statele au uzat de gestiunea și potențarea elementelor intangibile, de branduri și managementul reputației. Au făcut-o, într-o formă surprinzător de importantă și de efect, și organizațiile teroriste, care au folosit excesiv branding-ul pentru a-și crește reputația și vizibilitatea, dar și pentru a multiplica efectele și impactul terorist (nu numai pentru că tot mai multe organizații s-au aglomerat pe această dimensiune și nișă teroristă, cât pentru a câștiga în vizibilitate și prestigiu internațional), fapt care ajută în domeniul recrutării și atragerii de finanțări. Astfel, branding-ul a devenit un instrument de creștere a valorii acestor actori în materie de elemente intangibile și de diferențiere prin crearea unei identități distincte și extrem de vizibile în fața altor competitori, în primul rând pentru forța de a atrage atenția publicului, apoi pentru teroarea exhibată care aduce bani și recruți¹².

În această lume a secolului XXI, o lume a „post-adevărului” și a percepțiilor, desenarea și acceptarea realității sunt dirijate de emoții și reguli noi, de reacție indusă care afectează natura alegerilor făcute de indivizi și de grupurile din

societate. Este un element puternic de influență, realizat prin intermediul unui set de valori și norme, viziuni proiectate despre realitate și idealuri civilizaționale¹³. Într-un număr de cazuri, organizațiile teroriste au fost capabile (inclusiv prin grozăvia actelor lor care au și valențe comunicaționale majore, de impact) să comunice și, mai ales, să ajungă la public mult mai bine sau cu mult mai mare impact decât guvernele pe terenul de luptă al războiului informațional. Spre deosebire de cazul guvernelor, acolo unde operațiunile informaționale joacă doar roluri de sprijin al operațiilor militare, grupurile teroriste subordonează acțiunile militare, teroriste sau violente celor informaționale, pentru a putea să redeseneze mai bine intangibilele mediului vizat, în mod specific din cauza disparității și a asimetriei puterii hard pe care o dețin comparativ cu cea a inamicului ales, statele.

Politici, comunicare și conflicte armate contemporane

În toată istoria umanității a existat, întotdeauna, o apropiere și o interacțiune între politică, comunicare și conflict militar. Însă cea

mai importantă componentă pentru a identifica și trasa evoluția constă în urmărirea schimbărilor care au avut loc în modul de derulare a conflictelor. Firește că schimbarea majoră vine de la modificările masive și de impact ale căilor prin care se efectuează comunicarea în masă și de la avansul tehnologic ce furnizează acces imediat și practic gratuit la mesaje, dar ține și de mijloacele și particularitățile de comunicare moderne de tip rețele sociale¹⁴.

Poate o întrebare mai prudentă și posibil a fi investigată ar fi cea dacă s-a schimbat fundamental natura războiului în secolul XXI comparativ cu formele istorice? După unii autori, multe dintre tacticile hibride de astăzi își găsesc originile și ideile, pe care au fost dezvoltate, în istorie, atât la nivel teoretic, cât și practic¹⁵. Cam același lucru se întâmplă atunci când sunt formulate și create cadrele pentru regulile jocului, atunci când actorul capabil să creeze și să impună propriile reguli prinde adversarul pe picior greșit și poate câștiga măcar un avantaj temporar la nivel fizic și psihologic.

În ceea ce privește natura combatanților în conflicte, aliații, dușmanii și alianțele se schimbă

constant și evoluează în timp, în funcție de context și circumstanțele de moment. Ca realitate stabilă și predictibilă, Războiul Rece s-a încheiat acum 27 de ani și, între timp, am traversat o tranziție către o realitate care se dovedește nu un echilibru, ci exact actuala situație de impredictibilitate și reasezare ce ar putea dura mai mulți ani. Pe de altă parte, globalizarea ca fenomen obiectiv s-a accelerat, iar omenirea are încă resorturi și nostalgii naționaliste, care fac ca lideri care se opun acestui fenomen să fie încă în prim plan. Nu trebuie uitate nici alte fenomene naturale și obiective precum schimbarea echilibrelor globale și a relațiilor dintre diferiți actori, dar și revizionismul și contestarea regulilor predictibile, transformând mediul internațional dintr-unul impredictibil, prin evoluție, într-altul cu atât mai impredictibil prin implicările multiplilor actori în a-l redesena sau a-l descrie, pe baza explicațiilor proprii, în dorința de a obține poziții mai favorabile prin interpretarea dată realității în cheie proprie¹⁶.

Aceste evoluții caracteristice secolului XXI, (inclusiv procesul de globalizare și avântul tehnologic care a dus la mediatizarea completă

și instantanee a oricărui act) au determinat unii analiști să spună că, într-adevăr, există războaie vechi și noi, respectiv că secolul XXI are războaie cu caracteristici unice și imposibil de dezvoltat în alte epoci apuse¹⁷. Războaiele au fost gândite ca ultimul resort al unui actor pentru a soluționa o problemă sau pentru a-și atinge un obiectiv, respectiv sunt utilizate atunci când toate celelalte instrumente au fost epuizate. Ei bine, astăzi nu e cazul, în mod universal, ca recursul la război să fie chiar excepțional, ca ultim resort, iar acest fapt provine și din maniera și instrumentarul cu care se duc luptele în războaiele secolului XXI.

Din contră, în cazul unor actori, avantajele aduse de pornirea unui război și crearea unei probleme pentru alți actori - mai ales dacă aceștia nu au nici dorința, nici voința și câteodată nici instrumentele pentru a purta un conflict, motiv pentru care intervin pentru a negocia și încheia rapid conflictul ce duce la vărsare de sânge - pot deveni chiar mod de acțiune (în scopul atingerii unor obiective politice sau strategice) pentru că la faza de negociere, chiar în lipsa unei concluzii a războiului (care, eventual, nici nu poate fi câștigat), e mult mai lesne de câștigat pacea¹⁸.

Războaiele implică, tot mai adesea, utilizarea operațiunilor militare acoperite (*covert military operations*) sau a unor tactici din această sferă, care au foarte puțin de-a face cu transparența și responsabilitatea, - și aici vorbim și de cazuri ce implică deopotrivă state democratice și autoritare sau dictaturi¹⁹ - fapt care are tendința să împingă limitele războiului și să le estompeze total. Balanța de putere în gestiunea acestui tip de conflicte migreză, tot mai mult, de la puterile occidentale către restul lumii și de la state către alte categorii de actori. Totodată, s-a constatat că doar puterea militară singură nu e suficientă pentru a asigura apărarea intereselor externe ale statelor moderne: „În contextul unor amenințări globale împărtășite și a interdependențelor politice și economice între state, și deoarece coerciția singură se dovedește insuficientă pentru a apăra interesele naționale, a fi capabil să construiești relații internaționale și coaliții, la fel ca și abilitatea de a exporta bunuri și servicii, se dovedesc vitale pentru securitatea și prosperitatea națiunilor moderne. Măsura în care populațiile formează astăzi rețele transfrontaliere dă acestei puteri soft un imbold tot mai important pentru că se raportează la gradul important de impact al percepțiilor populare²⁰.

Acest amestec de politică și informații, în contextul comunicării în cadrul unui conflict armat, este destinat persuadării și influențării percepției unei audiențe țintă, ca și a opiniei care se formează aici. În cazul unui conflict, dar și al competiției, acest obiectiv este abordat de pe pozițiile unui joc de sumă nulă, fapt care face ca părțile opuse sau dușmane să atace credibilitatea și reputația celuilalt, în așa fel încât să se poziționeze mai bine în mizele legate de componenta de influență necesară în conflict/ competiție.

Astăzi, de exemplu, observatorii occidentali listează postul RT (anterior canalul de stat extern Russia Today TV) drept un instrument de propagandă²¹. Chiar dacă în F.Rusă este privit ca un instrument de diplomatie publică, produsele informative conțin elemente de persuasiune, însă scopul primordial rămâne atingerea unor audiențe externe, atragerea și influențarea lor, obiectiv pe care-l realizează chiar și în actualele condiții²².

Pe de altă parte, nu trebuie uitat că acuzații și insinuări sunt făcute de diferiți actori cu scopul de a afecta un brand sau reputația unui instrument media (pe drept sau nu) și ca o modalitate de a diminua abilitatea de a comunica eficient a respectivului instrument, de a influența

sau a persuadea audiențele. În plus, acuzațiile de propagandă și afectarea binelui public pot fi și au fost utilizate de guverne autoritare pentru a altera și a impune cenzura²³. Iar scopul cenzurii nu este neapărat să oprească materialele nedorite spre a fi date publicității (acesta e doar instrumentul, mijlocul de acțiune), ci de a se plasa mai bine pentru a forma și determina caracteristicile realității percepute în mediul uman și social bazat pe noțiunea și practica dominației informaționale.

Câteodată se poate observa că abundența de informație politizată în sfera informațională publică, din accident sau prin proiect, are o acțiune mai degrabă de barieră decât de pod și sprijin spre înțelegere. Și nu rareori acest obiectiv e urmărit prin generarea haosului și inundarea cu informații și interpretări amestecate, pentru a crea confuzie și a împiedica înțelegerea reală a acțiunilor. Iar obiectivul este realizat tocmai prin această cacofonie și abundență de informație și sensuri, prin crearea unui zgomot care acoperă, în mod natural, mesajul și informația reală.

Este o abordare obișnuită și comună să consideri că Rusia e un actor din afara mediului normal, care nu folosește regulile în modul obișnuit, comun, normal de acțiune în relațiile internaționale, ci că are tendința relativizării, interpretării și amestecării componentelor de legislație internațională și utilizarea lor în moduri diferite atunci când are nevoie. Ambiguitatea voită într-o fază de abordare teoretică sau normativă permite utilizarea excesivă a variațiilor interpretative, în funcție de interes²⁴.

Referințele la un set universal de norme și valori, care include noțiuni precum statul de drept, drepturile omului și democrația, au tendința să acopere cealaltă parte a monedei, mai puțin cunoscută și, evident, mai puțin studiată. Această abordare este dublată, nu rareori, de un comentariu subiectiv care întărește credibilitatea prin referința la legi și norme cunoscute și acceptate de audiență. În aceeași măsură, trebuie să gândim referințele făcute de cealaltă parte, pe baza propriului set de valori, către propriul public (care are acces și mai redus sau deloc la valorile occidentale).

Nu puțini consideră, însă, că abordarea publicului dușmanului și eficiența acestei abordări nu este dată doar de efortul de a ajunge la acea populație, ci și de cunoașterea adecvată și efectivă²⁵ a setului de valori în care sunt plonjați, cărora le sunt fideli sau cu care sunt obișnuți cetățenii vizați de această comunicare²⁶. Angajarea celeilalte părți sau intrarea în dialog nu înseamnă capitulare sau diminuarea angajamentului pentru propriile idei, ci doar cunoașterea perspectivei celeilalte părți pentru a putea comunica eficient în cheia propriei percepții, a argumentației și setului de valori cu care este obișnuit publicul adversarului.

Războaiele suferă din ce în ce mai mult un proces de mediatizare crescut, uneori excesiv, mai ales în faza lor extrem de vulcanică. De aici și dificultățile de a gestiona fluxurile de informație și percepția publică, respectiv de a controla în practică opinia formată în timpul conflictului. Acest fapt creează o tensiune între misiunea jurnaliștilor și cea militară. „La orice nivel, mass-media interacționează cu militarii în timpul unui conflict, încât apare imediat tensiunea inerentă între scopurile evidente ale mass-mediei imparțiale și echilibrate și obiectivele militare ale unuia dintre combatanți”²⁷.

Mass-media au fost utilizate, cu certitudine, la scară largă, în timpul conflictelor, acolo unde ofensivele militare au fost anunțate dinainte în mod deschis sau atunci când operațiuni televizate, precum cea a uciderii lui Osama bin Laden, au fost montate și derulate cu premeditare, știind că vor ajunge în scurt timp direct pe ecranele tuturor televiziunilor din lume. Este și cazul bătăliei de la Mosul, lansate în 2016, având în vedere faptul că SUA și Irakul au sperat să obțină beneficii strategice și componente intangibile ale conflictului militar (frica adversarului, relatări ale civililor din zonă care așteptau asaltul, trădări și dezertări), atunci când au explicat clar și deschis și au justificat întreaga operațiune militară ce avea să se deruleze, determinând astfel percepțiile despre realitatea care s-a derulat ulterior în mod real în timpul luptelor, cu o componentă majoră a transmiterii valorii intangibile a succesului operațiunii prin coincidența descrierii cu modul în care s-a derulat operațiunea²⁸.

Bibliografie:

1. BEIFUSS, A. & BELLINI, F. T., *Branding Terror: The Logotypes and Iconography of Insurgent Groups and Terrorist Organisations*, New York: Merrell Publishers, 2013.
2. BETZ, D., *Carnage and Connectivity: Landmarks in the Decline of Conventional Military Power*, New York: Oxford University Press, 2015.
3. GREENE, R., *The 33 Strategies of War*, New York: Penguin Books, 2006.
4. House of Lords, *Persuasion and Power in the Modern World*, Select Committee on Soft Power and UK's Influence, Report of Session 2013-14, HL Paper 150, 28 March 2014.
5. KALDOR, M., *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*, 2nd Edition, Cambridge: Polity Press, 2006.
6. KISSINGER, H., *World Order*, New York: Penguin Books, 2015.
7. KUHN, U., Understanding Russia, *Russian Analytical Digest*, Analysis, No. 162, 10 February 2015.
8. LAYER, Y. & Ryjouk, O., The Challenges of Pro-Russian Media Bias in Ukraine, a Case Study of the Vesti Newspaper, *Russian Analytical Digest*, Analysis, No. 177, 8 December 2015.
9. MAOZ, Z. & GAT, A., *War in a Changing World*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2001.
10. NAGL, J. A., *Learning to Eat Soup With a Knife: Counterinsurgency Lessons From Malaya and Vietnam*, Chicago: University of Chicago Press, 2005.
11. NELSON, E., ORTTUNG, R. & Livshen, A., „Measuring RT's Impact on YouTube“, *Russian Analytical Digest*, Analysis, No. 177, 8 December 2015.
12. PAYNE, K., “The Media as an Instrument of War”, *Parameters*, Spring 2005, pp. 81-93.
13. PIERMAN, G., “The Grand Strategy of Non-state Actors: Theory and Implications”, *Journal of Strategic Security*, 4(8:4), Winter 2015, pp. 69-78.
14. SCAHILL, J., *Dirty Wars: The World is a Battlefield*, London: Serpent's Tail, 2013.
15. SHIRREFF, Gen. Sir R. & Olex-Szczytowski, M., *Arming for Deterrence: How Poland and NATO Should Counter a Resurgent Russia*, Brent Scowcroft Centre on International Security, Atlantic Council, July 2016.
16. SIMONS, G. & SILLANPAA, A. (Eds.), *The Kremlin and DAESH Information Activities*, Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2016.
17. SIMONS, G., “Islamic Extremism and the War for Hearts and Minds”, *Global Affairs*, 2 (1), 2016, pp. 91-99.
18. SIMONS, G., “Rethinking Communication Within the Global War on Terrorism”, *Small Wars Journal*, 6 July 2016.
19. SIMONS, G., Russian Public Diplomacy in the 21st Century: Structure, Means and Message, *Public Relations Review*, 40, 2014, pp. 440-449.
20. SIMONS, G., “Understanding Political and Intangible Elements in Modern Wars”, *State Management: Electronic Herald*, 34, October 2012.
21. SIMONS, G., *Mass Media and Modern Warfare: Reporting on the Russian War on Terrorism*, Farnham: Ashgate, 2010.
22. THORNTON, R. & KARAGIANNIS, M., Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defence Mechanisms, *The Journal of Slavic Military Studies*, 29(3), 2016, pp. 331-351.
23. THORNTON, R., The Changing Nature of Modern Warfare, *The RUSI Journal*, 160 (4), 2015, pp. 40-48.
24. TSE-TUNG, M. (trans. Griffith II, S. B.), *On Guerrilla Warfare*, Champaign (IL): University of Illinois Press, 2000.

- ¹ Greg Simons, Iulian Chifu, *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*, Routledge, London and New York, 2017.
- ² Francis Fukuyama, "The End of History and the Last Man", *The National Interest*, 1992.
- ³ Iulian Chifu, Simona Țuțuianu, *Torn Between East and West. Europe's Border States*, Routledge, London and New York, 2017.
- ⁴ Iulian Chifu, Oazu Nantoi, *Război Informațional. Tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse*, Ed. Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2016.
- ⁵ K. Payne, "The Media as an Instrument of War", *Parameters*, Spring 2005, pp. 81-93.
- ⁶ NATO Strategic Communications Centre of Excellence, *Social Media as a Tool of Hybrid Warfare*, Riga 2016, p 26; Iulian Chifu, Oazu Nantoi, *Război Informațional...*, pp.32-38.
- ⁷ Tse-Tung, M. (trans. Griffith II, S. B.), *On Guerrilla Warfare*, Champaign (IL): University of Illinois Press, 2000; Nagl, J. A., *Learning to Eat Soup With a Knife: Counterinsurgency Lessons From Malaya and Vietnam*, Chicago: University of Chicago Press, 2005; Thornton, R., The Changing Nature of Modern Warfare, *The RUSI Journal*, 160(4), 2015, pp. 40-48; Pierman, G., "The Grand Strategy of Non-State Actors: Theory and Implications", *Journal of Strategic Security*, 4(8:4), Winter 2015, pp. 69-78.
- ⁸ Henry Kissinger, *World Order*, New York: Penguin Books, 2015.
- ⁹ G. Simons, *Understanding Political and Intangible Elements in Modern Wars*, *State Management: Electronic Herald*, 34, October 2012.
- ¹⁰ K. Payne, op.cit., p. 81.
- ¹¹ G. Simons, *Mass Media and Modern Warfare: Reporting on the Russian War on Terrorism*, Farnham: Ashgate, 2010, pp. 59-93.
- ¹² A. Beifuss & F. T. Bellini, *Branding Terror: The Logotypes and Iconography of Insurgent Groups and Terrorist Organisations*, New York: Merrell Publishers, 2013; Simons, G., Islamic Extremism and the War for Hearts and Minds, *Global Affairs*, 2(1), 2016, pp. 91-99.
- ¹³ G. Simons, "Rethinking Communication Within the Global War on Terrorism", *Small Wars Journal*, 6 July 2016; G. Simons & A.Sillanpaa (Eds.), *The Kremlin and DAESH Information Activities*, Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2016.
- ¹⁴ D. Betz, *Carnage and Connectivity: Landmarks in the Decline of Conventional Military Power*, New York: Oxford University Press, 2015.
- ¹⁵ R. Greene, *The 33 Strategies of War*, New York: Penguin Books, 2006.
- ¹⁶ Z. Maoz & A. Gat, *War in a Changing World*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2001.
- ¹⁷ M. Kaldor, *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*, 2nd Edition, Cambridge: Polity Press, 2006.
- ¹⁸ Iulian Chifu, Simona Țuțuianu, op.cit.
- ¹⁹ J. Scahill, *Dirty Wars: The World is a Battlefield*, London: Serpent's Tail, 2013.
- ²⁰ House of Lords, "Persuasion and Power in the Modern World", Select Committee on Soft Power and UK's Influence, Report of Session 2013-14, *HL Paper 150*, 28 March 2014.
- ²¹ E. Nelson, R. Orttung & A. Livshen, "Measuring RT's Impact on YouTube", *Russian Analytical Digest*, Analysis, No. 177, 8 December 2015.
- ²² G. Simons, "Russian Public Diplomacy in the 21st Century: Structure, Means and Message", *Public Relations Review*, 40, 2014, pp. 440-449.
- ²³ Y. Layer & O. Ryjouk, "The Challenges of Pro-Russian Media Bias in Ukraine, a Case Study of the Vesti Newspaper", *Russian Analytical Digest*, Analysis, No. 177, 8 December 2015.
- ²⁴ Gen. Sir R. Shirreff & M. Olex-Szczytowski, *Arming for Deterrence: How Poland and NATO Should Counter a Resurgent Russia*, Brent Scowcroft Centre on International Security, Atlantic Council, July 2016; R. Thornton & M. Karagiannis, "The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defence Mechanisms", *The Journal of Slavic Military Studies*, 29(3), 2016, pp. 331-351.
- ²⁵ U. Kuhn, "Understanding Russia", *Russian Analytical Digest*, Analysis, No. 162, 10 February 2015.
- ²⁶ Henry A. Kissinger & G.P. Shultz, "Building On Common Ground With Russia", *The Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/10/07/AR2008100702439.html>, 8 October 2008 (accessed 7 December 2016).
- ²⁷ K. Payne, op.cit. p. 84.
- ²⁸ C. Lee, "Warning Orders: Strategic Reasons for Publicising Military Offensives", *War On The Rocks*, <http://warontherocks.com/2016/10/warning-orders-strategic-reasons-for-publicizing-military-offensives/> 28 October 2016 (accessed 14 November 2016).

JOCURI DE PUTERE: NOUA ELITĂ POLITICĂ CHINEZĂ ÎN PERSPECTIVA CONGRESULUI AL 19-LEA AL PARTIDULUI COMUNIST CHINEZ

*Dr. Isabela ANCUT**

Abstract

If 2016 was a stormy and an eventful year on Chinese political and military arena concerning the germination of a new form of „democratic centralism” and strengthening of President Xi Jinping`s position, this year 2017 announce already to be a more spectacular one, with predictable and unpredictable actors and competitive scramble for power among different political factions. The power games gained momentum due to future 19th Congress of Chinese Communist Party, where are supposed to be enthroned the Beijing`s future political leadership. The paradox is that the strengthening of President Xi Jinping`s position does not imply the CCP monopoly shut-down, but contrary, the CCP consolidation.

Keywords: *Xi Jinping, Chinese political spectrum, Xi`s political restructuring, the 19th Congress of Chinese Communist Party, The Politburo Standing Committee of Chinese Communist Party, Chinese Communist Party`s Politburo, Faction Communist Youth League, Shanghai Clique, „princelings”, Faction Nanjing, faction Zhejiang, Wang Qishan Clique.*

Context general

Evoluțiile de pe scena politică chineză sunt determinate pregnant de acțiunile președintelui Xi Jinping de a-și consolida puterea prin întărirea influenței asupra Partidului Comunist Chinez (PCC) și a instituțiilor statului, premergător desfășurării celui de-al 19-lea Congres al partidului. Administrația Xi continuă să depună eforturi considerabile, inclusiv de marginalizare a potențialilor rivali și de promovare a persoanelor loiale în poziții guvernamentale cheie, pentru a evita orice instabilitate socială sau economică ce ar putea amenința îndeplinirea obiectivelor politice ale președintelui chinez. Acțiunile directe și vizibile ale lui Xi (continuarea campaniei anti-corupție la nivel național) se subscriu, la un anumit nivel, acțiunilor indirecte care

vizează înlăturarea rivalilor și a amenințărilor la adresa puterii sale. Dincolo de aceste manevre politice, conducerea chineză nu poate ignora implementarea de reforme economice (un sistem național de taxe pe proprietate și înregistrarea proprietăților, modernizarea și liberalizarea industriilor grele), dar fără a periclita în vreun fel stabilitatea socială și economică. Beijing-ul este forțat să mențină creșterea economică, chiar dacă ritmul nu va fi la nivelul anilor anteriori. Totuși, strategiile economice ale lui Xi prezintă riscuri serioase precum supra-îndatorarea companiilor, intervenția constantă a statului pe piețele monetare (yuanul evoluează într-un culoar de variație foarte strict controlat), creșterea tarifelor aplicate importurilor și subvenționarea unei părți considerabile a economiei.

* *Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale, doctor în Științe Militare și Informații.*

Afirmația fostului președinte american Barack Obama, potrivit căreia președintele chinez „și-a consolidat puterea mai repede și mai comprehensiv decât oricine altcineva de la Deng Xiaoping”, a reprezentat o sinteză a opiniilor specialiștilor occidentali și chinezi, în condițiile în care, de la preluarea funcției, Xi Jinping a fost capabil să promoveze reforme economice, sociale și militare ambițioase, să „transforme” procesul decizional la vârful PCC și să elimine o serie de „grei” ai partidului, utilizând cea mai mare campanie anti-corupție cunoscută de China. În plus, președintele Xi a reușit să „reformeze” unele instituții de stat (considerate ineficiente de acesta) prin înființarea de structuri paralele, de dimensiuni mici și mai eficiente, evitând astfel orice conflict sau opoziție în procesul decizional. Cheia succesului lui Xi are mai multe surse: carismă, abilitate crescută de manipulare și intuiție deosebită de a profita de circumstanțele geoeconomice și geopolitice, de tradițiile și tendințele reformatoare de la nivel intern, de jocurile complexe de putere, dar și de obținerea consensului între membrii elitei asupra unor probleme importante cu care se confruntă partidul și statul. Cu alte cuvinte, Xi Jinping a utilizat legăturile și tensiunile dintre facțiunile politice din interiorul PCC, manevrele politice și statutul său de membru al „aristocrației roșii”, la care a adăugat un efort considerabil în a-și face cunoscute ideile într-un sistem în care cadrele sunt puternic monitorizate. Este dificil de stabilit cu exactitate cine l-a promovat pe Xi (ascensiunea acestuia s-a produs prin încălcarea regulilor tradiționale), dar cu certitudine acesta a profitat de conflictul dintre tradițiile economice naționale¹, reușind un adevărat maraton de persuasiune pentru a trece de pânza de păianjen constituită din orgoliile și vanitățile unor personalități și din idealismul și pragmatismul facțiunilor politice din interiorul PCC. În fapt, analiza discursurilor și scrierilor lui Xi Jinping, de pe timpul ascensiunii sale, conduc la ideea că agenda sa „prezidențială” era cristalizată cu mult timp

înainte de a accede la funcții care „pregătesc” drumul către președinție. Încă de la începutul carierei sale, Xi Jinping a promovat ideea întăririi autorității partidului – idee extrem de atrăgătoare pentru toate cadrele aflate la vârful conducerii PCC (inaugurarea unei „ere a conducerii foarte lungi [a Partidului]”)², reușind să combine armonios citate din Mao și din scrierile tradiționale chinezești, din Deng Xiaoping și Confucius, din istoricii din perioada dinastiei Qing și filozofii din timpul dinastiei Song cu scrierile lui Adam Smith, Marx, Engels, Lenin, Jiang, Hu, Chen Yun, Han Feizi și Mengzi, astfel încât să nu existe nici cea mai mică contradicție între termeni, exprimare sau scop, totul într-o platformă de idei precisă și consistentă. Justificarea acestui demers a fost realizată printr-un alt citat din dialecticile lui Marx: „fără trecut nu ar fi fost prezent, astfel încât nu putem nega complet toate lucrurile din trecut”³. Această platformă a impresionat elita chineză și, drept urmare, în octombrie 2007, la mai puțin de un an de la instalarea în funcția de secretar de partid al Shanghai-ului, Xi a fost propulsat în Comitetul Permanent al Biroului Politic, fără a respecta regula potrivit căreia ar fi trebuit să fie membru al Biroului Politic.

Fundamentele tacticilor politicilor pe plan intern ale președintelui Xi

Pentru a exercita controlul la nivel național, Xi Jinping are nevoie de grupuri loiale și eficiente. Deși, în mare parte, ideile sale au rămas aceleași, implementarea măsurilor de reformă și întărire a disciplinei la nivel politic (de partid), dar și regional (administrativ statal), prin sistemul decizional bazat pe consens, a generat unele modificări ale acestora, precum și apariția unei opoziții la nivelul facțiunilor politice, claselor sociale sau al unor indivizi. Aflat deja în vârful ierarhiei, Xi Jinping a decis să nu mai câștige „o cursă cu obstacole” (generate de tendințele facțiunilor politice, conflictele personale, „intrigile de curte”), ci să implementeze o politică pragmatică mai dură, materializată prin „producerea” constantă de

noi instituții și reguli (mai mult sau mai puțin stabile) și crearea de relații clientelare care să-i asigure susținerea anumitor grupuri din interiorul sau exteriorul PCC, care participă la dezbateri politice în media și, mai extins, în sfera publică chineză. Cu alte cuvinte, după perioada de slăbire a puterii supreme din timpul lui Hu Jintao, când diverse birocrății reprezentate la vârful statului au împărțit beneficiile între ele, Xi Jinping a decis întărirea structurii piramidale a puterii sub autoritatea și ideologia PCC, chiar dacă, la final, vârful acestei piramide nu este o conducere colectivă, ci este cea a liderului acestei colectivități. Inițiativa lui Xi a provenit din reala criză existentă în noua generație a elitei partidului, din temerea că această „ținere de putere” poate amenința creșterea economică și poate slăbi autoritatea (reiterarea situației din timpul lui Hu).

La începutul mandatului, profitând de carisma sa, Xi a început treptat să diminueze traficul de influență la nivelul cadrelor de partid, solicitând revenirea la valorile recunoscute ale PCC și considerând că „oficialii buni sunt apropiați de popor”⁴. Grupurile pe care Xi Jinping s-a bazat pentru a-și construi și întări puterea sunt: *membrii PCC, grupările democratice, formatorii de opinie publică* (incluzând aici personalități media) și, în final, *clasa militară*.

Abordarea sa a fost diferită de la un grup la altul, dar cu aceleași mesaje: China se află într-o perioadă de potențială criză și se confruntă cu imense provocări, situația internațională este precară, deci susținerea, slujirea și apărarea PCC este în interesul național al Chinei. În cazul membrilor de partid (în special cei aflați în poziții foarte înalte), discursurile lui Xi au

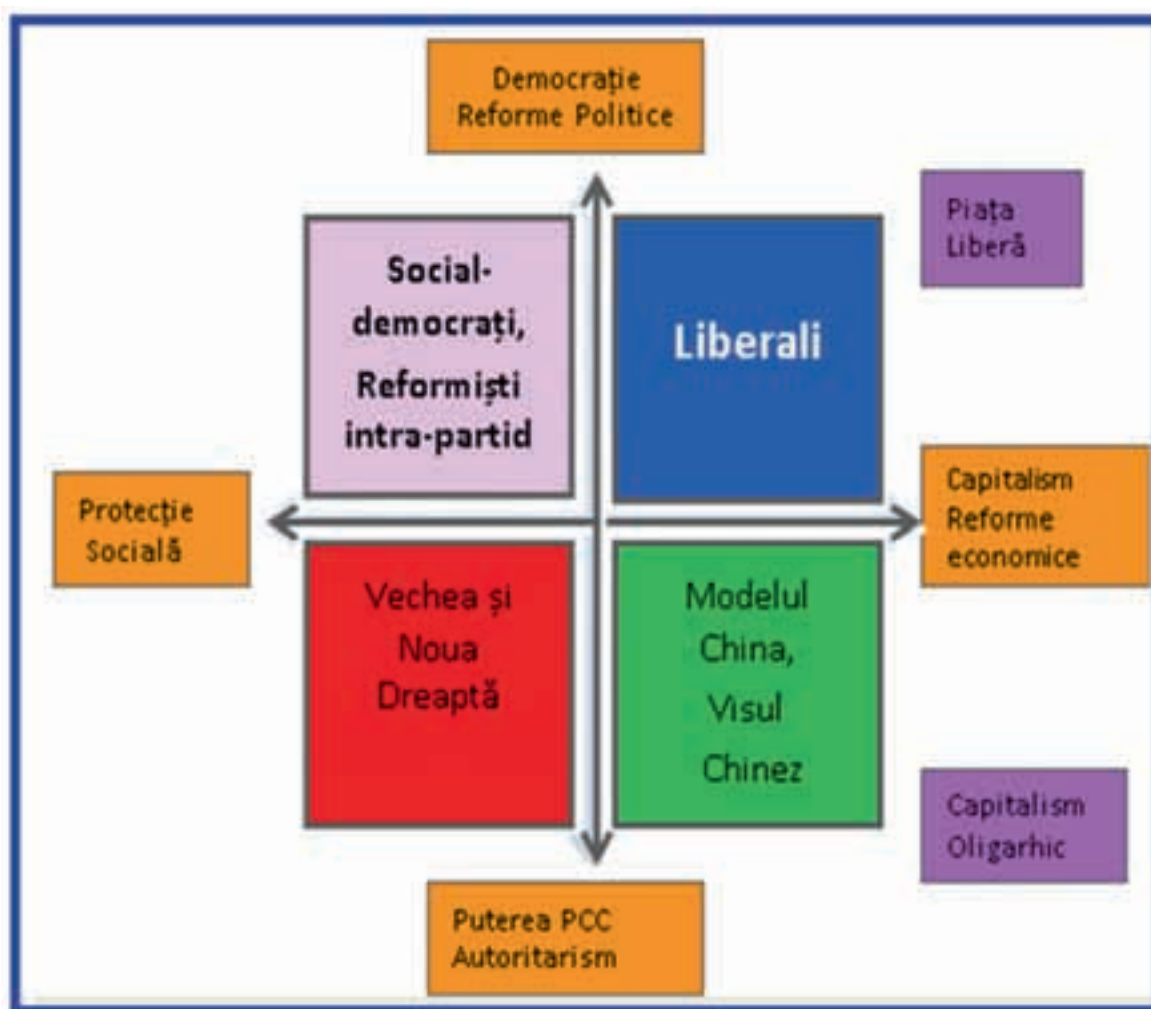

Figura.1: Spectrul politic sub conducerea lui Xi Jinping⁵

evidențiat faptul că există un clivaj între PCC și cei destinați a-l conduce și că acesta s-a produs ca urmare a modului în care s-au implementat reformele și privatizarea în China, cadrele „cumpărând și vânzând putere”⁶ în loc să devină mai responsabile, situație care a generat „diluarea” rolului privilegiat al PCC în societate.

Cu scopul declarat al remedierii acestor greșeli, Xi și-a început campania de instaurare a unui control mai strict al disciplinei, respectiv de creștere a loialității față de partid⁷, amintind de multe ori că o astfel de situație a generat căderea Partidului Comunist din fosta Uniune Sovietică.

Congresul al 18-lea al PCC (18.11.2012) a reprezentat pentru președintele Xi Jinping momentul prielnic de lansare a unor măsuri de reformă politică (și nu numai) la nivelul structurilor de conducere ale PCC (Comitetul Central/CC al PCC, Biroul Politic/BP⁸ și Comitetul Permanent al Biroului Politic/CPBP⁹). Acest proces a însemnat recalibrarea platformelor ideologică și politică ale PCC, în scopul facilitării procesului de succesiune pe lanțul decizional. În acel moment s-a putut observa mai clar translația pozițiilor politice, respectiv arhitectura forțelor politice: *promotorii „Modelului China”* (domină PCC și forțele armate), *„prințșorii”* (moștenitori ai foștilor lideri) și administrațiile de stat; *„Stânga”* – compusă atât din nostalgiile erei Mao (Vechea Stângă), cât și din reprezentanți ai lumii academice, critici ai Occidentului/capitalismului și partizani ai unui stat puternic (Noua Stângă); *social-democrații* (membri ai clasei intelectualilor și foști reformatori ai nucleului PCC care, atingând o vârstă înaintată, pot vorbi mai liber) și *liberalii* (aparțin, cu precădere, mediei „metropolitane” semi-private, avocaților, populației urbane și mediului economic privat).

Facțiuni politice și/sau grupuri de interese

Pentru a înțelege dinamica puterii în China este nevoie de o analiză comprehensivă a facțiunilor din interiorul PCC și a mecanismului complex de congruențe și divergențe dintre

acestea. În funcție de intensitatea luptei din interiorul partidului și de orientarea analiștilor acestui fenomen, se poate considera că există cinci sau șase facțiuni:

1. *„Prințșorii”* (taizidang - 太子党) sau moștenitorii primei generații de revoluționari¹⁰: patru membri ai actualului CPBP - Xi Jinping, Yu Zhengsheng (președintele CPCPC), Wang Qishan (șeful CCID) și Zhang Dejiang (președintele CNP) aparțin acestui grup;
2. *Facțiunea Ligii Tinerilor Comuniști/LTC* (tuanpai - 团派): este prima dintre facțiunile politice esențiale ale PCC - fostul președinte Hu Jintao și actualul premier, Li Keqiang, aparțin acesteia¹¹;
3. *Grupul Shanghai* (Shanghaibang - 上海帮): este compus din cadrele care au lucrat/lucrează în Administrația Municipiului Shanghai sub conducerea lui Jiang Zemin sau asociați ai acestuia și care au poziții marcante în politica chineză-personalități precum Yu Zhengsheng, Liu Yunshan, Zhang Gaoli și Zhang Dejiang aparțin acestui grup.
4. *Grupul reformatorilor neo-liberali* (gaigepai - 改革派): este format din persoane care susțin o mai mare libertate economică și politică, în marea lor majoritate din provincia Guangdong - o personalitate marcantă a acestui grup este Wang Yang, membru al BP și unul dintre cei patru vice-premierii din Consiliul de Stat;
5. *Neo-maoiștii* (baoshoupai - 保守派): susțin întărirea puterii statului și au puternice tendințe naționaliste;
6. *Neo-confucianiștii*: aceștia deplâng pierderea vechilor valori morale chineze și susțin întoarcerea către o politică a Chinei mai puțin agresivă atât la nivel intern, cât și extern.

În unele analize, facțiunea (6) este absorbită în (5) sub denumirea de tradiționaliști/vechea gardă. Taxonomia acestor facțiuni politice și grupuri de interese este dificil de realizat cu precizie, deoarece membrii marcanți ai unor

facțiuni s-au inspirat sau sunt adepți ai ideilor promovate de alte grupări, precum neo-maoiștii sau neo-confucianiștii (de exemplu: Bo Xilai era „prințisor” cu idei neo-maoiste, iar Yu Zhengsheng, Wang Qishan și Zhang Dejiang sunt „prințisori” în Grupul Shanghai).

Cercul „suprem” de putere din interiorul PCC este dificil de descifrat, la fel cum sunt și așa-numiții „făcători de regi” (*kingmakers*). Majoritatea specialiștilor chinezi¹² și occidentali consideră că CPBP ar fi primul cerc de putere, în timp ce următorul este materializat de puternicii șefi de facțiuni politice și/sau grupuri de interese. Totuși, însuși președintele Xi a demonstrat în ultimii ani că aceste afirmații nu mai sunt de actualitate, până la mandatul său niciun fost membru al CPBP sau CMC nemaifiind anchetat și pedepsit, în mod public, pentru fapte care încalcă „disciplina de partid”, corupție etc.

Diminuarea puterii vechilor facțiuni politice/grupuri de interese și înființarea unora noi

Ruperea vechilor reguli/tradiții politice sau politico-militare a fost una dintre „tehnicele” lui Xi de întărire a propriei influențe, în condițiile în care aceasta nu era suficient de puternică în comparație cu cea a unor personalități precum Zhou Yongkang sau Bo Xilai. Modul în care nu s-a raliat în mod clar nici reformatorilor, nici conservatorilor, deși a promovat politici și strategii din ambele tabere, demonstrează abilitatea și măiestria politică ale președintelui chinez. Acțiunile lui Xi Jinping au mers pe doi vectori, politic și militar, și au presupus demiterea și transferul unor vechi cadre superioare, respectiv transferul și numirea/promovarea în noi funcții a unor cadre apropiate cercului său de interese.

Pe plan *militar*, rupând tradiția, promovarea în eșaloanele superioare a unor cadre militare s-a realizat prin „saltul” peste anumite poziții/funcții sau acumulare de experiență în anumite garnizoane¹³, schimbările decise de Xi Jinping prevăzând atât mișcări între fostele regiuni militare (RM), cât și mișcări între diferite

categorii de forțe. În plus, în cadrul forțelor armate chineze (Armata Populară de Eliberare-APE) a fost promovat un program (aprilie 2013) prin care s-au trimis ofițeri la nivel de regiment pentru a servi, temporar, ca simpli soldați. Media occidentală¹⁴ (preluând date din media autohtonă) aprecia că peste 86.000 de ofițeri au fost trecuți prin acest program pentru a-și îmbunătăți stilul de muncă. Este probabil ca printre scopurile programului să figureze atât distrugerea grupurilor de interese de pe anumite niveluri de ierarhie militară, unde corupția era mai mult decât vizibilă, cât și eliminarea rezistenței față de reforma inițiată de Xi în domeniul militar (cu precădere a comandanților din cadrul forțelor terestre, cele mai expuse reformei). De exemplu, gl.lt. Miao Hua, care a servit în fosta RM Nanjing, a fost transferat din funcția de locțiitor al comandantului politic al fostei RM Lanzhou în cea de comandant politic în cadrul forțelor navale ale Armatei Populare¹⁵ etc. În cadrul APE s-au decis schimbări de comandanți și ofițeri politici până la nivel batalion și, după ianuarie 2015, chiar până la nivel de pluton, scopul oficial fiind acela de a îmbunătăți „calitatea” ofițerilor și de a elimina corupția.

Al doilea aspect al schimbărilor decise de Xi în plan militar evidențiază tendința acestuia de a constitui o nouă „facțiune” – *Facțiunea (fostei RM) Nanjing* – ca bază de dezvoltare a puterii sale în cadrul Armatei Populare și susținere viitoare pentru programul de reformă militară¹⁶.

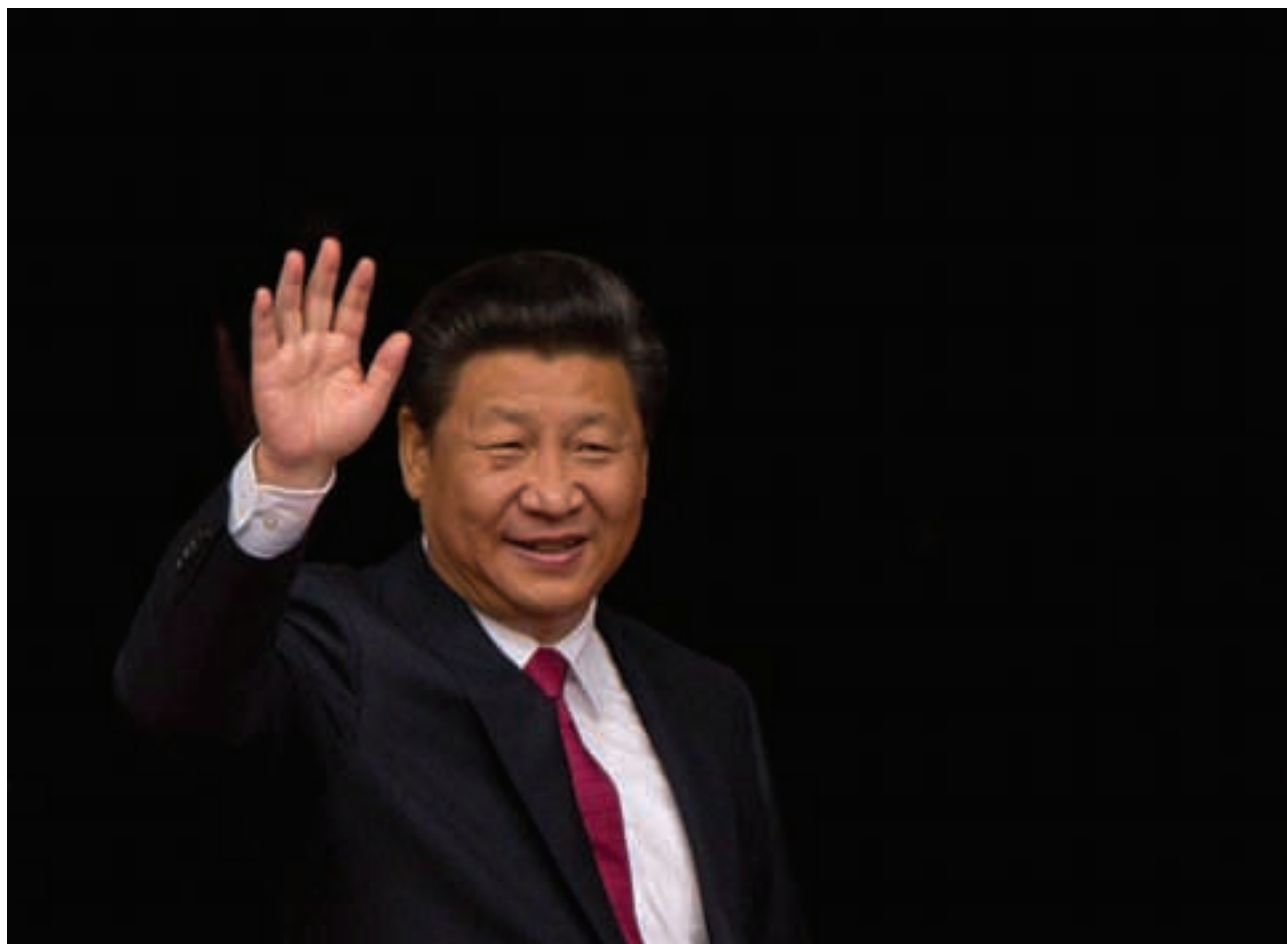
Astfel, promovările gl.lt. Gao Jin, gl.lt. Miao Hua, gl.lt. Yi Xiaoguang, gl.lt. Wang Ning, gl.lt. Song Puxian și gl.mr. Jiang Yong, toți servind anterior în zona fostei RM Nanjing (provinciile Jiangsu, Anhui, Zhejiang, Jiangxi și Fujian), sunt exemple în susținerea acestei teze¹⁷ (se pare că peste 34 de generali au beneficiat de pe urma faptului că au lucrat în RM Nanjing, simultan cu perioada când însuși Xi Jinping și-a îndeplinit atribuțiile de serviciu în provinciile Fujian și Zhejiang și în Shanghai¹⁸).

Pe plan **politic**, cel mai semnificativ moment îl reprezintă Plenara a VI-a a Comitetului Central al PCC, din octombrie 2016, când președintele Xi Jinping a devenit oficial „nucleul conducerii”¹⁹, fapt pregătit încă din 2014²⁰, după cum afirmă unii analiști²¹. Noul statut este o confirmare a ceea ce se întâmplă în realitate, președintele Xi conducând peste 10 organisme de luare a deciziei la cel mai înalt nivel, subordonate direct CPBP (printre acestea fiind Comisia Militară Centrală, Comisia Centrală Națională de Securitate, Grupul Central de Conducere privind Finanțele și Economiiile și Grupul Central de Conducere privind Aprofundarea Comprehensivă a Reformei etc.).

Xi Jinping nu este singurul lider care a primit acest statut, Jiang Zemin (secretar general al PCC în perioada 1989 – 2002) fiind menționat ca „nucleu al celei de-a treia generații de conducere/ lideri” în documentele vremii. Bineînțeles că atunci când liderii celei de-a patra generații - Hu Jintao și Wen Jiabao – au ajuns la putere, Jiang a pierdut acest statut. Aceasta ar implica faptul

că, deși Xi este „nucleul conducerii” acum, nu este obligatoriu să devină „nucleul celei de-a cincea generații de conducere”, menționat ca atare în documentele oficiale. Pe de altă parte, acest statut pare a confirma speculația că Xi ar putea conduce cel puțin trei mandate, adică până la Congresul 21 al PCC din 2027²².

Această desemnare permite liderului suprem nu numai instalarea aliaților și apropiaților săi în poziții-cheie, dar și posibilitatea cristalizării unei noi facțiuni – *Facțiunea Xi Jinping* – formată din asociați și subalterni ai lui Xi de pe timpul când acesta a lucrat în provinciile Fujian și Zhejiang și în Shanghai²³. Deja, în ultimele luni, numeroși protejați ai lui Xi din provincia Zhejiang („*facțiunea Zhejiang*”) au fost promovați în funcții care îi îndreptățesc a obține un statut de membru în Comitetul Central sau chiar în BP. De exemplu, primarul Beijing-ului, Cai Qi – fost vice-governator executiv al Zhejiang; secretarul de partid al provinciei Jiangsu, Li Qiang – fost guvernator al Zhejiang; guvernatorul în exercițiu al provinciei Shanxi,

Lou Yangsheng – fostul șef al Departamentului Frontul Unit al Comitetului de partid al Zhejiang; guvernatorul provinciei Shaanxi, Hu Heping – fost șef al Departamentului Organizare al Comitetului de partid al Zhejiang și guvernatorul provinciei Jiangxi, Liu Qi – fost lider de partid în orașul Ningbo, provincia Zhejiang²⁴.

Este firesc ca noul statut să determine intensificarea incisivității lui Xi Jinping împotriva facțiunilor politice și/sau grupurilor de interese din partid care, într-un fel sau altul, nu se supun liderului²⁵.

La începutul anului 2016 Xi Jinping a redus semnificativ rolul Facțiunii Ligii Tinerilor Comuniști/ LTC de educare a viitorilor lideri de partid și guvernământ, atât din punct de vedere al structurii unităților și personalului LTC (la nivel central și regional), cât și financiar (bugetul pentru 2016 a fost redus cu aproximativ 50% față de cel din 2015). Un exemplu relevant al acestei atitudini este dat de diminuarea rolului de „conducător economic” al premierului Li Keqiang. Din timpul lui Deng și până la Congresul al 18-lea al PCC se obișnuia ca premierul să conducă Grupul Central de Conducere pentru Finanțe și Economie (GCCFE), având putere de decizie finală asupra politicilor financiare, economice și celor conexe acestora. După preluarea puterii, președintele Xi și-a arogat dreptul de conducere a GCCFE, respectiv decizia finală în problemele menționate anterior²⁶.

Totuși, într-un aparent efort de diminuare a temerilor cadrelor și membrilor de partid care au manifestat rețineri față de noul statut al lui Xi, în comunicatul Plenarei a VI-a a Comitetului Central al PCC s-a menționat că PCC nu a abandonat ideea unei „conduceri colective”, deși „conducerea colectivă” promovată de Xi este departe de conceptul lui Deng Xiaoping, Xi devenind „primul dintre egali” în sistemul de conducere colectivă a Chinei²⁷.

De semnalat și *cristalizarea altor grupuri de interese*, apărute bineînțeles cu aprobarea tacită a președintelui Xi și în limitele decise de acesta. Astfel, se poate observa că „prințisorul” aliat al lui Xi, Wang Qishan, membru al CPB

și șef al CCID, a inițiat coagularea propriului grup de interese, fiind posibil să-și asigure un al doilea mandat de 5 ani în CPBP la Congresul al 19-lea al PCC. Două promovări anunțate imediat după Plenara a 6-a au demonstrat cristalizarea *Grupului Wang Qishan*, compus în general din cadre care activează atât în PCC, cât și în unități guvernamentale care se ocupă de domeniul luptei anti-corupție: Chen Wenqing, fost vice-secretar de partid la CCID, a fost numit ministru al Securității Statului, iar Huang Shuxian – ministru al Afacerilor Civile²⁸. Wang i-a recompensat cu transferul pe poziții superioare pe lucrătorii care au ajutat la creșterea prestigiului instituției pe care o conduce, respectiv prestigiului său (în calitate de conducător). Cel mai bun exemplu este, probabil, cel al lui Huang Xiaowei²⁹ care a fost transferat în provincia Shanxi, ca membru al comitetului provincial de partid responsabil pentru „guvernare curată”, în condițiile în care această provincie este oficial considerată „nucleul mitei” și bază de desfășurare a activităților lui Ling Jihua, mâna-dreaptă a fostului președinte Hu Jintao (acesta a primit, la începutul anului 2016, o condamnare pe viață pentru corupție și abuz de putere). Alte personalități ale „Facțiunii Wang Qishan” sunt Tian Huiyu (fost secretar al lui Wang atunci când acesta a condus Banca de Construcții a Chinei, respectiv președinte al Băncii Comerciale a Chinei în 2013), Jiang Chaoliang (secretar de partid al Provinciei Hubei) sau Lin Duo, guvernatorul Gansu.

Deși *Facțiunea Xi Jinping* s-a cristalizat mai ușor, aceasta încă nu se compară cu *Grupul Shanghai* sau *Facțiunea LTC*, atât din punct de vedere numeric, cât și al influenței sau reprezentativității în teritoriu. O comasare a resurselor *Facțiunii Xi* și *Grupului Wang* ar aduce un argument lui Xi în promovarea membrilor acestora în Comitetul Central și BP la Congresul al 19-lea al PCC, fapt întărit și de dorința lui Xi ca Wang să rămână în CPBP cel puțin până la Congresul al 20-lea al PCC din 2022.

Eliminarea opoziției

Cel mai eficient instrument pentru implementarea ideilor, politicilor și strategiilor lui Xi Jinping a fost generat de solicitarea sa de loialitate și chemarea la o „gubernare curată”, respectiv de lansarea unei campanii anti-corupție majore, care continuă să „scuture” PCC de doi ani sub sloganul „nu există o limită pentru campania anti-corupție și pentru rangul cadrelor care trebuie disciplinate”³⁰. Pentru a-și confirma carisma, a elimina treptat și „legal” opoziția și a-și întări puterea, Xi a mers mult mai departe decât predecesorii săi, foștii președinți Jiang Zemin și Hu Jintao, în arestarea unor personalități din aparatul de stat și partid al Chinei, chiar dacă a planat o serie de îndoieli în ceea ce privește legalitatea campaniei anti-corupție, a statutului și mecanismelor CCID, instituție ale cărei puteri s-au extins puternic după cel de-al 18-lea Congres al PCC. Unii analiști occidentali au ajuns chiar să se întrebe dacă nu cumva se va iniția o campanie similară celei a lui Mao Zedong de acum 50 de ani³¹, în timp ce alții au apreciat că doar se fac pregătirile în vederea legitimizării conducerii lui Xi pentru următorii 10–15 ani (și chiar mai mult) și „introducerii” noii generații de lideri în BP și CPBP.

Încă din 2015, oficiali de marcă precum fostul secretar de partid al provinciei Hebei, Zhou Benshen, și fostul guvernator al provinciei Sichuan, Wei Hong, au fost reținuți pentru investigații sub acuzația de wangyi (妄议- a critica fără a avea motiv/baze) și neloialitate față de „vârful conducerii partidului”³². Aceste infracțiuni au fost recent introduse în lista de violări ale disciplinei de partid, fiind extrem de vag definite și supuse unei interpretări cel puțin subiective ale vârfului conducerii³³. Cele mai răsunătoare cazuri de corupție rămân însă Bo Xilai (secretar de partid în provincia Chongqing și important membru al BP al PCC) și, ulterior, Zhou Yongkang, fost membru al CPBP și șef al securității, acuzați de mânuire discreționară a bugetului securității publice, parțial în scopuri personale.

O limitare pentru președintele Xi constă în faptul că acesta nu poate elimina vechea tradiție

generată de reformele instituționale ale lui Deng Xiaoping, de la începutul anilor 80, conform căreia premierul sau președintele statului nu poate rămâne în funcție mai mult de 10 ani. Carta PCC nu stabilește o limită a mandatelor pentru poziții precum cele de secretar general al PCC sau conducerea unor organe/instituții foarte puternice – de exemplu CMC –, fiind doar vag menționat faptul că nimeni nu se poate bucura de un mandat pe viață, iar cadrele care au probleme de vârstă și sănătate trebuie să se retragă. Perspectiva lui Xi Jinping asupra conceptului de „nucleu al conducerii” pare a implica un statut special, ceea ce înseamnă că, dacă va dori, ar putea să urmeze un set diferit de reguli³⁴. Evoluțiile de pe scena politică și socială de la sfârșitul lui 2015 au permis emiterea unor speculații referitoare la o posibilă dorință a lui Xi Jinping de a rămâne cel mai influent om din stat cel puțin până la Congresul al 21-lea al PCC (2027), când acesta va avea 74 de ani³⁵. Un argument în sprijinul acestei speculații vine atât din dorința lui Xi de a „educa” cea de-a 6-a generație de oficiali (cei născuți în anii '60), eligibili promovării în CPBP la Congresul al 19-lea al PCC, cât și din faptul că acesta nu a nominalizat un succesor pe timpul Plenarei a 6-a a CC a PCC.

Jocuri de putere, actori instituționali și individuali și Congresul al 19-lea al PCC

Pe timpul Congresului al 19-lea al PCC vor fi aleși membrii CC, BP și CPBP, dar va presupune și nominalizarea unui succesor pentru președintele Xi Jinping. Sunt posibile noi încălcări de reguli în cazul alegerilor pentru CPBP (de exemplu, membri din afara BP), așa cum s-a întâmplat anterior atât cu președintele Xi Jinping, cât și cu premierul Li Keqiang. Este probabil ca Xi Jinping să schimbe regulile, iar motivele acestei libertăți de mișcare au la bază mai multe considerente: președintele Xi dispune de o putere politică foarte mare, generată de eliminarea oricărui oponent potențial față de deciziile sale (prin intermediul campaniei anti-corupție), dar și prin diminuarea importanței șefilor facțiunilor existente pe scena politică chineză

prin aplicarea, cu limite totuși, a dictonului „divide et impera” (o prea mare divizare a facțiunilor face dificilă manipularea ulterioară a acestora); acesta nu permite niciunui dintre foștii lideri sau conducătorilor de facțiuni politice/grupuri de interese să-i influențeze decizia; președintele are propria bază și rețea de putere/influență. Persistă unele restrângeri ale puterii sale³⁶ în CC, CPBP și BP, unde „tradiționali” Jiang Zemin și Hu Jintao își mai pot exercita influența (în pofida vârstei) prin intermediul protejaților lor, dar acest lucru se datorează inteligenței lui Xi de a nu „brusca” transformarea organismelor de vârf ale puterii, pentru a evita reacții dificil de cuantificat din partea conducerii de partid sau a unora dintre cele 700 de „familii” importante din China (pe plan economic, financiar, politic sau militar)³⁷.

Analiștii occidentali³⁸ au observat că președintele are puțini susținători în CC (aproximativ 10 membri), dar în acest an 85 de membri vor atinge limita de vârstă³⁹. Dacă

președintele Xi va reuși să „controleze” procesul de nominalizare a candidaților, numărul aliaților săi va crește la aproximativ 40 de membri, ceea ce îi va conferi suficientă libertate de manevră pentru a-și impune deciziile.

Ce se va întâmpla cu Biroul Politic? La momentul Congresului al 19-lea vor fi 12 locuri libere⁴⁰ (13 dacă pleacă *Li Yuanchao*⁴¹), iar alături de posibili succesori ai președintelui Xi și premierului Li (*Chen Min'er*⁴² și *Li Qiang*⁴³, mai puțin probabil *Hu Chunhua*⁴⁴ și *Sun Zhengcai*⁴⁵), două locuri ar putea reveni APE, iar restul de opt unora din următorii oficiali: *Zhou Qiang*⁴⁶, *Cao Jianming*⁴⁷, *Wu Aiyin*⁴⁸, *Li Bin*⁴⁹, *Li Hongzhong*⁵⁰ – toți la limită de vârstă – și *Nur Bekri*⁵¹, *Xia Baolong*⁵², *Huang Shuxian*⁵³, *Lu Zhangong*⁵⁴, *Chen Xi*⁵⁵, *Yang Jing*⁵⁶, *Zhang Qingli*⁵⁷, *Luo Huining*⁵⁸ și *Chen Quanguo*⁵⁹.

În ceea ce privește compunerea CPBP, membrii săi ar trebui să provină din BP, unde există 12 membri eligibili promovării, dar cinci dintre aceștia ating vârsta de retragere pe timpul

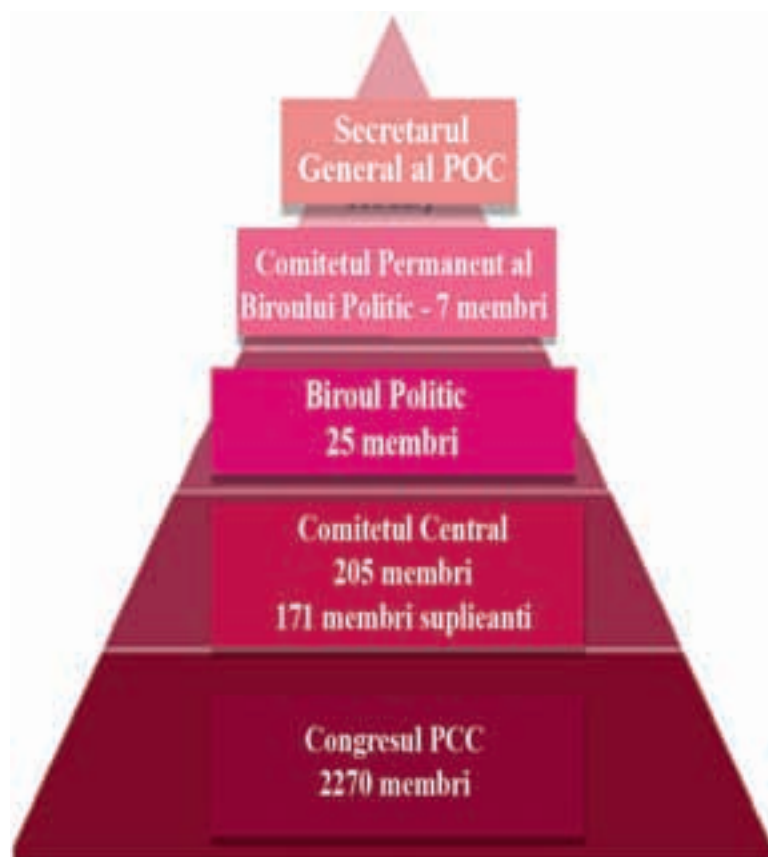

Figura 2. Ierarhia politică chineză

Congresului al 19-lea. Unii analiști occidentali⁶⁰ apreciază că *Wang Qishan* va rămâne în această structură, ca și premierul *Li Keqiang*. În ceea ce îi privește pe *Hu Chunhua* și *Sun Zhengcai* (născuți în 1963), este posibil ca președintele Xi să fie „forțat” să nominalizeze măcar unul dintre ei.

Din punct de vedere al *echilibrului de putere*, CPBP are **trei posibilități de compunere**:

1. În cazul continuării tendinței de centralizare a puterii (și a actualei lupte anti-corupție), CPBP ar putea fi alcătuit din susținători și aliați ai președintelui Xi, cu 1-2 excepții: *Xi Jinping*, *Li Keqiang*, *Li Zhanshu*⁶¹, *Liu Qibao*⁶², *Zhao Leji*⁶³, *Chen Min'er* și *Li Qiang*, dintre care, doar *Li Keqiang* și *Li Qibao* nu sunt apropiați ai lui Xi. În această situație, președintele ar putea reduce numărul membrilor CPBP la 5 (pentru a elimina opoziția), iar în 2020 (cu ocazia unei Plenare) să-l crească din nou la șapte și să promoveze doi membri tineri, posibil din afara BP. Urmarea ar fi că, la Congresul din 2022, acești noi membri vor fi acumulat suficientă experiență pentru a perpetua linia politică lui Xi.
2. Continuă politica președintelui Xi pe fondul predominanței aliaților (influenței) săi, dar există și suficiente acțiuni de opoziție, situație în care CPBP ar fi alcătuit atât din susținătorii și aliații președintelui Xi, cât și din reprezentanți ai opoziției, dar puterea va aparține primilor. În acest caz, componența CPBP ar fi: *Xi Jinping*, *Li Keqiang*, *Li Zhanshu*, *Liu Qibao*, *Zhao Leji*, *Sun Zhengcai* și *Chen Min'er*, acesta din urmă fiind și succesorul lui Xi.
3. Opoziția nu va permite schimbarea vechilor reguli. CPBP va fi alcătuit atât din susținători și aliați ai președintelui Xi, cât și din opoziție, fiind aproape un joc de sumă zero în ceea ce privește direcțiile de acțiune. Componența ar fi: *Xi Jinping*, *Hu Chunhua*, *Sun Zhengcai*, *Li Yuanchao*, *Li Zhanshu*, *Liu Qibao* sau *Zhang Chunxian*.

Li Yuanchao este anchetat într-un caz de corupție, există șanse ca *Liu Qibao* să fie înlocuit cu *Zhang Chunxian* (care are o mai mare experiență politică), iar *Sun Zhengcai* și *Hu Chunhua* au șansa de a fi succesorii lui Xi și Li.

Cea mai probabilă pare a fi varianta a doua, cu un *Xi Jinping* puternic, dar fără suficienți susținători în CC, iar celelalte facțiuni și grupuri de interese fără a avea un conducător viabil, dar fiind suficient de influente pentru a se opune acțiunilor președintelui Xi.

În ceea ce privește nominalizarea unui succesor al lui *Xi Jinping*, există doi posibili candidați: *Chen Min'er*⁶⁴ (n. 1960) sau *Li Qiang*⁶⁵ (n. 1959), amândoi aflându-se în cercul de apropiați ai lui Xi. Este dificil de prognozat fără echivoc cine va fi succesorul, în condițiile în care, suprinzător, președintele Xi nu a nominalizat un succesor nici măcar pe timpul Plenarei a 6-a a Congresului PCC (octombrie 2016) când, conform vechilor reguli, ar fi trebuit să se întâmple acest lucru⁶⁶. Acest fapt a generat și temerea că președintele Xi va dori și un al treilea mandat ca Secretar general și președinte al Chinei. Din punct de vedere legal, mandatul de secretar general se poate obține, dar nu și cel de președinte, pentru aceasta fiind necesară modificarea Constituției. Dacă această ipoteză ar fi viabilă, atunci președintele Xi ar putea nominaliza unul sau doi succesorii în CPBP (în 2020), indiferent de numărul membrilor CPBP, deoarece, de facto, ar acumula suficientă putere politică pentru a manipula situația în orice sens dorește (dictator). Președintele Xi poate obține cel de-al treilea mandat fără probleme doar în cazul unor situații de extremă criză (internă sau externă), în 2020 sau 2022, când este strict necesară modificarea Constituției pentru a avea un lider ferm la conducerea statului. Totuși, majoritatea analiștilor consideră că *Xi Jinping* nu ar dori și cel de-al treilea mandat, dar va continua întărirea influenței sale în politica chineză, fie și prin instaurarea la vârful conducerii țării a unora dintre protejații săi. Asumarea celui de-al treilea mandat va presupune și asumarea unor riscuri

inutile pe toate nivelurile (clase sociale, politice - aliați și opoziție etc.). Dată fiind versatilitatea politică a lui Xi Jinping, este mai probabil ca acesta să urmeze exemplul predecesorilor săi, de exemplu cel al lui Jiang Zemin care a rămas la conducerea CMC (organ de conducere militară și politică cu o mare influență) după încheierea mandatului.

Ca **actori individuali** este interesant de urmărit care vor fi evoluțiile lui *Hu Chunhua* și *Sun Zhengcai*, ambii devenind, la Congresul al 18-lea al PCC, cei mai tineri membri ai BP. Aceste evoluții au indus opinia că, în viitor, aceștia ar putea deveni președintele, respectiv premierul Chinei. Sunt puține șanse ca președintele Xi să-i promoveze pe amândoi în CPBP, în 2017, dar este probabilă promovarea unuia dintre ei (*Sun Zhengcai*) ca un compromis făcut opoziției și pentru a crește avantajul necesar promovării protejaților săi. Totodată, președintele Xi își asigură posibilitatea de a promova în CPBP/BP (posibil în 2022) un alt protejat și, în acest mod, să continue să influențeze politica chineză și după 2022. Accesul simultan al lui *Hu Chunhua* și al lui *Sun Zhengcai* în CPBP ar diminua influența și puterea președintelui Xi.

Sun Zhengcai și *Hu Chunhua* (vor avea 54 de ani în 2017) au vârsta drept cel mai mare avantaj al lor, motiv pentru care au și cele mai multe oportunități de promovare. Acest beneficiu s-ar putea extinde până la Congresul al 20-lea al PCC din 2022 (vor avea 59 de ani și ar putea candida pentru CPBP în cazul în care nu acced în acest an).

Hu, fost prim-secretar al LTC, este protejatul fostului președinte Hu Jintao, în timp ce Sun, fost ministru al agriculturii, este considerat un apropiat al fostului premier Wen Jiabao, motiv pentru care nu au fost, inițial, în atenția președintelui Xi. Abia ulterior realizările politice ale celor doi, ca secretari de partid ai provinciilor, au fost remarcate de președintele Xi. Astfel, campania anti-corupție dusă de Sun Zhengcai după preluarea noii sale funcții a contribuit la creșterea impactului campaniei duse de președintele Xi la nivel național. Similar, Hu Chunhua l-ar fi impresionat pe Xi Jinping prin intermediul atitudinii sale exigente față de protestul Wukan⁶⁷.

Secretarul de partid al Guizhou, *Chen Min'er*, și guvernatorul provinciei Zhejiang, *Li Qiang*, au îndeplinit funcția de mediator (sunt considerați specialiști în soluționarea

problemelor și disputelor de pe scena politică chineză) atunci când Xi Jinping a lucrat ca secretar de partid în provincia Zhejiang.

Wang Yang⁶⁸ a fost mereu considerat a fi un reformist, adept al politicilor și strategiilor lui Xi Jinping. Se pare că Wang⁶⁹, pe timpul când era primarul Tongling-ului/provincia Anhui, a câștigat recunoaștere (1992) din partea lui Deng Xiaoping pentru așa-numita „reformă Tongling”. După instalarea ca secretar de partid al provinciei Guangdong, Wang a propus campania de „eliberare a opiniilor”, evidențiind dorința de reformă a provinciei, motiv pentru care a prezentat o strategie economică de „transferuri duble”⁷⁰. În plus, declarația „lasă întreprinderile care trebuie să se prăbușească, să se prăbușească” a rezonat cu retorica reformistă a fostului premier chinez Zhu Rongji și strategiile reformatoare ale lui Xi Jinping. Guvernarea lui Wang (în provincia Guangdong) este deseori menționată drept „Modelul Guangdong”, rivalul „Modelului Chongqing” al fostului secretar de partid al Chongqing, Bo Xilai, înainte de 2012 derulându-se aprinse dezbateri referitoare la care dintre aceste modele este mai eficace.

Zhao Leji sau Li Zhanshu (în 2017 Zhao va avea 60 de ani, iar Li 67) aspiră la o poziție în CPBP (în locul lui Liu Yunshan și/sau Liu Qibao), în condițiile în care Liu Qibao (care este și membru al Secretariatului Comitetului Central al PCC) are un mandat de 10 ani și, deci, este puțin probabil să intre în CPBP. Aceasta înseamnă că cei doi (care au rang mai mic decât Liu Yunshan și Liu Qibao) sunt finaliști pentru pozițiile din CPBP, dar este dificil de precizat pe cine va favoriza Xi Jinping deoarece amândoi au o bogată experiență de guvernare în provincia Shaanxi, locul de baștină al acestuia.

Wang Huning (va avea 62 de ani în 2017) este un distins politician-academician care, anterior, a fost decanul Facultății de Drept din Universitatea Fudan. Se crede că, datorită experienței, Wang a susținut construirea ideologiei PCC sub trei administrații, începând cu cea din perioada lui Jiang Zemin. Posibila promovare a lui Wang s-ar explica prin faptul

că Xi Jinping susține o reformă puternică a statului, motiv pentru care are nevoie de cineva care să furnizeze, concret și direct, ghidare teoretică din cadrul Comitetului Permanent, iar Wang Huning este persoana ideală pentru acest rol.

Există numeroase alte variabile care trebuie luate în considerare într-o analiză a compunerii principalelor organe din politica chineză. Rămâne dificil de identificat un mecanism regulat care să explice operațiunile din interiorul partidului, în special în ceea ce privește previziunea schimbărilor de personal, principalul motiv fiind faptul că PCC operează cu numeroase decizii informale și practici opace, respectiv cu reguli dificil de determinat.

Bibliografie:

1. BAUM, R., *Burying Mao: Chinese Politics in the age of Deng Xiaoping*, Princeton University Press, 1994.
2. BROWN, K. *China and the EU in Context*, Palgrave Macmillan, 2014.
3. FRUNZETI, T., Zodian V., *Lumea 2013. Enciclopedie Politică și Militară*, Editura Rao, București, 2013.
4. KISSINGER, H., *Despre China*, Comunicare.ro, București, 2012.
5. GILLETZ, B.; A., O'NEIL, *Middle Powers and the Rise of China*,
6. <http://www.foreignaffairs.com/articles/143000/edited-by-bruce-gilley-and-andrew-o039neil/middle-powers-and-the-rise-of-china>
7. Goldman Sachs, *Global Economics Paper, no 153: The N-11: More Than An Acronym*, 2007, <http://www.chicagobooth.edu/~media/E60BDCEB6C5245E59B7ADA7C6B1B6F2B.pdf>
8. MILLER, Alice, “The New Party Politburo Leadership”, *China Leadership Monitor*, nr. 40 în media.hover.org/sites/default/files/documents/CLM40AM.pdf; “The Politburo Standing Committee under Hu Jintao”, *China Leadership Monitor*, No. 35 (21.09.2011).
9. LAM, Willy, *Chinese Politics in the Hu Jintao Era: New Leaders, New Challenges*,

10. OKSEBERG M., *The China Problem*, în „Foreign Affairs”, 1991, <http://www.cfr.org>
11. <http://www.foreignaffairs.com/articles/46849/michel-oksenberg/the-china-problem>, <http://www.dni.gov/index.php>
12. SHIH, Victor, CHRISTOPHER Adolph, MINGXING Liu, *Getting Ahead in the Communist Party: Explaining the Advancement of Central Committee Members in China*, American Political Science Review 106, no.1 (2012), pp.166-187. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng
13. VEG Sebastian, *China`s Political Spectrum under Xi Jinping*, 11.08.2014, în *The Diplomat*, <http://www.eurasiareview.com>
14. Vogel E.F., *Deng Xiaoping and the transformation of China*, The Belknap Press of Harvard University Press, USA, 2013. http://jamestownfoundation.com/china_brief (Colecția china Brief pe perioada 2012 – 2016, Vol. 12, 13, 14, 15, 16)
15. ZHOU Chutian, *Who Will Be Enthroned at China`s 19th Party Congress?*, Jamestown Foundation, China Brief, Vol. XVI, Issue 16, 26.10.26, 2016. www.NikkeiAsianReview
16. XUETONG Y., *Analysis of China`s National Interests*, http://cns.miis.edu/books/pdfs/china_national_interests.pdf, www.Xinhuanet
- www.GlobalTimes
- www.SouthChinaMorningPost
- www.ChinaMilitaryOnline
- www.TaKungPao
- www.China.org.cn
- www.CCTV.com
- <http://www.Caixin>
- <http://www.SouthChinaMorninPost>
- www.BBC/Chinese
- www.RadioFreeAsia
- www.NewBeijingPost
- <http://country.eiu.com>

¹ Mitchell Tom, *Speculation Grows Xi Jinping will Defy China Rule on Leadership Retirement*, *Financial Times*, modificat 11.10.2016; <https://www.ft.com/content/09cc1044-8f77-11e6-a72e-b428cb934b78>; <http://chinafocus.us/2016/10/24/getting-ahead-in-the-politburo-predicting-who-will-be-enthroned-in-chinas-19th-party-congress/>; Colecția online 2012 – 2016 a China Brief/Jamestownfoundation.

² Xi Jinping, *Work on Real Things*, pp. 440–453.

³ Xi Jinping, *Work on Real Things*, p. 421.

⁴ Xinhuanet, 26.06.2015.

⁵ Sebastian Veg, *China`s Political Spectrum under Xi Jinping*, 11.08.2014, în *The Diplomat*, www.thediplomat.com/2014/china-s-political-spectrum-under-xi-jinping/11.08.2014.

⁶ CCTV.com, 19.04.2013, CCTV.com, 23.11.2014.

⁷ CCTV.com, 23.10.2014.

⁸ Biroul Politic al PCC include 25 de membri, dintre care 7 fac parte și din Comitetul Permanent al Biroului Politic, iar 18 sunt membri permanenți ai BP. În structura Biroului Politic, cei mai numeroși sunt reprezentanții conducerii PCC (8), urmași de reprezentanții conducerii de stat (7), reprezentanții provinciilor (6), reprezentanții conducerii militare (3), reprezentanții Parlamentului (Congresul Național al Poporului/CNP - 2) și un reprezentant al unui organism politic consultativ (Comitetul Național al Conferinței Politice Consultative a Poporului Chinez – CPCPC). Printre membrii a căror responsabilitate vizează activitatea PCC, 3 conduc portofolii sensibile, fiecare dintre acestea fiind considerate cruciale pentru menținerea conducerii Partidului: șeful Departamentului Organizare/DO, structură responsabilă de recrutarea membrilor de partid și repartizarea sarcinilor pentru aceștia; șeful Departamentului Propagandă/DP, structură

responsabilă de transmiterea mesajelor PCC, controlul mass-media și ideologie; șeful Comisiei Centrale pentru Politici și Legislație, structură ce supraveghează aparatul de securitate, inclusiv tribunalele, birourile procurorilor, burocrăția securității de stat interne și externe și, împreună cu Comisia Militară Centrală și Consiliul de Stat, supraveghează forțele paramilitare. Cele 7 poziții de membru permanent al BP aparțin președintelui, vice-președintelui, prim-ministrului și celor 4 vice-premierii ai Consiliului de Stat. Cele 6 zone geografice reprezentate în Biroul Politic includ 4 municipii cu același statut ca și provinciile: Beijing, Chongqing, Shanghai și Tianjin. Sunt reprezentate și provinciile prospere din zona de coastă Guangdong, lângă Hong Kong, și regiunea autonomă cu minorități etnice Xinjiang.

⁹ **Comitetul Permanent al Biroului Politic (CPBP)** este cel mai înalt organism decizional din China. Potrivit documentelor de partid, comitetele de la toate nivelurile din sistemul politic chinez trebuie să funcționeze conform principiilor „combinării conducerii colective cu responsabilitatea individuală bazată pe diviziunea muncii”. În acest sens, fiecare dintre cei 7 membri ai CPBP poartă responsabilitatea pentru câte un portofoliu. Numărul 1 în CPBP este secretarul general al PCC și președinte al PCC și al Comisiei Militare Centrale de Stat. Acesta supervizează politica externă și are responsabilitatea de a prezida întâlnirile extinse ale CPBP și BP, precum și de a supraveghea lucrările Secretariatului PCC. Numărul 2 este premierul, având în responsabilitate managementul sistemului birocratic al statului. Numărul 3 este președintele Comitetului Permanent al CNP, adunarea legislativă unicamerală a Chinei. Numărul 4 este președintele organului politic consultativ – **CPCPC**. Acesta este responsabil pentru legătura cu grupurile non-comuniste, cu cele 8 partide politice ale minorităților din China și asociațiile religioase a căror funcționare este legală. Numărul 5 conduce Secretariatul PCC, care supraveghează burocrăția de partid. Acesta este responsabil și de activitățile privind ideologia și propaganda comunistă. Numărul 6 conduce Comisia Centrală de Inspecție privind Disciplina de Partid/**CCID**, care are competențe legate de investigarea cazurilor de corupție și altor forme de abuz la nivelul conducerii partidului. Numărul 7 este prim-vice-premier al Consiliului de Stat, asistându-l pe premier în activitatea curentă. În China, principiul conducerii colective presupune, în general, că deciziile majore ale secretarului general al PCC sunt unanim aprobate de ceilalți membri ai CPBP. La ultimele trei Congrese (2002, 2007, 2012) nicio persoană cu vârsta peste 67 de ani nu a fost numită în CPBP sau BP. Din actualul CPBP fac parte: Xi Jinping (61) – președinte, Li Keqiang (57) – premier, Zhang Dejiang (66) - președinte al CNP, Yu Zhengsheng (67) - președinte al CPCPC, Liu Yunshan (65) - șeful propagandei de partid, Wang Qishan (64) - șeful CCID și Zhang Gaoli (66) - vice-premier.

¹⁰ Prima generație (1949-1976) - lider MAO Zedong, a doua generație (1976-1989) - lider DENG Xiaoping, a treia generație (1992-2003) - lider JIANG Zemin, a patra generație (2003-2012) - lider HU Jintao, a cincea generație (2012-probabil 2022) - lider XI Jinping.

¹¹ Membrii LTC sunt influenți cu precădere în regiuni/provincii, urmând politica lui Hu – „regiunile înconjoară centrul” – care dorea să contracareze tendințele autoritariste ale șefului său, fostul președinte Jiang Zemin, care a condus Grupul Shanghai, influent cu precădere în metropolă (Voice Of America, 12.01.2016; Oriental Daily/Hong Kong, 04.07.2015).

¹² Chan Kai Yee, *Tiananmen's Tremendous Achievements: The Silent, Peaceful Coup D'état in China*, iUniverse Incorporated, 28.02.2011; Chan Kai Yee, *Tiananmen's Tremendous Achievements: Jiang Zemin's Silent Peaceful Coup; Xi Jinping Cyclone; Educated Youth's Hunger Strike Led To Capitalism*, Independent Publishing Platform, expanded 2nd edition, 11.04.2014; Brown Kerry, Li Linxi, *Seeking Loyalty Amongst the Four Key Groups – The Tactics of Xi's Domestic Politics*, Jamestown Foundation, China Brief, Vol.XVI, Issue 5, 10.03.2016.

¹³ Dintre cei 4 generali promovați în iulie 2014, numai gl.lt. Chu Yimin, comisar politic al (fostei) RM Shenyang și, anterior, director al Departamentului Politic din (fosta) RM Nanjing, a îndeplinit criteriile amintite.

¹⁴ *Global Times*, 12.01.2016; *South China Morning Post*, 12.01.2016; *China Military Online*, 12.01.2016.

¹⁵ Caixin, 31.12.2014; Caixin, 26.12.2014; Caixin, 30.12.2014; Caixin, 24.12.2014; Caixin, 23.09.2014; Caixin, 12.01.2016.

¹⁶ Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol.XVI, Issue 1, 12.01.2016.

¹⁷ Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol.XVI, Issue 1, 12.01.2016; *The Diplomat*, 30.12.2014.

¹⁸ Ministry of National Defence/MND, 05.08.2014; MND, 05.08.2014; *The Diplomat*, 30.12.2014; *South China Morning Post*, 27.12.2014; *China Brief*, 05.12.2014; *China Military Online*, 04.01.2016; Caixin, 08.01.2016 și 12.01.2016; *South China Morning Post*, 09.01.2016, *China Brief*, 09.01.2016; *China Daily*, 05.01.2016.

¹⁹ *Xinhua*, 28.10.2016; *China Daily*, 27.10.2016

²⁰ *People's Daily Online*, 29.09.2014,

²¹ Lam Willy, *Xi Jinping Uses New "Leadership Core" Status to Boost His Faction*, Jamestown Foundation, China Brief, Vol.XVI, Issue 17, 11.11. 2016.

²² Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol. XVI, Issue 5, 08.03.2016.

²³ *Apple Daily/Hong Kong*, 27.10.2016; *Radio Free Asia*, 24.10.2016.

²⁴ *Ming Pao*, 30.10.2016; *South China Morning Post*, 30.10.2016; *Apple Daily*, 24.10.2016.

²⁵ *Xinhua*, 03.05.2016; *People's Daily*, 14.01.2016; *People's Daily*, 28.08.2016; *Wen Wei Po/Hong Kong*, 28.08.2016; Lam Willy, *The Eclipse of the Communist Youth League and the Rise of the Zhejiang Clique*, Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol.XVI, Issue 8, 11.05.2016.

²⁶ *Radio Free Asia*, 01.06.2016; *Voice of America Chinese Service*, 11.05.2016.

²⁷ *Liberty Times/Taipei* 29.10.2016; *Voice of America Chinese*, 16.05.2016; *New York Times Chinese Edition*, 02.06.2015.

- ²⁸ *Phoenix TV*, 08.11.2016; *People's Daily*, 07.11.2016.
- ²⁹ *Chinenews.com*, 23.11.2016; *Caixin.com*, 23.11.2016; *Ta Kung Pao/Hong Kong*, 10.10.2014.
- ³⁰ *CCID.gov.cn*, 11.01.2016; *People's Daily*, 11.01.2016.
- ³¹ Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol. XVI, Issue 3, 04.02.2016.
- ³² *Caixin.com*, 04.02.2016; *News.China.com*, 10.01.2016.
- ³³ *Apple Daily/Hong Kong*, 02.11.2015; *BBC Chinese*, 20.10.2015.
- ³⁴ Cheng Li, *Chinese Politics in the Xi Era; Reassessing Collective Leadership*, the brooking Institution, 18.10.2016.
- ³⁵ *Ming Pao*, 15.02.2016; *Radio Free Asia*, 08.02.2016.
- ³⁶ Lam Willy, *Pushback Against Xi Jinping's One-Upmanship Strengthens*, Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol. XVI, Issue 7, 21.04.2016.
- ³⁷ Zhou Chutian, *Who Will Be Enthroned at China's 19th Party Congress?*, Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol. XVI, Issue 16, 26.10.26, 2016.
- ³⁸ Shih, Victor, Christopher Adolph, Mingxing Liu, *Getting Ahead in the Communist Party: Explaining the Advancement of Central Committee Members in China*, *American Political Science Review* 106, no.1 (2012), pp.166-187.
- ³⁹ Aceștia au aproximativ 68 de ani, limita de vârstă stabilită de Xi Jinping pentru pensionare.
- ⁴⁰ Membrii existenți vor atinge limita de vârstă (68 de ani).
- ⁴¹ Vice-premier în Consiliul de Stat.
- ⁴² Secretar de partid al provinciei Guizhou.
- ⁴³ Secretar de partid al provinciei Jiangsu.
- ⁴⁴ Secretar de partid al provinciei Guandong.
- ⁴⁵ Secretar de partid al Municipality Chongqing.
- ⁴⁶ Tribunalul Suprem al Poporului.
- ⁴⁷ Procuratura Supremă a Poporului.
- ⁴⁸ Ministrul Justiției.
- ⁴⁹ Ministrul Sănătății Naționale și al Planificării Familiale.
- ⁵⁰ Secretar de partid al Municipality Tianjin.
- ⁵¹ Directorul Administrației Naționale a Energiei.
- ⁵² Secretar de partid al provinciei Zhejiang.
- ⁵³ CCID.
- ⁵⁴ Secretar de partid al provinciei Henan.
- ⁵⁵ Departamentul Organizare.
- ⁵⁶ Președintele Comisiei de Stat pentru Probleme Etnice.
- ⁵⁷ Vice-președinte al CPCPC.
- ⁵⁸ Secretar de partid al provinciei Shanxi.
- ⁵⁹ Secretar de partid al regiunii Autonome Uigure Xinjiang.
- ⁶⁰ Miller Alice, *The New Party Politburo Leadership*, *China Leadership Monitor*, nr.40 în [media.hover.org./sites/default/files/documents/CLM40AM.pdf](http://media.hover.org/sites/default/files/documents/CLM40AM.pdf) ; *The Politburo Standing Committee under Hu Jintao*, *China Leadership Monitor*, No. 35 (21.09.2011).
- ⁶¹ Șeful Oficiului General al Comitetului Central al PCC.
- ⁶² Șeful Departamentului Propagandă.
- ⁶³ Șeful Departamentului Organizare.
- ⁶⁴ Secretar de partid al provinciei Guizhou.
- ⁶⁵ Secretar de partid al provinciei Jiangsu.
- ⁶⁶ <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1184824302&Country=China&topic=Politics>; Brookfield Jonathan, *The Race to China's 19th Party Congress*, <http://thediplomat.com/2016/10/the-race-to-chinas-19th-party-congress/>
- ⁶⁷ Mișcare inițiată în 2011 de mii de localnici care au solicitat o mai mare transparență a procedurii tranzacției cu terenuri, solicitând anularea tranzacțiilor făcute anterior și returnarea terenurilor lor de fermă. Protestul a fost repede potolit, dar arestarea liderului protestatarilor, Lin Zulian, în septembrie 2016, a determinat reînceperea protestelor. Protestul a fost suprimat la ordinul dat de Hu Chunhua, iar atitudinea sa fermă a contribuit la impulsivitatea promovării sale.
- ⁶⁸ Directorul Oficiului Central de Cercetări Politice ale PCC.
- ⁶⁹ Zhou Chutian, *Who Will Be Enthroned at China's 19th Party Congress?*, Jamestown Foundation, *China Brief*, Vol. XVI, Issue 16, 26.10.26, 2016.
- ⁷⁰ Are în vedere relocări ale întreprinderilor cu productivitate scăzută și ale muncitorilor acestora în diferite zone din provincia Guangdong.

DINAMICA GEOPOLITICII ȘI GEOSTRATEGIEI ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR MILENIULUI TREI. ROLUL STATELOR

*Daniel-Nicolaie LEONTE**

Abstract

In order to see the dynamic of geopolitical and geostrategic connections between states, we have to analyze a large scale of elements concerning the geographical, political, military, demographical, economical etc. Between the marks analyzed we can find the strategical concepts and doctrines of the states who want to rearrange the political and geo-strategical maps of the world.

Keywords: geopolitics, geostrategy, doctrines, international organizations.

Motto: „Înaintăm cu repeziune spre o structură totalmente diferită a puterii, care va crea nu o lume tăiată în două, ci acut divizată în trei civilizații constante și concurente – prima, încă simbolizată de plug, a doua, de linia de asamblare, iar a treia, de computer“.

Alvin și Heidi TOFFLER, Război și anti-război

De-a lungul ultimului secol conceptele de *geopolitică* și *geostrategie* s-au modificat, în sensul că aria lor de cuprindere a căpătat alte valențe, de la interpretări mai mult sau mai puțin ample, care justificau aspirațiile hegemonice ale unui stat, la teorii complexe privind evoluția politico-geografică a umanității, inclusiv în spațiul cosmic. În elaborarea unor noi doctrine și teorii geopolitice un rol însemnat l-a jucat **progresul tehnico-științific** sau acele *revoluții*, despre care vorbea Sergiu Tămaș, „care au influențat gândirea și practica geopolitică”, cu referire la *revoluția nucleară* (sub aspectul armamentului nuclear), *revoluția spațială* (spațiul cosmic inclus în confruntarea militară), *revoluția transparenței* (determinată de progresele din tehnologia informației - senzori, sisteme de observare și cercetare, procesarea informațiilor de către mijloacele electronice de calcul etc. -, ca fundament posibil al războiului informațional)¹.

Este de necontestat faptul că, la începutul secolului XXI, geopolitica și geostrategia

deopotrivă manifestă o dinamică fără precedent, evoluție datorată variabilității relațiilor factor geografic - factor politic și determinărilor generate de informația strategică. În altă ordine de idei, perspectiva informației strategice trebuie văzută alături de progresul tehnico-științific, pentru că numai în plenitudinea lor sunt determinante în elaborarea noilor abordări asupra acestor discipline.

Pornind de la abordarea lui Anton Golopenția², potrivit căruia geopolitica trebuie analizată din multiple perspective (geografică, economică, politică, militară, ideologică) rezultă că, în prezent, în contextul configurat de noile tehnologii, **geopolitica devine cu atât mai complexă și capătă noi valențe**. La aceeași concluzie ajungem și pornind de la viziunea lui Ion Conea conform căreia „poziția geografică rămâne mereu aceeași, poziția geopolitică (și geostrategică n.n.) e tot mereu alta”³. Realitățile actuale ne obligă să luăm în considerare, mai mult ca oricând, faptului că determinările în acest „joc

* *Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

de șah” sunt date, în primul rând, de cunoaștere, deci de informație, la cel mai înalt nivel al ei de manifestare, și anume cel strategic.

Pornind de la realitățile începutului de secol XXI, în care se conturează noile conținuturi ale geopoliticii și geostrategiei, se poate afirma, în mod implicit, că sistemul global nu funcționează așa cum a fost gândit. În fapt, există tot mai multe state și, în pofida demersurilor lor, nu toate sunt națiuni (exemplu: spațiile ex-iugoslav și ex-sovietic, state din Africa și Orientul Mijlociu etc.). Venind să confirme aceasta, fostul secretar de stat al SUA, Warren Christopher, afirma cândva că dacă nu găsim o cale ca diferite grupări (etnico-religioase) să poată trăi împreună într-o țară, vom avea cinci mii de țări în locul celor o sută și ceva de acum.

Pentru a vedea în ce măsură este posibilă descifrarea dinamicii raporturilor geopolitice și geostrategice dintre state, trebuie realizată o analiză amplă, pornind de la o multitudine de elemente ce sunt cunoscute în prezent privind datele geografice, politice, militare, demografice, economice și de altă natură. Între reperele care pot fi luate în considerare într-o astfel de analiză sunt și conceptele doctrinar strategice ale unor state cu pretenții în desenarea hărților geopolitice și geostrategice ale lumii.

Statele Unite, în domeniul planificării politicii de apărare și de securitate națională, au în vedere ca principală direcție strategică, conform *Quadrennial Defense Review-2014* și *The National Military Strategy-2015*, să fie simultan capabile să înfrângă un adversar regional într-un conflict pe scară largă și să împiedice atingerea obiectivelor/sau să impună costuri inacceptabile unui al doilea agresor într-o altă regiune⁴, aceasta în paralel cu menținerea strategiei de descurajare nucleară. Este de necontestat faptul că nord-americanii au veleități globaliste și, astfel, pentru punerea lor în practică au și vor dezvolta permanent capacități deosebite, în special de informare, supraveghere și cercetare pentru a beneficia de avantajele nete pe care le oferă cunoașterea în raport cu potențialii adversari. De altfel, la începutul anilor 2000, documentul *Joint Vision 2020*, care se baza pe ideea de *full*

spectrum dominance, identifica patru concepte cheie care urmau să joace roluri hotărâtoare în viitoarele operațiuni: manevra dominantă, angajarea precisă, logistica concentrată și protecția omnidirecționată. Elementul comun al acestora îl constituia informația strategică, rezultată din cunoașterea geopolitică. SUA se pare că a trecut la implementarea acestei strategii încă din timpul desfășurării conflictului din spațiul ex-iugoslav, ea rămânând cel puțin pentru primii ani ai mileniului trei singura supraputere. Într-un document recent, intitulat *Joint Operating Environment 2035*, se subliniază că viitoarele conflicte în care ar putea fi implicate forțele armate americane vor fi influențate, în principal, de următoarele șase contexte la nivel global – competiția ideologică violentă, amenințări la adresa suveranității și teritoriului SUA, contestarea echilibrului geopolitic de către adversari ai SUA, întreruperea accesului la „bunurile comune” (*global commons*) de către actori statali și non-statali, competiția în spațiul virtual și distrugerea/reșezarea raporturilor de putere la nivel regional⁵.

Federația Rusă încearcă să găsească calea de a redeveni o putere mondială, iar „ceea ce se petrece acum în Rusia - este una din manifestările procesului general de elaborare a noului model de dezvoltare al lumii”. Aici sunt elemente ce coexistă în raporturi antagoniste sau nu, ce pornesc de la spectrul politic (comuniști-liberali), social (săraci-miliardari), etnic (o multitudine de semini și popoare), economic, militar, tehnologic și științific, etc. și care încă nu s-au cristalizat în unitatea ori dezmembrarea statului. Din punct de vedere geopolitic, Rusia ocupă o poziție unică în Europa, ceea ce îi oferă posibilitatea să joace un rol important în balanța globală de forțe. Astfel, este de neconceput ca politicienii și militarii ruși să renunțe la ideea de putere globală și nemijlocit la avantajele oferite de un asemenea statut. De altfel, încă din 1993 Consiliul de Securitate al F.Ruse a aprobat *Prevederile fundamentale ale doctrinei militare a Federației Ruse*, ce se dorea un document al perioadei de tranziție, de realizare a reformelor democratice, reprezentând o sumă a vederilor adoptate oficial pentru protecția

intereselor de importanță vitală ale statului. Mijloacele și resursele de bază ale asigurării securității naționale, pe lângă avantajul obiectiv al situației geografico-politice și existența armamentului nuclear strategic, sunt legate de bogăția ei intelectuală și resursele umane, potențialul tehnico-științific și cel informațional - oferit inclusiv de cercetare prin mijloace proprii, din spațiul cosmic.

China, una dintre marile puteri, va constitui în viitor, singură (sau contrar aparențelor și ideilor preconceptuate, împreună cu Japonia), un pol al puterii-geopolitice și geostrategice. Chiar dacă ideea doctrinar strategică centrală a acestei țări se axează pe „apărarea activă”⁶, expansiunea ei pe plan mondial în domeniul informațiilor și microelectronicii este un fapt ce spune multe despre posibilitățile și perspectiva Chinei. În marile capitale ale lumii și în principalele orașe au apărut așa-numitele Chinatown, iar aceasta este un mod de a schimba harta politică și componența etnică a anumitor zone, fără a recurge la violența înțeleasă în parametrii clasici - amenințarea cu forța și utilizarea ei.

Germania este țara care, în opinia unui mare număr de specialiști, ar deține un rol major în Europa, Orientul Apropiat și chiar în Extremul Orient, unde, pe lângă exporturile tehnologice, a finanțat o serie de activități în industria informaticii. După reunificare, Germania a aprofundat conceptul *apărării totale* și *apărării naționale lărgite*, iar participarea militară în spațiul ex-iugoslav din anii 90 (prima de acest fel de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial) a consfințit trecerea Berlinului de la principiile „apărării înaintate la aplicarea și a principiilor prezenței înaintate”⁷. Pe de altă parte, se poate spune că există o anume „problemă germană”. Analizând evoluțiile din Europa ultimilor 100 de ani, vom constata că, pe bătrânul continent, toate marile probleme (conflagrațiile mondiale, Războiul Rece, realitățile de după 1990) au gravitat și continuă să graveze în jurul Germaniei. Este din ce în ce mai clar că acest stat va juca un rol major în plan mondial, devenind un competitor serios pentru SUA.

Perspectiva geopolitică și geostrategică a Europei nu este completă fără a avea în vedere

pozițiile Marii Britanii și ale Franței. În timp ce Marea Britanie se pare că este și tinde să fie în continuare în umbra SUA, Franța a încercat să-și consolideze propriul sistem de securitate, să-și impună punctul de vedere la nivel continental și global în multiple instituții și organisme internaționale. Atitudinea acestei țări, din ultimele două decenii, se poate sintetiza în câteva sintagme, cum ar fi: *o nouă relație Franța, Europa, NATO; cuplul franco-german, dimensiunea apărării europene; sau Franța și Germania - o comunitate de destine și de interese*⁸.

La începutul secolului XXI, Franța și Marea Britanie, singurele state ce au încercat să se manifeste în „logica de puteri europene” sunt în dificultate. În actualul context generat de votul majorității cetățenilor britanici privind ieșirea din Uniunea Europeană (Brexit), Franța pare că se „îndreaptă” spre o nouă reapropiere de Germania.

Privind un viitor spectru geopolitic și geostrategic trebuie avut în vedere că în regiuni precum Caucaz, Balcani, în Orientul Apropiat și Africa de Nord există o multitudine de contradicții etnice, religioase și naționale profunde, care conduc tot mai mult la instabilitate și conflicte locale, la revizuri și modificări de frontieră. O opinie interesantă privind evoluția geopolitică și geostrategică a mileniului trei poate fi considerată cea a cercetătorului american Riccardo Petrella, care aprecia, la începutul anilor 90, că: „Dacă tendințele actuale vor continua, ne putem aștepta ca, la jumătatea secolului următor (XXI – n.n.), după trei generații, națiunile-stat ca Germania, Italia, Statele Unite sau Japonia să nu mai fie entitățile socio-economice cele mai semnificative. În schimb, alte zone cum ar fi Comitatul Orange din California, Osaka în Japonia, regiunea Lyon în Franța sau Ruhrgebiet în Germania vor dobândi un statut de preponderență socio-economică și chiar politică (...). Adevărații factori de decizie ai viitorului (...) vor fi companiile transnaționale în alianță cu guverne urban-regionale”⁹.

Din elementele prezentate rezultă că și în viitor un rol major în evoluția relațiilor internaționale îl vor avea rațiunile geopolitice. Diferența de putere pe plan politic, militar, instituțional, informațional, economic este și va fi una dintre sursele disensiunilor dintre state.

¹ Sergiu Tămaș, *Geopolitica*, Editura Noua Alternativă, 1995, p.105.

² Anton Golopența, „Însemnare cu privire la definirea preocupării geopolitice”, în vol. E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V.S. Cucu, *Geopolitica*, Editura Glasul Bucovinei, Iași, 1994.

³ Ion Conea, „Geopolitica – o știință nouă”, în op.cit., p.336.

⁴ *Quadrennial Defense Review-2014*, archive.defense.gov/puls/2014_Quadrennial_Defense_Review.pdf; *The National Military Strategy-2015*, www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf

⁵ *Joint Operating Environment 2035. The Joint Force in a Contested and disordered world*, <https://info.publicintelligence.net/JCS-JOE-2035.pdf>, July 2016.

⁶ Col. prof. dr. A.L. Deac, *Tendențe și orientări în doctrinele contemporane*, Editura AISM, București, 1997.

⁷ Documentar, fondul Direcției Informații Militare, 1997-1998.

⁸ N. Gnesotto, H. Stark, „La France et sa défense”, *Cahiers français*, nr. 283, La Documentation Française, Paris, 1998, p.43-58.

⁹ Riccardo Petrella,, „Vers un «techno-apartheid» global”, online <https://www.monde-diplomatique.fr/mav/18/PETRELLA/55003>.

GEOPOLITICA NORDULUI DIN PERSPECTIVA SECURITĂȚII ENERGETICE

Corina BUCUR*

Considerații generale asupra mediului arctic

Oceanul Arctic este cel mai mic și cel mai puțin adânc dintre oceanele lumii. Situat în regiunea polară, în mijlocul emisferei nordice, acest ocean este aproape complet înconjurat de Eurasia și America de Nord.

Regiunea arctică, situată deasupra Cercului Arctic, linia imaginară care se întinde de-a lungul globului la 66.56° latitudine nordică, poate fi împărțită după cum urmează: aproximativ o treime reprezintă partea continentală, o altă treime - zonele de *off-shore* situate la mai puțin de 500 de metri adâncime, iar restul este Oceanul Arctic, cu o adâncime de minimum 500 m. Din punct de vedere geografic, Oceanul Arctic are aceleași dimensiuni ca Antarctica², adică aproximativ 14,5 milioane de km².

Datorită poziționării sale strategice, Oceanul Arctic a influențat în trecut, în special în timpul Războiului Rece, sfera relațiilor internaționale³. Mai mult, o serie de evenimente petrecute în prima decadă a noului mileniu a făcut ca atenția specialiștilor să se îndrepte, din nou, asupra regiunii arctice, însă de această dată interesul se concentrează pe **resursele energetice** din regiune.

În continuare, foarte pe scurt și fără ca lista care urmează să fie exhaustivă, vom enumera o parte dintre motivele pentru care Oceanul Arctic a captat atenția actorilor de pe scena internațională: schimbările climatice, care au dus la subțierea stratului de gheață; o ceremonie de arborare a drapelului național efectuată de Federația Rusă, care a crescut speculațiile cu privire la apropierea unui nou război rece; fluctuația prețurilor la petrolul și gazele din Orientul Mijlociu (se analizează cele

mai recente evoluții din această regiune, conflictul sirian și acțiunile grupării Daesh)⁴.

Cu toate acestea, „o mare parte din atenția acordată regiunii arctice se datorează Agenției de supraveghere a resurselor petroliere din SUA, care în anul 2000 a estimat că 25% din resursele energetice nedescoperite ale Terrei se află în Oceanul Arctic”⁵.

Conform datelor statistice prezentate în raportul Agenției, Oceanul Arctic deține circa 43% din resursele globale de hidrocarburi: 13% (90 milioane de barili) petrol și 30% gaze naturale⁶. În această logică, Oceanul Arctic reprezintă noul epicentru de securitate energetică (sau noul *hot spot*), atrăgând atenția mai multor state, inclusiv unor state membre UE, dar și Chinei. Cu toate acestea, țările vecine Oceanului Arctic au fost primele care au exploatat resursele din aceste zone înghețate⁷.

În ultimii ani, încălzirea globală, care are drept consecință topirea ghețarilor, conexată cu creșterea globală a consumului de energie până la un nivel la care acesta ar depăși capacitatea

* *Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

de producție a piețelor, au constituit motive de reală îngrijorare pentru specialiștii în domeniu. Aparent, aceste schimbări sunt strâns legate de regiunea Oceanului Arctic, din moment ce topirea gheții a condus la ideea că zăcămintele de petrol și gaze, anterior inaccesibile, pot fi acum la îndemâna oricui⁸. Cu toate acestea, utilizarea eficientă a acestor rezerve ar contribui la diminuarea presiunii existente în prezent la nivel mondial pe piețele de petrol și gaze naturale și ar spori securitatea energetică.

Provocări în regiunea arctică din perspectiva securității energetice

Nevoia de diversificare a surselor de energie se află, în prezent, la baza strategiilor de securitate energetică ale statelor. Totuși, în ciuda unei tendințe de dezvoltare în ultimii ani a surselor alternative de energie, precum energia regenerabilă, combustibilii fosili sunt, în continuare, printre principalele surse de energie ale unei populații în creștere și ale unor economii în dezvoltare. Se estimează că, între anii 2010 și 2040, **consumul mondial de energie va crește cu 56%**. Mai mult, în pofida ratei de creștere destul de rapide a energiei regenerabile și nucleare, până în 2040 **aproape 80% din aprovizionarea cu energie mondială va continua să provină tot din combustibilii fosili**⁹.

În general, temperatura medie anuală crește de două ori mai mult în regiunile polare în comparație cu celelalte regiuni ale lumii. Apariția acestui fenomen este rezultatul acțiunii mai multor factori, dintre care amintim:

- topirea zăpezii și a gheții din cauza activităților omului; suprafețele de teren și întunecate ale oceanului captează mai multă energie solară;
- în timp ce la tropice evaporarea este mai intensă, în Arctica concentrația de gaze cu efect de seră este în creștere;
- grosimea stratului atmosferic este foarte subțire în Arctica;
- în final, pe măsură ce încălzirea reduce extinderea gheții marine, căldura solară absorbită de oceane vara este mult mai ușor de transferat în atmosferă în timpul iernii¹⁰.

În ultimele cinci decenii, grosimea și întinderea gheții arctice au scăzut, în medie, cu 3,7% pe an. În context, se poate afirma că, pe de o parte, schimbările climatice creează anumite oportunități, în special pe timpul perioadei lungi de vară - topirea gheții va deschide calea pentru noi rute de transport maritim¹¹, iar pe de altă parte, apar mai multe riscuri și incertitudini pentru activitățile arctice în timpul iernii. Cu toate acestea, un Ocean Arctic fără gheață ar putea fi disponibil pentru transportul resurselor energetice doar în timpul verii; prin urmare, conductele au fost și vor rămâne, în continuare, cea mai probabilă soluție pentru transportul de petrol și gaze din Arctica spre principalele piețe de consum¹².

Reține atenția faptul că topirea ghețarilor implică anumite riscuri, ca de exemplu:

- deplasarea aisbergurilor, care poate duce la deteriorarea echipamentelor de foraj sau a vaselor de transport, în timp ce platformele petroliere pot fi sever avariate; în plus față de costurile mari de reparații, activitatea de foraj ar fi întreruptă, cel mai probabil, pentru o perioadă nedeterminată;
- caracterul impredictibil al condițiilor meteo din regiune este unul dintre obstacolele companiilor petroliere, în condițiile în care unele studii sugerează că este posibil ca, în următorii ani, numărul furtunilor polare și al uraganelor să crească¹³;
- creșterea preocupărilor legate de mediu reprezintă un obstacol important pentru orice nou proiect de exploatare a petrolului arctic – referitor la conștientizarea globală a importanței mediului, aceasta a crescut semnificativ după ce presa a publicat efectele negative ale accidentelor maritime: deversarea de petrol din petrolierul „Exxon Valdez” în Golful Alaska, în 1998, și accidentul platformei petroliere Horizon din Golful Mexic în 2010 (acestea sunt cele două evenimente principale care au făcut ca oamenii să realizeze posibilele consecințe negative ale activităților de foraj¹⁴).

Deși subiectul regiunii arctice a revenit de curând în atenția actorilor de pe scena internațională, activitățile petroliere și de explorare a gazelor naturale din această regiune au o istorie de lungă durată. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Rusia a efectuat studii geologice în Marea Barents și în Marea Kara, precum și activități de foraj de adâncime în apropiere de teritoriile Insulelor Franz Josef. În timp ce activitățile arctice ale Exxon Mobil datează din anii 1920, unele companii petroliere internaționale, cum ar fi Drome Petroleum, Gulf Resources Canada și Imperial Oil, au forat între anii 1970-1990 aproximativ 150 de puțuri în Golful Alaska (Canada) și Marea Beaufort¹⁵.

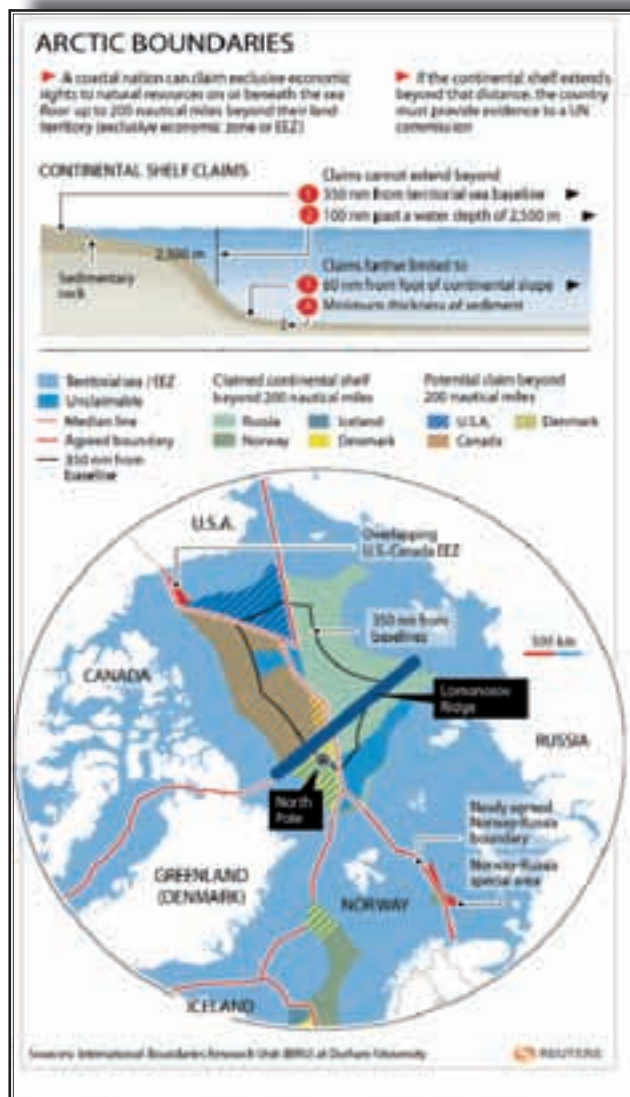
Acest lucru arată că interesul pentru problemele legate de energie va fi dominant în viitorul foarte apropiat. În timp ce teritoriile din Alaska sunt asociate cu cele mai multe din rezervele de petrol ale Arcticii, cele rusești sunt foarte bogate în gaze naturale. Statisticile sunt orientative: Federația Rusă și Norvegia dețin 72% din resursele de gaze arctice, în timp ce SUA, Canada, Groenlanda dețin restul de 28%¹⁶.

În context, este important să menționăm că, în ciuda rezervelor imense, dezvoltarea regiunii arctice este dependentă de mai mulți factori, cum ar fi: rentabilitatea comercială, combinarea cererii ridicate cu prețuri crescute ale petrolului, tehnologii, apariția unor noi resurse, stabilitatea internațională. Cu toate acestea, cele mai importante companii petroliere internaționale, precum Exxon Mobil, Statoil și Royal Dutch Shell au dobândit deja licențe de explorare pentru următorii ani¹⁷.

În prezent, potențialul enorm al resurselor energetice nu este singurul factor de referință în ecuația arctică. Există, de asemenea, și alte aspecte de luat în calcul, cum ar fi biodiversitatea, transportul, impactul asupra populației indigene, modul de viață, preocupările majore de mediu și influența globală.

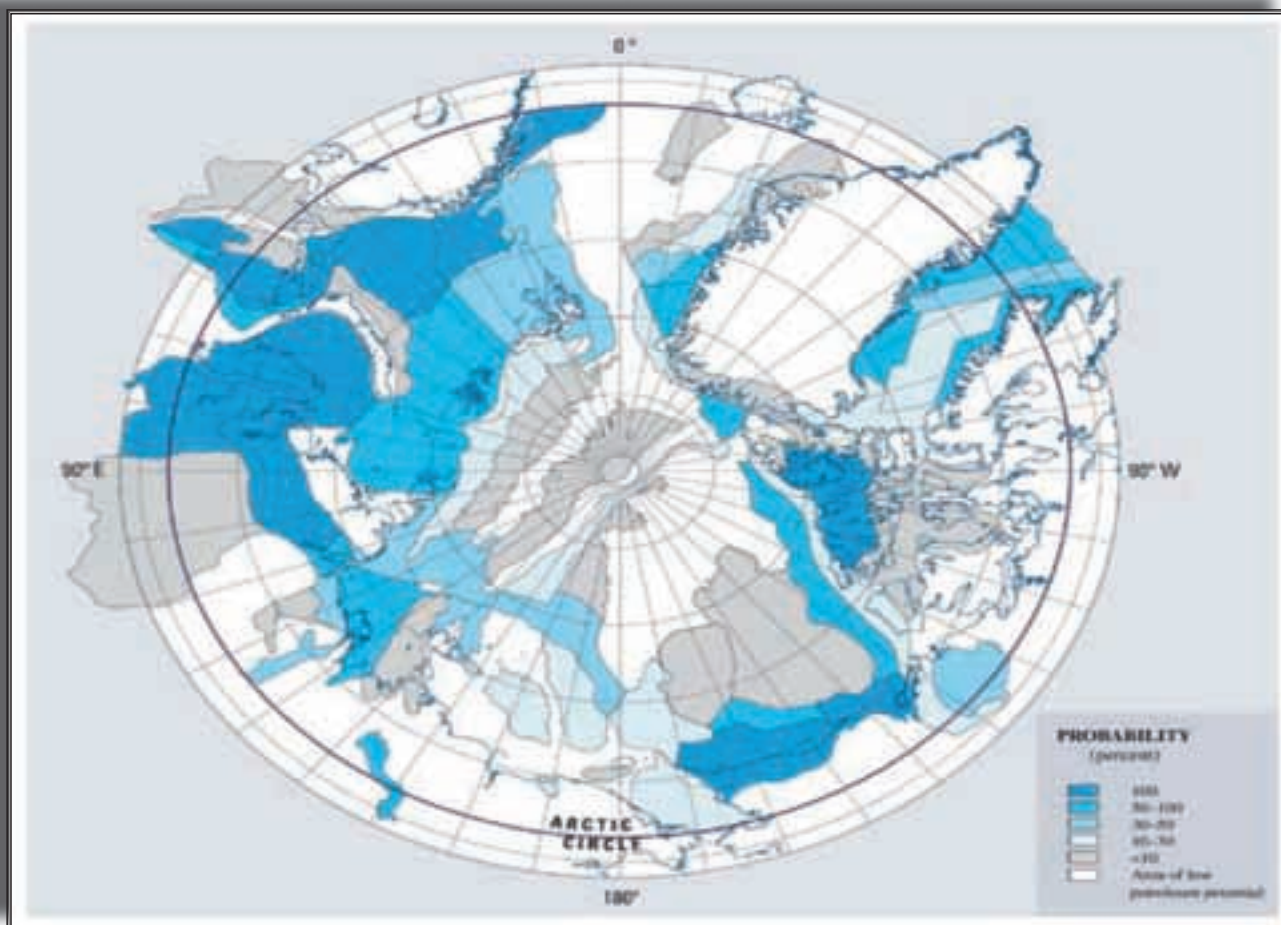
Potențiale conflicte în regiunea Oceanului Arctic

Efectele geopolitice și economice în această regiune sunt din ce în ce mai evidente:

– **Posibilitatea apariției unor conflicte interstatale.** Despre disputele teritoriale existente între cele cinci state vecine Oceanului Arctic s-a scris destul de mult¹⁸; cu toate acestea, există indicii clare că acestea vor fi rezolvate prin mijloace politice și diplomatice. Amintim aici episodul *Elektron*¹⁹, care, contrar celor așteptate, nu a escaladat într-un conflict militarizat între Norvegia și Rusia. În schimb, situația a fost soluționată de către diplomați, într-o manieră neconflictuală și, mai târziu, pe cale juridică²⁰.

Cea mai stringentă problemă care derivă din încălzirea climatică constă în apariția riscului izbucnirii unui conflict între statele membre NATO și Federația Rusă, care are potențial de extindere asupra națiunilor vecine Oceanului Arctic²¹. În acest sens, mările nordului reprezintă bastionul în care sunt protejate activele nucleare

ale Flotei de Nord rusești, iar Capul Nord devine un punct cheie dacă Federația Rusă ar încerca să blocheze aprovizionarea NATO sau câmpul de luptă european. Totodată, un conflict european, odată inițiat, va avea în mod inevitabil potențial de răspândire în zona Arctică. Indiciile arată că națiunile arctice se aliniază noilor cerințe referitoare la nevoia de a colecta și analiza informațiile necesare anticipării și contracarării unui conflict militar²².

– **Posibilitatea unor conflicte între actori non-statali.** În cadrul acestei amenințări sunt incluse pirateria, sub forma pescuitului ilegal, și insurgența. În acest caz, politizarea resurselor biomarine nu este doar benefică pentru protejarea ecosistemului, ci reprezintă mai degrabă o oportunitate de a construi și consolida legături între zona arctică și alte națiuni.

În ceea ce privește insurgența, localizarea îndepărtată a zonei arctice face ca intervenția organelor de control în regiune să fie destul de dificilă. Din acest motiv, probabilitatea unor atacuri de tip *high visibility* împotriva

unor instalații petroliere și nave de croazieră, a exploziei unei instalații de foraj arctic sau a unui vas de croazieră este ridicată. Astfel, „este de așteptat ca în următorii ani actele de ecoterorism să crească în frecvență, afectând și alte tipuri de vase, cum ar fi: nave care transportă încărcături periculoase precum deșeuri nucleare sau substanțe chimice; instalațiile *offshore*, cum ar fi platformele petroliere sau platforme de foraj mobile”²³. Amenințarea insurgentă este, în primul rând, o chestiune de protejare a activelor economice valoroase: instalațiile petroliere, conducte și nave. În acest sens, este necesară extinderea colaborării între națiunile arctice pentru atenuarea riscului și consolidarea încrederii între state. Este de reținut faptul că, în sfera conflictului nestatal, Canada, Danemarca, Groenlanda, Rusia și Statele Unite ale Americii, denumite în continuare *Arctic 5*, au dușmani comuni. În context, este util schimbul de informații deoarece ar asigura necesarul informativ pentru dominarea câmpului de luptă în Arctica și ar oferi statelor avantaje *soft* și în

domeniul de intelligence. Provocarea constă în integrarea informațiilor colectate și realizarea unei imagini cuprinzătoare, utilă forțelor de contrainsurgență.

F. Rusă încearcă să preia controlul asupra regiunii arctice ?

„Regiunea Oceanului Arctic are o importanță strategică pentru F.Rusă”
Președintele Dmitri Medvedev, 2008²⁴

Activitatea de cercetare în regiunea arctică nu a fost efectuată doar de F.Rusă. Unul dintre cele mai importante studii din ultimii ani a fost evaluarea *US Geological Survey* privind depozitele de hidrocarburi din regiune²⁵. O altă activitate științifică ce a atras atenția în mod deosebit au fost călătoriile în regiunea arctică efectuate de distrugătorul chinez de cercetare Xuelong. Canada a creat o facilitate de acostare a navelor militare la Nanisivuk și o bază de antrenament la Resolute Bay (ambele situate în Nunavut), plasând noi nave de patrulare în regiunea arctică²⁶, în timp ce Norvegia și-a relocat o parte dintre elicopterele sale la baza din nord, Bardufoss.

În contextul în care F.Rusă trimite trupe și rachete în regiunea arctică, iar Putin reclamă rezervele de gaz și petrol existente în Oceanul Arctic, oare putem vorbi de un nou Război Rece în zonă? Rusia este pe cale să facă o investiție semnificativă în infrastructura militară arctică. Astfel, proiectele de modernizare includ înființarea a zece noi „centre de urgență/salvare” la Murmansk, Archangelsk, Naryan-Mar, Vorkuta, Nadym, Dudinka, Tiksi, Pevek, Provideniya și Andyr²⁷. S-a dedus că unele dintre aceste baze vor oferi, de asemenea, facilități pentru Flota de Nord, pentru Serviciul Federal de Securitate al Federației Ruse (FSB) și Serviciul de Grăniceri²⁸.

Mai mult, dovezi suplimentare ale angajamentului F.Ruse față de regiunea arctică pot fi găsite în achiziționarea recentă a spărgătorului de gheață *50 Let Pobedy*, în care s-au investit aproximativ 2,5 miliarde de ruble (bani de la bugetul federal) pentru modernizarea lui²⁹. Cu toate acestea, deși acestui program i se alocă bani de mulți ani, fondurile sunt insuficiente. Se poate argumenta că, luând în considerare dimensiunea F.Ruse, poziția ei ca

actor global, starea actuală a forțelor sale de securitate, în special, dimensiunea flotei rusești este improprie pentru îndeplinirea scopurilor propuse.

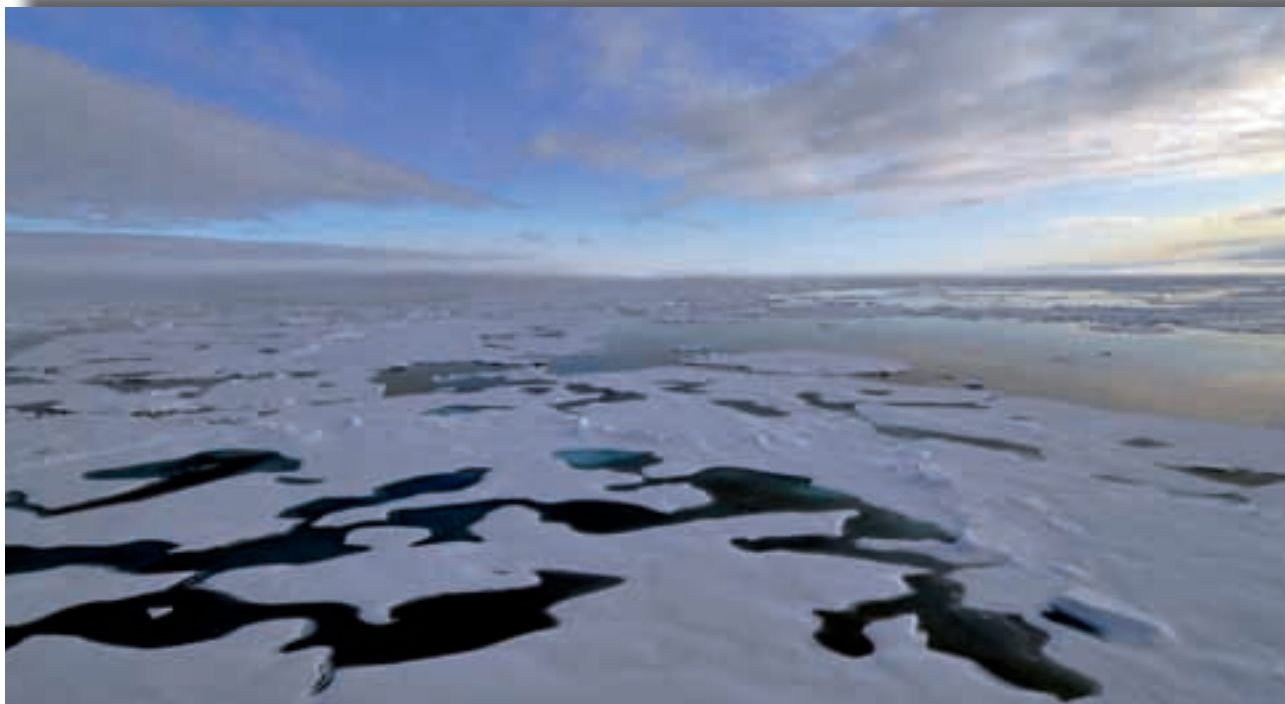
În data de 4 august 2015, F.Rusă, în temeiul *Convenției Națiunilor Unite cu privire la dreptul mării* (UNCLOS), a emis din nou pretenții asupra granițelor oceanice din perspectiva limitelor platoului continental. Președintele Putin a revendicat, la Organizația Națiunilor Unite, peste un milion de kilometri pătrați în regiune, afirmând că anii de cercetare științifică îi conferă dreptul de exploatare a resurselor naturale din regiune. De fapt, în ceea ce privește dreptul tratatelor, Rusia a fost foarte activă în ultima vreme. În plus, față de Declarația de la Ilulissat, din 2008, în colaborare *Arctic 5*, a semnat și ratificat un tratat privind delimitarea maritimă și cooperarea în Marea Barents și Oceanul Arctic. Acest acord a intrat în vigoare la 7 iulie 2011³⁰, punând capăt unei dispute de frontieră vechi de 40 de ani. În mai 2011, autoritățile ruse au încheiat, împreună cu alți membri ai Consiliului Arctic, *Acordul de cooperare privind căutarea și salvarea maritimă aeronautică în Oceanul Arctic*. De asemenea, F.Rusă, împreună cu ceilalți membri ai *Arctic 5*, a semnat o declarație comună pentru a preveni pescuitul ilegal în anumite regiuni din Oceanul Arctic.

Până în prezent, dovezi concludente care să ateste că Rusia intenționează să câștige suveranitatea asupra zonelor în Arctica prin intermediul altor metode decât cele acceptate în dreptul internațional nu au apărut³¹. Cu toate acestea, deloc de neglijat sunt ambițiile și interesele Federației Ruse în regiunea Arctică, cel mai bine evidențiate în următoarele documente elaborate la nivel național. Primul, „*Fundamentele politicii de stat a Federației Ruse în regiunea Oceanului Arctic până în 2020 și ulterior*”, a fost adoptat în 2008 și statuează că principalul interes al Rusiei în regiune este reprezentat de explorarea resurselor energetice și dezvoltarea rutelor de transport. Acest document menționează următoarele interese particulare ale Moscovei în regiune:

- utilizarea zonei arctice ca bază strategică a resurselor de stat;
- protejarea regiunii arctice și conservarea păcii și cooperării;
- utilizarea M.Nordului, care se întinde de-a lungul coastei arctice a F.Ruse, ca rută de transport maritim, integrată în sistemul național de transport al resurselor³².

Cel de-al doilea document, „*Strategia Federației Ruse de dezvoltare a zonei arctice până în 2020*”, adoptat în 2013, pune accentul

pe îmbunătățirea prospecțiunilor geologice în zona platformei continentale, implementarea proiectelor energetice și revitalizarea și modernizarea infrastructurii de transport³³.

Concluzii

Regiunea Oceanului Arctic continuă să suscite interesul țărilor preocupate de securitatea energetică, în special datorită potențialului de resurse petroliere și gazifere. Totodată, condițiile topografice ale regiunii impun o tehnologie specifică și anumite schimbări climatice pentru acele companii care vor extrage resursele. Tehnologia necesară depășirii provocărilor există și este deja utilizată de câteva companii care operează în regiune. Având în vedere costurile asociate acestor operațiuni și situația economică actuală, este puțin probabil ca alte companii independente să fie interesate să înceapă foraje în regiunea arctică atât timp cât mai sunt și alte opțiuni valabile în regiuni mai puțin solicitante. Cu toate acestea, companiile petroliere naționale, în special cele rusești, ar putea fi mai puțin descurajate, în condițiile în care acestora le sunt oferite fonduri pentru a putea funcționa. Rezultă, astfel, că, pe termen mediu, este puțin probabilă dezvoltarea unor operațiuni de extracție de amploare în regiunea

arctică. Evoluții în acest sens vor avea loc, dar ritmul și domeniul de aplicare vor fi limitate. Planurile Federației Ruse de a crește exporturile de resurse energetice, via Oceanul Arctic, vor avea un impact mai mare pe măsură ce, odată cu topirea ghețarilor, transportul maritim va fi disponibil.

Bibliografie:

1. BUZAN, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde „Securitatea: un nou cadru de analiză”, p. 22, Ed. CA Publishing, 2010, Cluj-Napoca.
2. BUDZIK, Philip, “The Arctic oil and natural gas potential”, disponibil pe site-ul http://www.arlis.org/docs/AlaskaGas_copy_ap/Paper/Paper_EIA_2009_ArcticOilGasPotential.pdf, accesat] n 01.02.2017.
3. DALAKLIS, D., E. BAXEVANI, 2015, Canals: Strategic Maritime Corridors, Academia de Analiză Strategică, nr.25.
4. HOWARD, R. „The Arctic Gold Rush: The new face for tomorrow’s natural resources”, First edition New York:Continuum, Cap. 9, p.25, 2009.
5. HARSEM, Q., EIDE A., HEEN K, 2001, Factors influencing future oil and gas prospects in the arctic. Energy policy, disponibil pe site-ul <https://www.deepdyve.com/lp/elsevier/factors-influencing-future-oil-and-gas-prospects-in-the-arctic-koPd0oLj8A>, accesat în 31.01.2017.

6. US Energy Information Administration, 2012. Arctic and natural gas resources, disponibil pe site-ul <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cmf?id=465>, accesat în 31.01.2017.
7. The Arctic Council: A backgrounder, disponibil pe site-ul http://www.arctic-council.org/images/PDF_attachments/2015-07-3_Arctic_Council_Backgrounder_PRINT_VERSION_NO_LINKS.pdf, accesat în 31.01.2017.
8. BORGERSON, Scott G., „The Great Game Moves North”, Foreign Affairs, 2009, disponibil pe <http://www.foreignaffairs.com/articles/64905/scott-g-borgerson/the-great-game-moves-north>, accesat în 30.01.2017.
9. US Energy Administration (EIA), 2013, “International Energy outlook”, p.13, disponibil pe site-ul [http://www.eia.gov/forecasts/iea/pdf/0484_\(2013\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/iea/pdf/0484_(2013).pdf), accesat în 01.02.2017.
10. HASSOL, Susan, The impact of Arctic Warming: Arctic Climate Impact Assessment”, p. 20, disponibil pe site-ul <http://www.acia.uaf.edu/>, accesat în 01.02.2017
11. DALAKLIS, Dimitrios, BAXEVENI, Evi, “Arctic in the Global Warming Phenomen Era: New Maritime Routes and Tensions”, disponibil pe site-ul https://www.academia.edu/16021718/Arctic_in_the_Global_Warming_Phenomenon_Era_New_Maritime_Routes_and_Geopolitical_Tensions, accesat în 01.02.2017.
12. ØISTEIN, Harsem, “Factors Influencing Future Oil and Gas Prospects”, 2011, p.8039, disponibil pe site-ul <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421511007476>, accesat în 05.02.2017.
13. KOLSTAD, Erik W., Thomas BRACEGIRDLE, “Marine Cold-Air Outbreaks in the future: An assessment of IPCC AR4 Model Result for the Northern Hemisphere”, disponibil pe https://www.researchgate.net/publication/226596736_Marine_cold-air_outbreaks_in_the_future_An_assessment_of_IPCC_AR4_model_results_for_the_Northern_Hemisphere, 2004, accesat în 07.02.2017.
14. ØSTHAGEN, Andreas , “The Arctic”, disponibil pe site-ul https://www.researchgate.net/publication/303037305_High_North_Low_Politics-Maritime_Cooperation_with_Russia_in_the_Arctic , 2016, accesat în 07.02.2017.
15. TIMCO, Garry, “Overviews of historical Canadian Beaufort Sea Information”, disponibil pe site-ul https://www.researchgate.net/publication/228800261_Overview_of_Historical_Canadian_Beaufort_Sea_Information, accesat în 07.02.2017.
16. ERMIDA, Graça, “Strategic Decisions of International Oil Companies: Arctic vs other regions”, p 267, disponibil pe site-ul https://www.researchgate.net/publication/259171443_Strategic_decisions_of_international_oil_companies_Arctic_versus_other_regions, accesat în 07.02.2017.
17. ÅTLAND, Kristian, Security Implications; Brosnan et al., 2011; Roberts, “Jets, flags.”
18. Distrugătorul rusesc Elektron a fost prins pescuind ilegal în zona de pescuit norvegiană declarată protejată.
19. GROVE, Eric, Graham THOMPSON, „Battle for the Fiørds”, disponibil pe site-ul <http://trove.nla.gov.au/work/20819667?selectedversion=NBD8312958>, accesat în 07.02.2017.
20. LEHR, Peter, “Maritime terrorism: locations, actors and capabilities,” în Lloyds’ MIU Handbook of Maritime Security, disponibil pe site-ul https://wss.apan.org/2401/Document%20Library/MSC2012/Reference%20Material/Lloyd’s_MIU_Handbook_of_Maritime_Security.pdf, p, 68, accesat în 07.02.2017.
21. PETERSON, Trude, “New spy vessel.”, disponibil pe site-ul <http://barentsobserver.com/en/security/2014/12/new-spy-vessel-keep-track-unpredictable-russia-10-12>, accesat în 07.02.2017.
22. „Medvedev: Arctic resources are key to Russia’s future”, disponibil pe site-ul <http://www.seattletimes.com/nation-world/medvedev-arctic-resources-are-key-to-russias-future/>, accesat în 10.02.2017
23. Stauffer, Circum-Arctic Resource Appraisal, disponibil pe site-ul <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, accesat în 04.02.2017.
24. HUEBERT, Rob, Arctic Security Challenges and Issues, disponibil pe site-ul <https://d3n8a8pro7vhm.cloudfront.net/cdfai/>

- pages/41/attachments/original/1413661956/The_Newly_Emerging_Arctic_Security_Environment.pdf?1413661956, accesat în 04.02.2017.
25. Canadian Defence Policy and Operations 2010–2030, Ottawa, 28 January 2010.
26. Jennifer E. DYER, Russia Defines Arctic Intentions with Supersonic Anti-ship Cruise Missiles, disponibil pe site-ul <http://libertyunyielding.com/2015/06/10/russia-defines-arctic-intentions-with-supersonic-anti-ship-cruise-missiles/>, accesat în 04.07.2017.
27. “GlobalSecurity”, disponibil pe site-ul. <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/10521.htm>, accesat în 04.02.2017.
28. “Arctic Forum Foundation. Delimitation Agreement: A new era in the Barents Sea and the Arctic?” <http://eu-arctic-forum.org/allgemein/delimitation-agreement-a-new-era-in-the-barents-sea-and-the-arctic/>, accesat în 05.02.2017.
29. NIKOLAEV, Sergey, “Russian fishermen caught Norwegian inspectors...and Norwegian Navy and the coast guards caught Russian trawler” *Kommersant Daily*, 18 October 2005, http://www.kommersant.com/p618658/r_1/Russian_Fishermen
30. „Fundamentele politicii de stat a Federației Ruse în regiunea O.Arctic până în 2020 și ulterior”, disponibil pe site-ul <http://www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>, accesat în 07.02.2017.
31. „Strategia Federației Ruse de dezvoltare a a zonei arctice până în 2020”, disponibil pe site-ul <http://www.fak.dk/publikationer/Documents/Russias%20Strategy%20in%20the%20Arctic.pdf>, accesat în 07.02.2017.

¹ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, „Securitatea: un nou cadru de analiză”, p. 22, Editura CA Publishing, 2010, Cluj-Napoca.

² Philip Budzik, “The Arctic oil and natural gas potential”, disponibil pe site-ul http://www.arlis.org/docs/AlaskaGas_copy_ap/Paper/Paper_EIA_2009_ArcticOilGasPotential.pdf, accesat în 01.02.2017.

³ D. Dalaklis, E. Baxeveni, 2015, *Canals: Strategic Maritime Corridors*, Academia de Analiză Strategică, nr.25.

⁴ R. Howard, „The Arctic Gold Rush: The new face for tomorrow’s natural resources”, First edition New York: Continuum, Cap. 9, p.25, 2009.

⁵ Q. Harsem, A. Eide, K. Heen, 2001, „Factors influencing future oil and gas prospects in the arctic. Energy policy”, disponibil pe site-ul <https://www.deepdyve.com/lp/elsevier/factors-influencing-future-oil-and-gas-prospects-in-the-arctic-koPd0oLj8A>, accesat în 31.01.2017.

⁶ US Energy Information Administration, 2012, „Arctic and natural gas resources”, disponibil pe site-ul <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cmf?id=465>, accesat în 31.01.2017.

⁷ The Arctic Council: A backgrounder, disponibil pe site-ul http://www.arctic-council.org/images/PDF_attachments/2015-07-3_Arctic_Council_Backgrounder_PRINT_VERSION_NO_LINKS.pdf, accesat în 31.01.2017.

⁸ Scott G. Borgerson, „The Great Game Moves North”, revista *Foreign Affairs*, 2009, disponibil pe <http://www.foreignaffairs.com/articles/64905/scott-g-borgerson/the-great-game-moves-north>, accesat în 30.01.2017.

⁹ US Energy Administration (EIA), 2013, “International Energy outlook”, p.13, disponibil pe site-ul [http://www.eia.gov/forecasts/iea/pdf/0484\(2013\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/iea/pdf/0484(2013).pdf), accesat în 01.02.2017.

¹⁰ Susan Hassol, “The impact of Arctic Warming: Arctic Climate Impact Assessment”, p. 20, disponibil pe site-ul <http://www.acia.uaf.edu/>, accesat în 01.02.2017

¹¹ Dalaklis Dimitrios, Baxeveni Evi, “Arctic in the Global Warming Phenomenon Era: New Maritime Routes and tensions”, disponibil pe site-ul https://www.academia.edu/16021718/Arctic_in_the_Global_Warming_Phenomenon_Era_New_Maritime_Routes_and_Geopolitical_Tensions, accesat în 01.02.2017.

¹² Øistein Harsem, “Factors Influencing Future Oil and Gas Prospects”, 2011, p.8039, disponibil pe site-ul <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421511007476>, accesat în 05.02.2017.

¹³ Erik W. Kolstad, Thomas Bracegirdle, “Marine Cold-Air Outbreaks in the future: An assessment of IPCC AR4 Model Result for the Northern Hemisphere”, disponibil pe https://www.researchgate.net/publication/226596736_Marine_cold-air_outbreaks_in_the_future_An_assessment_of_IPCC_AR4_model_results_for_the_Northern_Hemisphere, 2004, accesat în 07.02.2017.

¹⁴ Andreas Østhagen, “The Arctic”, disponibil pe site-ul https://www.researchgate.net/publication/303037305_High_North_Low_Politics-Maritime_Cooperation_with_Russia_in_the_Arctic, 2016, accesat în 07.02.2017.

- ¹⁵Garry Timco, "Overviews of historical Canadian Beaufort Sea Information", disponibil pe site-ul https://www.researchgate.net/publication/228800261_Overview_of_Historical_Canadian_Beaufort_Sea_Information, accesat în 07.02.2017.
- ¹⁶ Graça Ermida, "Strategic Decisions of International Oil Companies: Arctic vs other regions", p 267, disponibil pe site-ul https://www.researchgate.net/publication/259171443_Strategic_decisions_of_international_oil_companies_Arctic_versus_other_regions, accesat în 07.02.2017.
- ¹⁷ Arctic Council,
- ¹⁸ Kristian Åtland, Security Implications; Brosnan et al., 2011; Roberts, "Jets, flags."
- ¹⁹ Distrugătorul rusesc Elektron a fost prins pescuind ilegal în zona de pescuit norvegiană declarată protejată.
- ²⁰ Ibidem p.36.
- ²¹ Eric Grove, Graham Thompson, „Battle for the Fiørds.”, disponibil pe site-ul <http://trove.nla.gov.au/work/20819667?selectedversion=NBD8312958>, accesat în 07.02.2017.
- ²² Trude Petterson, "New spy vessel.", disponibil pe site-ul <http://barentsobserver.com/en/security/2014/12/new-spy-vessel-keep-track-unpredictable-russia-10-12>, accesat în 07.02.2017.
- ²³ Peter Lehr, "Maritime terrorism: locations, actors and capabilities," in Lloyds' MIU Handbook of Maritime Security, disponibil pe site-ul https://wss.apan.org/2401/Document%20Library/MSC2012/Reference%20Material/Lloyd's_MIU_Handbook_of_Maritime_Security.pdf, p, 68, accesat în 07.02.2017.
- ²⁴ „Medvedev: Arctic resources are key to Russia's future”, disponibil pe site-ul <http://www.seattletimes.com/nation-world/medvedev-arctic-resources-are-key-to-russias-future/>, accesat în 10.02.2017
- ²⁵ Stauffer, Circum-Arctic Resource Appraisal, disponibil pe site-ul <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, accesat în 04.02.2017.
- ²⁶ Ibidem
- ²⁷ Rob Huebert, Arctic Security Challenges and Issues, disponibil pe site-ul https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/cdfai/pages/41/attachments/original/1413661956/The_Newly_Emerging_Arctic_Security_Environment.pdf?1413661956, accesat în 04.02.2017.
- Canadian Defence Policy and Operations 2010–2030, Ottawa, 28 January 2010.
- ²⁸ Jennifer E. Dyer, Russia Defines Arctic Intentions with Supersonic Anti-ship Cruise Missiles, disponibil pe site-ul <http://libertyunyielding.com/2015/06/10/russia-defines-arctic-intentions-with-supersonic-anti-ship-cruise-missiles/>, accesat în 04.07.2017.
- ²⁹ "GlobalSecurity", disponibil pe site-ul. <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/10521.htm>., accesat în 04.02.2017.
- ³⁰ "Arctic Forum Foundation. Delimitation Agreement: A new era in the Barents Sea and the Arctic?" <http://eu-arctic-forum.org/allgemein/delimitation-agreement-a-new-era-in-the-barents-sea-and-the-arctic/>, accesat în 05.02.2017.
- ³¹ Sergey Nikolaev, "Russian fishermen caught Norwegian inspectors...and Norwegian Navy and the coast guards caught Russian trawler," Kommersant Daily, 18 October 2005, http://www.kommersant.com/p618658/r_1/Russian_Fishermen
- ³² Fundamentele politicii de stat a Federației Ruse în regiunea O.Arctic până în 2020 și ulterior", disponibil pe site-ul <http://www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>, accesat în 07.02.2017.
- ³³ „Strategia Federației Ruse de dezvoltare a a zonei arctice până în 2020”, disponibil pe site-ul <http://www.fak.dk/publikationer/Documents/Russias%20Strategy%20in%20the%20Arctic.pdf> , accesat în 07.02.2017.

RĂZBOIUL CIBERNETIC. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

*Bogdan-Florin TIMIȘ**

Abstract

The development of information society and information technologies transformed the virtual environment into a real battlefield. The cyber attacks against IT&C systems are undertaken in a worrying frequency and have a significant impact to national security of states. The conceptual analysis of some cyber terms may seem, at least on first sight, a redundant action but the explosive evolution of the cyber domain itself it's causing a permanent update and examination of the related terms.

Keywords: cyberspace, cyberpower, cyberwar, cyber infrastructures.

Atunci când cineva îndreaptă arma înspre tine îți dai seama că are intenția de a te ataca; în schimb, când cineva te atacă în spațiul cibernetic este foarte probabil să nu realizezi sau dacă o faci, să fie prea târziu. Acesta poate fi unul dintre numeroasele argumente pentru care este necesar update-ul continuu al termenilor digitali.

Spațiul cibernetic

Spațiul cibernetic/*cyberspațiul* sau mediul virtual, al cincilea mediu în războiul modern (după cel terestru, maritim, aerian și cosmic), este compus din toate rețelele de calculatoare din lume și tot ce conectează și controlează acestea prin cablu, fibră optică, unde radio, infraroșii și alte metode fără fir. Cyberspațiul nu înseamnă doar *Internet* – rețeaua publică de rețele¹. Acestuia i se adaugă o mulțime de alte rețele², inclusiv calculatoarele private care nu pot fi accesate de pe Internet. Unele dintre aceste rețele private arată exact ca Internetul, dar, cel puțin la nivel teoretic, sunt diferite. Alte componente ale spațiului virtual sunt rețelele tranzacționale, cele care transmit date despre fluxuri de bani, tranzacții pe piața de valori și tranzacții cu carduri de credit. În plus, există rețelele de monitorizare, control și achiziții de date – SCADA³ – sisteme care practic permit mașinăriilor să comunice cu alte mașinării: panouri de control comunicând cu pompe, lifturi, generatoare etc.

Așadar, spațiul cibernetic este compus din cele peste două miliarde de calculatoare existente

plus servere, routere, switch-uri, cabluri de fibră optică, precum și comunicații fără fir, toate aceste elemente contribuind la funcționarea în condiții optime a infrastructurilor de orice natură, dar mai ales a celor critice.

În această secțiune nu voi analiza din punct de vedere etimologic conceptul de spațiu cibernetic și nici nu îi voi expune istoria, însă voi încerca să aleg cea mai potrivită definiție a cyberspațiului din nenumăratele existente. Conform unei astfel de definiții, „cyberspațiul reprezintă un termen prescurtat care se referă la mediul creat de confluența rețelelor de calculatoare, sisteme IT și infrastructuri de telecomunicații, denumite în mod obișnuit World Wide Web (totalitatea site-urilor, informațiilor și documentelor de tip hipertext care pot fi accesate prin Internet)”⁴.

În viziunea Departamentului pentru Apărare al SUA spațiul cibernetic reprezintă „un domeniu la nivel mondial în cadrul mediului informațional care constă în rețeaua interdependentă a infrastructurilor de tehnologia informației și datelor, inclusiv Internetul, rețelele de telecomunicații, sistemele informatice, precum și procesoarele și controlerele încorporate”⁵.

* *Consilier juridic în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

În opinia unor experți, spațiul cibernetic este „un domeniu la nivel mondial din mediul informațional al cărui caracter distinctiv și unic este scos în evidență de utilizarea spectrului electronic și electromagnetic pentru a crea, stoca, modifica și exploata informația prin intermediul rețelelor interdependente și interconectate folosind tehnologia informației și a comunicațiilor – TIC”⁶.

Aceste câteva exemple ilustrează varietatea opiniilor în definirea conceptului, varietate ce ar putea să se transforme într-un obstacol major în abordarea comună a statelor cu privire la interpretarea prevederilor dreptului internațional și modalitatea de aplicare a acestora în eventualitatea unui război desfășurat în mediul virtual.

Cu toate acestea, o abordare comprehensivă, în opinia mea, se regăsește în actele normative din România unde spațiul cibernetic este definit ca fiind „mediul virtual generat de infrastructurile cibernetice, incluzând conținutul informațional procesat, stocat sau transmis, precum și acțiunile derulate de utilizatori în acesta”⁷. Se impune, de asemenea, definirea infrastructurilor cibernetice; ori, în cuprinsul aceluiași acte normative vom găsi că sunt „infrastructuri TIC, constând în sisteme informatice, aplicații aferente, rețele și servicii de comunicații electronice”.

Sistemele informaționale de rețele interconectate se regăsesc, simultan, atât în spațiul virtual, cât și în cel fizic, în interiorul și în afara granițelor geografice deopotrivă. Utilizatorii lor variază de la actori statali, în frunte cu instituțiile și comunitățile acestora, coborând până la nivelul grupurilor transnaționale amorfe și al indivizilor care nu sunt organizați într-un mod tradițional și nici nu reprezintă o entitate națională.

Sistemele se bazează pe trei efecte distincte, dar, totuși, interdependente, generate de existența a trei dimensiuni: *fizică*, *informațională* și *cognitivă*. Cumulate, acestea formează mediul informațional la nivel mondial: platformele fizice ale sistemelor și infrastructurilor care oferă *conectivitate globală* – interconectarea sistemelor informaționale cu rețelele și utilizatorii; cantitățile masive de *conținut informațional* care pot fi trimise în format digital și electronic oriunde,

oricând pentru practic oricine; și *cunoașterea umană* rezultată ca urmare a nivelului foarte ridicat de acces la conținut, care poate avea un impact semnificativ asupra comportamentului uman și asupra procesului de luare a deciziilor.

Războiul secolului XXI nu poate fi dus fără a avea acces la spațiul virtual, chiar și de către adversarii care dețin doar un minim de tehnologie modernă. Noi concepte operaționale, precum „războiul bazat pe rețea”⁸, într-un câmp de luptă informaționalizat ar fi imposibile fără sisteme și capacități cibernetice. Abilitatea de a reprograma datele de direcționare ale unei arme în drumul ei spre țintă, bazată pe actualizările în timp real ale unui satelit GPS, cu scopul de a lovi cu precizie ținta respectivă, este posibilă numai prin utilizarea cyberspațiului.

Mediul cibernetic este deasupra celorlalte spații (terestru, maritim, aerian și cosmic), conectându-le cu procesele cognitive care utilizează datele stocate, modificate, transferate sau înlocuite. Utilizarea tehnologiilor electronice pentru a crea și accesa mediul virtual, precum și folosirea energiilor și proprietăților spectrului electromagnetic⁹, plasează spațiul virtual în afara celor patru medii cunoscute, oferindu-i în același timp un caracter de unicatate.

O caracteristică a cyberspațiului este că nu poate exista fără a avea capacitatea de a exploata spectrul electromagnetic existent în mod natural. Fără spectrul electromagnetic nu numai că ar fi milioane de infrastructuri TIC în imposibilitatea de a comunica una cu cealaltă, dar infrastructurile în sine nu ar mai putea funcționa. Circuitele integrate și alte dispozitive microelectronice depind de electroni pentru a funcționa, în timp ce cablurile de fibră optică nu ar reprezenta nimic dacă nu ar fi în măsură să propage lumina. Mai mult decât atât, rețelele TIC sunt totodată dependente de multitudinea de proprietăți ale spectrului electromagnetic pentru conexiunea de bază prin intermediul undelor radio și al microundelor.

O a doua caracteristică este că, pentru a exista, spațiul cibernetic are nevoie de obiecte construite de om, o altă caracteristică unică în comparație cu celelalte patru medii. Mediul virtual nu ar

fi existat niciodată dacă nu ar fi fost abilitatea ființelor umane de a inova și construi tehnologii capabile să exploateze diversele proprietăți ale spectrului electromagnetic.

O a treia caracteristică este aceea că cyberspațiul poate fi replicat în mod constant. Pot fi generate nenumărate spații cibernetice, dar există o singură porțiune de aer, teren sau mare care este importantă – cea contestată. În schimb, pot exista nenumărate medii virtuale la un moment dat – unele în litigiu, altele nu. În plus, în majoritatea cazurilor, în cyberspațiu nimic nu are caracter permanent datorită componentelor hardware relativ ieftine și ușor accesibile – în situația în care sistemele IT și rețelele sunt deteriorate pot fi reparate și reconstituite într-un timp foarte scurt.

A patra caracteristică este că prețul de accesare a spațiului cibernetic este unul relativ mic. Resursele și expertiza necesare pentru a accesa mediul virtual, pentru a exista în acesta și pentru a-l exploata sunt modeste în comparație cu cele necesare pentru exploatarea spațiilor terestre, maritime, aeriene și cosmice. Generarea unor efecte de amploare în cyberspațiu nu necesită un buget de miliarde, o forță de muncă impresionantă sau arme. Mai degrabă cheltuieli financiare minime, un mic grup de indivizi foarte motivați și accesul la rețele de calculatoare pot constitui ingredientele invadării spațiului virtual. Caracterul cyberspațiului este de așa natură încât numărul de actori capabili să opereze în el și să genereze efecte de anvergură este exponențial mai mare în comparație cu celelalte patru medii.

O a cincea caracteristică ar fi aceea că, în prezent, forma principală a acțiunilor de luptă – *ofensiva* – este mult mai prezentă în mediul virtual comparativ cu *defensiva*, din mai multe motive. În primul rând, protecția/apărarea sistemelor IT și a rețelelor este întemeiată pe protocoale vulnerabile și arhitecturi publice, filozofia de apărare predominantă punând accentul pe detectarea amenințărilor și nu pe eliminarea vulnerabilităților. În al doilea rând, atacurile în cyberspațiu se desfășoară la viteze deosebit de mari, punând apărarea sub o presiune extremă întrucât atacatorul are nevoie de un singur

moment de slăbiciune pe care să-l exploateze, în timp ce apărarea trebuie să fie permanent în stare de alertă. În al treilea rând, raza de acțiune a atacurilor nu mai constituie o problemă în spațiul cibernetic, deoarece atacurile pot fi întreprinse din orice colț al lumii și îndreptate către orice zonă a globului. În al patrulea rând, atribuirea atacului unui anumit actor este deosebit de dificilă, lucru care transformă eventualele răspunsuri la astfel de agresiuni în situații labirintice. Un ultim motiv este reprezentat de dependența covârșitoare a societății moderne când vine vorba de mediul virtual, oferind astfel oricărui atacator un mediu bogat în ținte și punând o presiune suplimentară pe umerii apărării cibernetice.

Spațiul cibernetic, cel mai nou și probabil cel mai important bun comun la nivel global, este disponibil pe scară largă de mai puțin de treizeci de ani, în timp ce, cu titlu de exemplu, spațiul maritim este folosit de oameni de mai bine de un mileniu, spațiul aerian de un secol și spațiul cosmic de aproximativ șase decenii. Cu toate acestea, mai mult de un sfert din populația lumii folosește mediul virtual zilnic, acest număr fiind într-o continuă creștere. Astfel, cyberspațiul a devenit centrul de greutate al lumii moderne globalizate, iar pentru state pionul principal, nu numai în ceea ce privește desfășurarea operațiilor militare, ci pentru toate aspectele activităților instituțiilor publice și organizațiilor private de pe teritoriul acestora, inclusiv pentru domenii precum cel economic, diplomatic etc.

Spațiul cibernetic este un mediu în care informațiile pot fi create și accesate în orice moment, de oriunde, dar, mai ales, de către oricine.

Forța/puterea cibernetică

Puterea bazată pe resurse informaționale nu este nouă, forța cibernetică însă este. În timp ce mediul virtual este locul unde se desfășoară operațiile cibernetice, *puterea cibernetică* este suma efectelor strategice generate de operațiunile cibernetice în și din spațiul virtual.

După unii autori, forța cibernetică constă în „abilitatea de a utiliza spațiul cibernetic în scopul creării de avantaje și pentru a influența

evenimente în alte medii operaționale, vizând toate cele patru mari instrumente ale unui stat – diplomatic, informațional, militar și economic”¹⁰. Scopul său se învâрте în jurul capacității de a manipula percepțiile asupra mediului strategic în avantajul unuia atât pe timp de pace, dar mai ales la război, în timp ce, simultan, alterează capacitatea adversarului de a înțelege același mediu. Transformarea efectelor forței cibernetice în obiective politice este o artă, deoarece este nevoie de multă inspirație și de abilități fine pentru a gestiona un anumit context, astfel încât să ofere avantaje concrete conform politicii.

Practic, puterea cibernetică este **capacitatea de a controla rețelele și sistemele IT în și prin spațiul virtual**. „Forța cibernetică reprezintă utilizarea capacității de a desfășura un atac cibernetic de către un stat, amenințarea cu utilizarea sau cunoașterea efectelor potențialei utilizări”¹¹. Puterea în general depinde de context, în timp ce puterea cibernetică depinde de resursele ce caracterizează întregul domeniu al spațiului cibernetic.

Forța cibernetică este modelată de mai mulți factori. În timp ce spațiul virtual există doar ca mediu, puterea cibernetică este întotdeauna o măsură a capacității de a utiliza acel mediu. Tehnologia este unul dintre factori pentru că face posibilă accesarea și utilizarea spațiului cibernetic. Această tehnologie este într-o continuă schimbare, iar unii utilizatori – țări, organizații, societăți, actori non-statali etc. – pot fi în măsură să treacă peste anumite etape tehnologice pentru a le implementa și folosi numai pe cele noi în avantajul lor.

Organizațiile joacă, de asemenea, un rol important deoarece nu fac decât să transpună scopurile și obiectivele umane, perspectivele lor privind crearea și utilizarea forței cibernetice fiind modelate de misiunea lor organizațională, fie ea militară, economică sau politică. Cu toate acestea, elementul cel mai strâns legat de puterea cibernetică este informația. Mediul virtual și forța cibernetică sunt dimensiuni ale instrumentului de putere informațională, existând nenumărate moduri prin care puterea cibernetică face legătura, sprijină sau permite exercitarea celorlalte

instrumente ale puterii. Astfel, informația devine unitatea de măsură a forței cibernetice.

În economia globală a secolului XXI cyberspațiul este probabil singurul și cel mai important factor care face legătura între toți actorii, crescând productivitatea și deschizând noi piețe. Prin urmare, impactul puterii cibernetice în domeniul afacerilor politice și diplomatice este extrem de intens. Cel mai prezent mediu de influență al lumii rămâne televiziunea prin satelit, bazată pe sisteme și rețele care se conectează prin spațiul cibernetic. Campaniile de influență purtate de state, precum și cele desfășurate de rețelele teroriste folosesc puterea cibernetică în lupta lor continuă de a-și promova ideile și de a-și atrage simpatizanți.

Mediul virtual transformă modul în care se creează informația – materia primă care alimentează economiile și societățile. Noi forme de conținut – imagini, sunete, informații, date în multiple forme – și conexiunea utilizată pentru a transmite și tranzacționa acel conținut transformă modurile în care poate fi exercitată influența. Întrucât în ultimele două decenii forța cibernetică a avut un impact tot mai răspândit asupra întregii societăți, statele s-au văzut nevoite să se adapteze prin abordări noi. Poate că cel mai semnificativ impact pe care îl au spațiul cibernetic și puterea cibernetică asupra societății constă în facilitarea legăturii dintre utilizatori – oameni și organizații – într-o lume virtuală în care granițele tradiționale nu există și în care relațiile dintre oameni sunt parcă mai artificiale.

Forța cibernetică poate fi folosită în scopul de a genera rezultatele așteptate în cyberspațiu sau poate utiliza instrumente informatice pentru a produce rezultate dorite în medii din afara spațiului cibernetic. Elementele-cheie ale puterii cibernetice sunt cunoașterea spectrului electromagnetic, tehnologia și infrastructurile integrate construite de om. Trăsătura principală a forței cibernetice este capacitatea de a manipula sau de a avea acces la infrastructurile cibernetice ale țintei, prin două metode: *exploatare* și *atac*. Rezultatul folosirii celor două metode împotriva unui rival este unul singur: războiul cibernetic.

Forța cibernetică se bazează atât pe componentele *hardware*, cât și pe cele *software*. Hardware-ul reprezintă structura fizică a unui sistem de calcul electronic, respectiv dispozitivele mecanice, magnetice, electronice și electrice care alcătuiesc sistemul informatic, cum ar fi: unitățile centrale de procesare¹², hard-disk-urile, tastaturile, mouse-urile sau monitoarele. Cablurile, sateliții, cipurile și altele asemănătoare fac parte tot din categoria componentelor hardware. Partea software reprezintă setul de informații necesare funcționării unui computer – sistemul de operare, limbaje de programare, programe, aplicații etc.

Puterea cibernetică are trei caracteristici principale: *omniprezență*, *complementaritate* și *imperceptibilitate*. Mediile terestre, maritime, aeriene și cosmice sunt în măsură să se influențeze reciproc, dar nimic nu poate influența într-un mod atât de categoric și simultan toate domeniile, așa cum o face forța cibernetică, în special datorită omniprezenței acesteia.

Spre deosebire de forțele terestre, aeriene și navale, forța cibernetică este un instrument complementar, mai ales atunci când este folosită în mod independent. Caracterul auxiliar este dat de capacitatea coercitivă limitată a puterii cibernetică. Cu toate că atacurile cibernetică pot fi extrem de distructive, putând provoca adevărate cataclisme, niciunul dintre atacurile suferite de Estonia în 2007, Georgia în 2008, de instalațiile nucleare iraniene în 2010-2011 sau companiile de distribuție a energiei electrice din Ucraina în 2015 nu au fost cu adevărat coercitive. Situația se poate schimba în viitor, însă pentru ca asta să se întâmple trebuie mai întâi dovedită constrângerea. De exemplu, indisponibilizarea unei rețele de energie electrică utilizând forța cibernetică ar avea cel mai probabil consecințe dezastruoase, însă, în loc să constrângă victima să cedeze cererilor atacatorului, mai degrabă ar lansa o invitație la un răspuns și mai brutal. Așadar, până la momentul în care puterea cibernetică își va dovedi capacitatea de a constrânge putem afirma, fără să greșim, că este un instrument complementar.

Ultima caracteristică principală a forței cibernetică – imperceptibilitatea – este aceea

care îi crește procentul de atractivitate în rândul atacatorilor. Ei se pot folosi de această calitate pentru a desfășura acțiuni clandestine la scară globală fără ca acestea să poată fi atribuite fără echivoc adevăraților făptuitori. Bazele de date pot fi explorate fără ca proprietarii de drept să-și dea seama că terabiți de date au fost furăți, malware-uri¹³ pot fi instalate fără să trezească suspiciuni până când sunt activate și cauzează pagubele urmărite. O astfel de trăsătură a puterii cibernetică, coroborată cu dificultățile inerente atribuirii identității și motivației majorității atacatorilor, o transformă într-un instrument extrem de atractiv pentru guverne și alți actori non-statali.

Din punct de vedere militar, *forța cibernetică a fost unul dintre cele mai influente instrumente folosite în ultimii douăzeci de ani*. Puterea cibernetică și spațiul cibernetic s-au poziționat în centrul noilor concepte și doctrine de război. Forța cibernetică a devenit un element indispensabil al armatei moderne puternic tehnologizată.

Războiul cibernetic: aplicabilitate la nivel strategic și operațional

Utilizarea ostilă a cyberspațiului se află în prim-planul preocupărilor de securitate ale guvernelor, indivizilor, mediului de afaceri și al mass-mediei. În timp ce majoritatea atacurilor cibernetică nu au legătură cu conflictele armate, dezvoltarea capacităților cibernetică militare și posibila folosire a acestora într-un conflict armat au contribuit la creșterea senzației de insecuritate a statelor și a celorlalți actori.

În viziunea Comitetului Internațional al Crucii Roșii, *războiul cibernetic reprezintă totalitatea operațiilor îndreptate împotriva unui computer sau sistem informatic când sunt folosite ca metode și mijloace de război în contextul unui conflict armat, așa cum este definit în dreptul internațional umanitar*. Războiul cibernetic poate fi considerat ca parte a unui conflict armat care se desfășoară, de altfel, prin intermediul operațiilor clasice. Noțiunea de război cibernetic ar putea include, de asemenea, angajarea mijloacelor informatice în absența unor operații clasice când sunt utilizate în cadrul unui conflict armat

chiar dacă, până în acest moment, niciun stat nu a recunoscut desfășurarea de acțiuni ostile în spațiul cibernetic.

Din fericire, până la această dată atacurile cibernetice nu au avut consecințe dramatice din punct de vedere umanitar. Chiar dacă potențialul militar în spațiul cibernetic nu este pe deplin cunoscut și înțeles, se pare că atacuri cibernetice împotriva sistemelor de transport, rețelelor electrice, barajelor, centralelor chimice sau nucleare sunt foarte probabile. Astfel de atacuri pot avea consecințe de amploare, rezultând în numeroase victime din rândul civililor, precum și impresionante daune materiale.

Mult mai probabil, însă, operațiile în rețelele de calculatoare pot fi folosite cu scopul de a manipula serviciile și infrastructurile cibernetice, astfel încât să cauzeze disfuncționalități care să nu provoace moartea imediată sau rănirea civililor. Efectele unor astfel de atacuri „fără victime” pot fi foarte severe dacă, de exemplu, alimentarea cu energie electrică sau cu apă ar fi întreruptă sau sistemul bancar ar fi pus la pământ.

În ciuda faptului că războiul cibernetic reprezintă un concept relativ nou și în plină dezvoltare, distinși practicieni și savanți ai dreptului internațional¹⁴ consideră aplicabile regulile luptelor armate și acestui nou tip de conflict.

Așadar, războiul cibernetic există în domeniul militar și al informațiilor, referindu-se la conducerea operațiilor militare pe baza principiilor informaționale. Faptul implică perturbarea sau distrugerea sistemelor informatice și de comunicații. Înseamnă, de asemenea, încercarea de a afla totul despre adversar, în același timp împiedicând încercările acestuia de a afla prea multe despre tine. Războiul cibernetic este asemănător unui conflict armat clasic, diferențele fiind date de mediul de desfășurare (virtual) și de mijloacele prin intermediul cărora se desfășoară (rețele și mijloace specifice tehnologiei informației și comunicațiilor). La fel ca celelalte forme de război, scopul războiului cibernetic este acela de a influența capacitatea decizională a adversarului, atât pe plan politic, cât și militar, cu ajutorul operațiilor în rețelele de calculatoare/*Computer Network Operations – CNO*.

Se pot distinge trei tipuri de operații în rețelele de calculatoare. *Atacurile* – operații concepute pentru a perturba, împiedica, degrada sau distruge informațiile rezidente în computere sau în rețele ori chiar computerele și rețelele inamice; *spionajul* – culegerea de date și informații din computerele adversarului prin intermediul mijloacelor TIC; *apărarea* – luarea tuturor măsurilor necesare pentru a proteja propriile mijloace și infrastructuri TIC împotriva atacurilor și spionajului oponentului. Astfel, la nivel conceptual, operațiile în rețelele de calculatoare acoperă doar o secțiune restrânsă din totalitatea atacurilor cibernetice.

Atacul în rețelele de calculatoare sau paralizarea deliberată a rețelelor inamice ori distrugerea acestora reprezintă unul dintre numeroasele instrumente în cadrul misiunilor/acțiunilor militare. În timp ce atacurile în rețelele de calculatoare vor crește ca nivel de importanță în următorii ani, luând în considerare evoluția capacităților cibernetice ofensive, există încă elemente necunoscute despre aceste capacități existente în prezent. Sunt foarte puține studii de caz, majoritatea informațiilor nefiind destinate publicului. De asemenea, multe organizații nu-și cunosc încă propriul standard de securitate cibernetică.

Prin urmare, unele previziuni în domeniu par exagerate, mai ales cele care prevăd că viitorul va aduce nu numai o cursă a înarmării în mediul virtual, dar și războaie cibernetice purtate la nivel strategic. Realizarea unei operații informatice de importanță strategică nu va fi ușoară, însă nici imposibilă. Cu toate acestea, este încă puțin probabil ca operațiile cibernetice solitare să câștige războaie. Date fiind dificultățile intrinseci de a opera cu exactitate în spațiul cibernetic și din moment ce nu este posibilă, cu puține excepții, efectuarea de atacuri cibernetice direcționate cu precizie, rămân mari îndoieli cu privire la fezabilitatea unui război cibernetic dus la nivel strategic.

Un aspect important este că efectele greu de controlat ale reculului într-un mediu virtual ultra-interconectat constituie riscuri considerabile ale

stării efective de atac. Acest factor este cu atât mai relevant cu cât statele cele mai în măsură în a dezvolta *know-how*-ul tehnologic pentru ducerea războaielor cibernetice la nivel strategic sunt, totodată, cele mai dependente de propriile infrastructuri cibernetice, devenind astfel extrem de vulnerabile în situația unui război cibernetic. Din cauza efectelor secundare incontrolabile, un război cibernetic ar submina, de asemenea, încrederea pe termen lung în mediul virtual, cu posibile efecte negative asupra economiei mondiale și, prin urmare, asupra tuturor părților implicate. Războiul cibernetic strategic l-ar stingheri, probabil, pe inamic, dar nu l-ar dezarma și orice adversar care este demn de a fi supus unei campanii strategice cibernetice are, mai mult ca sigur, capacitatea de a riposta în moduri mai mult decât incomode. Momentan, nimeni nu știe cu adevărat cât de distructiv ar putea fi un atac strategic în spațiul cibernetic, putând fi, la fel de simplu, mai puțin decisiv.

Dacă un atac cibernetic strategic este mai puțin probabil să fie decisiv, atunci infrastructurile cibernetice folosite la nivel operațional pentru acțiuni împotriva țintelor militare în timpul unui război clasic ar putea deveni însemnate. Acțiunile cibernetice operaționale au potențialul de a contribui la succesul în războiul clasic. Nivelul de contributivitate este încă necunoscut și, într-o mare măsură, imposibil de evaluat. Întrucât un atac cibernetic cu efecte devastatoare poate facilita sau amplifica operațiile militare, dar și pentru că acțiunile cibernetice la nivel operațional nu implică investiții financiare majore, ar necesita acordarea unei atenții sporite și realizarea de investiții în acest domeniu. Însă, pentru ca acțiunile cibernetice operaționale să funcționeze, țintele acestora trebuie să fie accesibile și predispușe la vulnerabilități. Aceste vulnerabilități trebuie să fie exploatate în moduri utile pentru atacator, el putând evalua rezultatul numai în cazul în care poate monitoriza efectele, ceea ce s-ar putea transforma într-un efort prea mare raportat la beneficiile aduse.

Certitudinea estimării efectelor atacurilor cibernetice desfășurate prin intermediul

infrastructurilor cibernetice, la nivel operațional, este compromisă de aceeași complexitate care face posibilă ducerea atacurilor cibernetice propriu-zise. Cercetările pot dezvălui faptul că un anumit sistem are anumite vulnerabilități, dar pentru a preconiza efectele concrete ale unui atac este necesar să știi cum va răspunde sistemul-țintă, sistemele asociate, procesele și operatorii sistemului-țintă la semnalele de disfuncționalitate. Chiar și atunci acțiunile cibernetice operaționale pot rareori să rănească indivizii și, cu unele excepții, să distrugă tehnica. În cel mai bun caz pot crea confuzie și frustrare în rândul operatorilor sistemelor militare și aceasta doar temporar pentru că, datorită inovației exponențiale, chiar și cele mai bune atacuri cibernetice au o durată de viață limitată. Prin urmare, războiul cibernetic la nivel operațional ar putea avea doar o funcție de suport pentru alte elemente ale războiului.

Cea mai importantă activitate a forțelor armate în mediul virtual rămâne apărarea cibernetică. Marea majoritate a atacurilor cibernetice de amploare au avut ca țintă computere conectate la Internet. Pe cale de consecință, sistemele care sunt *stand-alone*¹⁵ sau comunică prin intermediul rețelelor private ori sunt *air-gapped*¹⁶ ar trebui să fie în siguranță. Victimele incidentelor și atacurilor cibernetice includ multe sisteme civile, acesta fiind și motivul pentru care o abordare dintr-o perspectivă pur militară a apărării cibernetice este una limitată. Forțele armate au un rol important doar în protejarea propriilor sisteme și în dezvoltarea unor capacități ofensive, chiar dacă „abilitățile” necesare pentru a apăra sistemele și rețelele militare pot fi dobândite din cele necesare pentru apărarea sistemelor și rețelelor civile.

Este evident că orice dezbateră pe marginea războiului cibernetic este predispusă la speculații. Unii apreciază că acesta va înlocui, mai devreme sau mai târziu, războiul clasic. Cel mai frecvent însă războiul cibernetic este prezentat ca fiind un nou tip de război, care este mai ieftin, mai curat, mai puțin riscant și cu mai puțină sau chiar fără vărsare de sânge comparativ cu alte tipuri de conflicte armate.

Infrastructurile cibernetice – parte a infrastructurilor critice

Conform definițiilor date în actele normative¹⁷ din țara noastră, infrastructurile cibernetice sunt „infrastructuri de tehnologia informației și comunicației, constând în sisteme informatice, aplicații aferente, rețele și servicii de comunicații electronice”.

Infrastructura critică națională/ ICN este „un element, un sistem sau o componentă a acestuia, aflat pe teritoriul național, care este esențial pentru menținerea funcțiilor vitale ale societății, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării sociale ori economice a persoanelor și a cărui perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ la nivel național ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții”¹⁸.

Pornind de la cele două definiții, consider că infrastructurile cibernetice care fac parte din categoria infrastructurilor critice sunt cele din sectorul TIC a căror menținere în stare de funcționare este vitală pentru societate. În categoria aceasta pot fi incluse infrastructurile care: susțin funcțiile de apărare, ordine publică și justiție; susțin mediul de afaceri; furnizează servicii TIC pentru managementul situațiilor de urgență; asigură supravegherea, sesizarea, avertizarea și alertarea; asigură serviciile de voce și Internet pentru activitatea de guvernare, administrație publică și colaborare interinstituțională etc.

Atacul și contraatacul în cyberspațiu

Pe măsură ce capacitățile cibernetice ale statelor și, implicit, ale armatelor din întreaga lume au evoluat, problema modalității de aplicare a legilor războiului în spațiul cibernetic a devenit deosebit de stringentă. Apreciez că un atac cibernetic ale cărui efecte directe și indirecte ar fi similare daunelor produse de o intervenție militară tradițională ar putea fi considerat un atac armat, justificând astfel dreptul la autoapărare al unei națiuni conform dispozițiilor Articolului 51 din Carta ONU¹⁹. Cu toate acestea, trebuie luată serios în considerare problematica „atribuirii” pentru că identificarea foarte clară a părții responsabile de un atac este o cerință obligatorie, conform legilor războiului, ce trebuie îndeplinită înainte de a răspunde în legitimă apărare. Un impediment ar fi că în spațiul cibernetic atacatorii își pot

ascunde identitatea și își pot acoperi urmele. Mai mult decât atât, aceștia sunt în măsură să inducă în eroare, plasând vina în sarcina altor state sau actori non-statali, prin camuflarea sursei atacului.

Cu toate acestea, sunt de părere că statele au obligația de a preveni lansarea atacurilor informatice de pe teritoriul lor suveran, în caz contrar riscând să fie considerate responsabile pentru ele – obligația se bazează pe extinderea suveranității naționale și în ceea ce privește spațiul cibernetic. Odată ce un stat demonstrează prin lipsa de acțiune că este un „sanctuar” al atacurilor cibernetice, celelalte state îi pot imputa întreaga responsabilitate pentru acestea. În acel moment statul gazdă devine responsabil atât pentru atacul cibernetic propriu-zis, cât și pentru toate atacurile cibernetice viitoare provenite de pe teritoriul său. Astfel, statul atacat poate riposta împotriva sistemelor informatice ale statului de unde provine atacul.

Interpretarea anumitor atacuri informatice ca o problemă de securitate națională²⁰, mai ales atunci când țintele acestora fac parte din categoria infrastructurilor critice naționale/ ICN²¹, ar reprezenta o evoluție semnificativă comparativ cu teoria conform căreia atacurile cibernetice sunt doar o chestiune de drept penal. Astfel, națiunile pot răspunde în mod legal atacurilor informatice cu măsuri cibernetice de contracarare ce au ca scop stoparea agresiunilor actuale și viitoare.

Având în vedere cadrul juridic actual, statele au puține opțiuni în ceea ce privește contracararea atacurilor cibernetice, deoarece astfel de amenințări sunt considerate, în general, o chestiune de drept penal. Nu achiiez la o astfel de abordare potrivit căreia atacurile cibernetice ar trebui să fie tratate aproape întotdeauna ca infracțiuni și nu ca amenințări la adresa securității naționale. Apreciez că atacul cibernetic în formele lui agravante reprezintă atât o amenințare directă, cât și una indirectă la adresa securității naționale. Ca răspuns la această amenințare, un stat victimă al unui atac cibernetic, inclusiv România, ar trebui să recurgă la o ripostă ofensivă – contraatacul. Contraatacul unui atac cibernetic este efectiv o agresiune cibernetică îndreptată împotriva sistemului atacatorului prin destructurarea atacului înainte ca acesta să mai poată cauza daune și/sau dezafectarea sistemului

agresorului în scopul împiedicării lansării unor atacuri viitoare.

Este important să precizez că nu urmăresc să justific utilizarea forței militare tradiționale împotriva agresiunilor în mediul virtual, întrucât ar încălca, cel mai probabil, principiile *jus in bello*. Contraatacul constituie o utilizare a forței și, prin urmare, poate fi folosit numai atunci când este autorizat în conformitate cu legislația aplicabilă războiului. Motivul pentru care riposta ofensivă constituie o utilizare a forței se datorează faptului că, prin folosirea acestei metode de apărare, se trimit viruși distructivi către computerul agresorului, ori contracararea cu viruși distructivi poate fi considerată un potențial atac armat, potrivit prevederilor Art. 2, punctul 4 din Carta ONU.

Chiar dacă statele victime vor considera că acțiunea militară este necesară pentru a combate agresiunile cibernetice, va fi în cele din urmă o decizie politică ce va trebui să ia în considerare mai mulți factori. Riscul ca un conflict cibernetic să degereze atât de mult încât să se transforme într-un război real este suficient de mare pentru descurajarea utilizării riposte ofensive în protejarea spațiului cibernetic.

Concluzii

Dependența omului contemporan de tehnologie a transformat domeniul *cyber* în cel mai influent factor asupra omenirii secolului XXI. Un exemplu elocvent și de notorietate în acest sens sunt alegerile din SUA, de anul trecut, al căror deznodământ ar fi fost influențat, într-o oarecare măsură, de atacurile cibernetice orchestrate, conform unui raport comun al Departamentului de Securitate Națională a SUA și a FBI-ului²², de către grupuri de hackeri sponsorizate de guvernul rus. Așadar, așa cum am menționat anterior, deși agresiunile cibernetice încă nu au avut ca rezultat direct victime, „simplul” fapt că șefi de state (mai mult sau mai puțin dezvoltate) câștigă alegeri în funcție de abilitatea cu care este desfășurată campania electorală în mediul virtual, impune necesitatea evaluării constante a tuturor elementelor în legătură cu spațiul cibernetic, din toate perspectivele, inclusiv din punct de vedere conceptual.

Bibliografie:

1. Convenții, tratate, protocoale internaționale și acte normative:

- Carta Națiunilor Unite din 26 iunie 1945;
- Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României;
- O.U.G nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice;
- H.G. nr. 494/2011 privind Înființarea Centrului Național de Răspuns la Incidente de Securitate Cibernetică – CERT-RO;
- H.G. nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României.

2. Lucrări de autori români:

- CONSTANTIN, A. Bogdan, Țintele în arta militară națională și universală, București, 2016.

3. Lucrări de autori străini:

- CEBROWSKI, Arthur K. și John J. GARSTKA, Network centric warfare: its origin and future, 1998;
- WINGFIELD, Thomas C., The Law of Information Conflict: National Security in Cyberspace, Aegis Research Corp., 2000;
- STARR, Stuart & Larry K. Wentz, Cyberpower and National Security, Washington DC, National Defense University Press, Potomac Books, 2009;

4. Surse web:

- <https://ccdcoe.org/>, accesat la 13.01.2017;
- <https://diils.org/>, accesat la 15.01.2017;
- <http://www.iihl.org/>, accesat la 15.01.2017;
- <https://www.us-cert.gov/>, accesat la 18.01.2017.

5. Reviste:

- International Journal of Cyber Criminology, volumul 10, iulie-decembrie 2016;
- Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I” nr. 4, 2016.

6. Documente de referință:

- Manualul de la Tallinn privind dreptul internațional aplicabil războiului cibernetic, Cambridge University Press, 2013;
- Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 08.11.2010 (revizuit la 15.02.2016).
- Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

¹ Internetul (*Interconnected network*) este o rețea deschisă de calculatoare, dispozitive și rețele de calculatoare care comunică unele cu altele folosind protocolul TCP/IP (*Transmission Control Protocol/Internet Protocol / Protocol de control al transmisiei/Protocol Internet*). Din orice rețea de pe Internet este posibilă comunicarea cu orice calculator conectat la oricare din rețelele Internetului.

² Multe rețele au fost proiectate și construite pentru sarcini precise, cum ar fi sistemul global de navigație prin satelit și unde radio GPS (*Global Positioning System* = sistem de poziționare globală) sau standardul de telefonie mobilă GSM (*Global System for Mobile Communications* = Sistemul Global pentru Comunicații Mobile).

³ Termenul SCADA – *Supervisory Control and Data Acquisition* – se referă, de obicei, la un centru de comandă care monitorizează și controlează un întreg spațiu de producție. Funcțiile de control ale centrului de comandă sunt, în majoritatea cazurilor, restrânse la funcții decizionale sau funcții de administrare generală.

⁴ Thomas C. Wingfield, *The Law of Information Conflict: National Security Law in Cyberspace*, Aegis Research Corp., 2000, p. 17.

⁵ *Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 1-02*, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 08.11.2010 (revizuit la 15.02.2016).

⁶ Daniel T. Kuehl, "From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem", în Franklin D. Kramer, Stuart Starr & Larry K. Wentz, *Cyberpower and National Security*, Washington D.C., National Defense University Press, Potomac Books, 2009, p.29.

⁷ H.G. nr. 494/2011 privind *Înființarea Centrului Național de Răspuns la Incidente de Securitate Cibernetică – CERT-RO și Strategia de securitate cibernetică a României*, aprobată prin H.G. nr. 271/2013. Ambele acte normative utilizează aceeași definiție, aceasta regăsindu-se, de asemenea, și în proiectul de *Lege privind securitatea cibernetică a României*, declarată neconstituțională în ansamblul ei de către Curtea Constituțională, prin Decizia nr. 17 din 21.01.2015.

⁸ Conceptul de război bazat pe rețea – RBR (*network centric warfare* – NCW) a apărut pentru prima dată în spațiul public într-o viziune coerentă în anul 1998 odată cu lucrarea vice-amiralului Arthur K. Cebrowski și a lui John J. Garstka – directorul pentru concepții și operații din cadrul Biroului pentru transformarea forței al Secretarului pentru apărare al Statelor Unite ale Americii, intitulată „*Network centric warfare: its origin and future*”. Autorii lucrării nu au avansat nicio definiție a acestui concept, însă au scos în evidență caracteristicile de bază ale conceptului de război bazat pe rețea: trecerea de la platformă la rețea, trecerea de la individ la parte a unui sistem, trecerea de la informație la cunoaștere.

⁹ Spectrul electromagnetic reprezintă totalitatea radiațiilor electromagnetice existente în univers, de la cele mai scurte – radiațiile cosmice, la cele mai lungi – undele radio, caracterizate prin lungimea de undă și frecvență. Zonele principale de radiații electromagnetice, în ordine crescătoare a lungimii de undă și descrescătoare a frecvenței, sunt: radiațiile gama Y, razele X, radiațiile ultraviolete, spectrul vizibil, radiațiile infraroșii, microundele și undele radio.

¹⁰ Daniel T. Kuehl, *op.cit.*, în Franklin D. Kramer, Stuart Starr & Larry K. Wentz, *Cyberpower and National Security*, Washington D.C., National Defense University Press, Potomac Books, 2009, p. 38.

¹¹ Franklin D. Kramer, Stuart Starr & Larry K. Wentz, eds., *Cyberpower and National Security*, Washington D.C., National Defense University Press, Potomac Books, 2009, p. 48.

¹² Unitatea centrală de procesare/ *Central processing unit* – CPU este partea hardware dintr-un computer care interpretează și efectuează instrucțiuni, operațiuni aritmetice și logice, și controlează perifericele conectate la acesta.

¹³ *Malware (Malicious Software* = Software rău-intenționat) este un software proiectat cu scopul de a accesa și/sau deteriora un computer și/sau o rețea de computere fără consimțământul proprietarului.

¹⁴ Experții internaționali care au contribuit la elaborarea „*Manualului de la Tallinn privind dreptul internațional aplicabil războiului cibernetic*”.

¹⁵ Un calculator care nu este conectat la nicio rețea – nu primește și nu transmite nimic în mod direct.

¹⁶ Un calculator care este izolat în permanență, în mod fizic, de către orice rețea nesigură, cum ar fi rețelele publice sau internetul.

¹⁷ H.G. nr. 494/2011 și H.G. nr. 271/2013;

¹⁸ Art. 3 lit. a) din O.U.G. nr. 98/2010 *privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice*.

¹⁹ „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în niciun fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale”.

²⁰ Consider că există tipuri de atacuri cibernetică care pot constitui amenințări la adresa securității naționale a României în sensul prevederilor art. 3 din *Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României*.

²¹ *Infrastructură critică națională* = un element, un sistem sau o componentă a acestuia aflat pe teritoriul național care este esențial pentru menținerea funcțiilor vitale ale societății, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării sociale ori economice a persoanelor și a cărui perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ la nivel național ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții – art. 3 lit. a) din O.U.G nr. 98/2010 *privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice*.

²² *Joint Analysis Report-16-20296*, din 29 decembrie 2016, valabil la <https://www.us-cert.gov/security-publications/GRIZZLY-STEPPE-Russian-Malicious-Cyber-Activity> .

EVALUAREA INTELIGENȚEI OFIȚERULUI DE INTELLIGENCE

Dr. Cristian DOBRE*

Abstract

This article proposes an incursion in the world of intelligence, from a psychological perspective. Thus it tries to formulate answers to some common questions such as: What does it mean human intelligence?, What theories explain the best human intelligence?, What is the psychological profile of the intelligence officer?, How is measured intelligence of the intelligence officer? What can be done in the future for a better selection of intelligence officers?

Without the claim of exhausting the subject of "the intelligence of the intelligence officer", the article would like to stimulate researches in this area, appreciated, both interesting and challenging.

Keywords: human intelligence, intelligence officer, analytic intelligence, psychological profile.

Elemente generale referitoare la definirea inteligenței umane

De-a lungul timpului, evaluarea inteligenței umane a constituit o preocupare permanentă pentru psihologi, care au încercat să explice capacitatea adaptativă, performanța și succesul prin intermediul inteligenței. Deși conceptul de *inteligentă* a evoluat continuu, nici la acest moment **nu există, din păcate, o teorie unică în măsură să-l explice în totalitate**. Istoria cercetării psihologice menționează o serie de realizări notabile în direcția înțelegerii inteligenței umane. Psihologii care au abordat acest domeniu au încercat să definească „inteligentă” umană, să o clasifice și să o măsoare, introducând, prin demersul lor de cercetare, o serie de concepte de explicare a acesteia. Primele dovezi istorice cu privire la evaluarea inteligenței vin din China antică, de la împăratul Ta Yu (22 î.H.), care a testat candidații pentru ocuparea unor posturi de funcționari guvernamentali, precum și pentru promovare, cu ajutorul unor teste de *inteligentă*. Exercițiile de logică și matematică ale grecilor antici (sec. VII–VI î.Hr.), precum Socrate, Aristotel, Pitagora și alții, au pus bazele primelor teste de gândire critică și raționamente logice.

Deși evaluarea inteligenței umane a mai fost utilizată, sporadic, în diferite ere istorice, noțiunea de *inteligentă* s-a consacrat relativ recent, grație cercetătorului britanic sir Francis Galton (1822-1911), părinte al psihometriei mentale, care i-a acordat o importanță semnificativă în munca sa. Conceptul propriu-zis a apărut, însă, mai târziu, prin anii '40 ai secolului trecut, cu ajutorul lui Gaston Viaud, deoarece până la acel moment nu se făcea o distincție clară între „gândire” și „inteligentă”. În prezent, în teorie, „**gândirea este acceptată ca fiind o formă superioară a „inteligentei”**”. În practică, gândirea conceptuală este similară cu *inteligentă*.

Dintre definițiile „inteligentei”, vom prezenta, pentru exemplificare, următoarele: *capacitatea de a înțelege ușor și bine, de a sesiza ceea ce este esențial, de a rezolva situații sau probleme noi pe baza experienței acumulate anterior* (DEX); *un proces de adaptare* (Piaget), *capacitatea de a rezolva problemele nou întâlnite în conduită* (Claparède), *inteligentă presupune forme de comportament ori de gândire cu un nivel anume de eficacitate mintală* (G. Viaud).

Vom prezenta, în continuare, câteva dintre **teoriile celebre** care au încercat să explice *inteligentă*.

* *Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

La sfârșitul secolului al XIX-lea, statisticianul englez **Francis Galton** (1882) a încercat să standardizeze inteligența prin prisma unor caracteristici legate de ereditate, de dimensiunile capului și de reflexe.

Câțiva ani mai târziu, psihologii **Alfred Binet și Theodore Simon** au conceput o scală de măsurare a inteligenței copiilor, bazată pe judecățile practice. Ei au abordat inteligența ca pe un construct cu mai multe fațete. Teoria lor a fost revizuită de **Henry Goddard și Lewis Terman** (1916), care au creat cea mai faimoasă scală de măsurare a inteligenței. *Testul Binet-Simone* a debutat atunci când autorului i-a fost solicitat să separe candidații pentru școlile normale de cei ce aveau nevoie de școli speciale. Testul se aplică pe grupe de vârstă (de la 2 ani, până la vârsta adultă), și își propune să măsoare următoarele fațete ale cogniției: memoria, imaginația, capacitatea de a lucra cu texte și cu judecăți ale subiecților. Testul a fost dezvoltat de **William Stern** (1912), care a introdus noțiunea de IQ (*Intelligence Quotient*), și mai apoi de **Lewis Terman** (1985), care a mai adăugat evaluarea memoriei de scurtă durată, a gândirii concrete și abstracte.

Psihologul **Charles Spearman** (1904), după multiple studii statistice, a creat conceptul de „factorul general de inteligență - g”. Astfel, teoria sa sugerează faptul că totalitatea performanțelor intelectuale ale unui subiect pot fi reunite într-o singură abilitate, ce poate fi rezumată, așa cum am menționat prin „Factorul g”.

Psihologii armatei americane au creat, în 1917, renumitul Army Alpha/Beta Test. Acesta a fost primul test psihologic de masă, destinat să măsoare inteligența recruților din armata SUA. Testul putea fi administrat în scris sau oral (pentru subiecții analfabeți).

Jean Piaget (1936), după studii îndelungate asupra inteligenței copiilor, a stabilit următoarele patru stadii ale acesteia: senzorio-motor (0-2 ani) – în care operațiile motorii sunt predominante; stadiul pre-operațiilor (3-7 ani) – în care se relevă componenta intuitivă a inteligenței; stadiul operațiilor concrete (8-11 ani) – în care structura cognoscibilă devine logică; și stadiul operațiilor

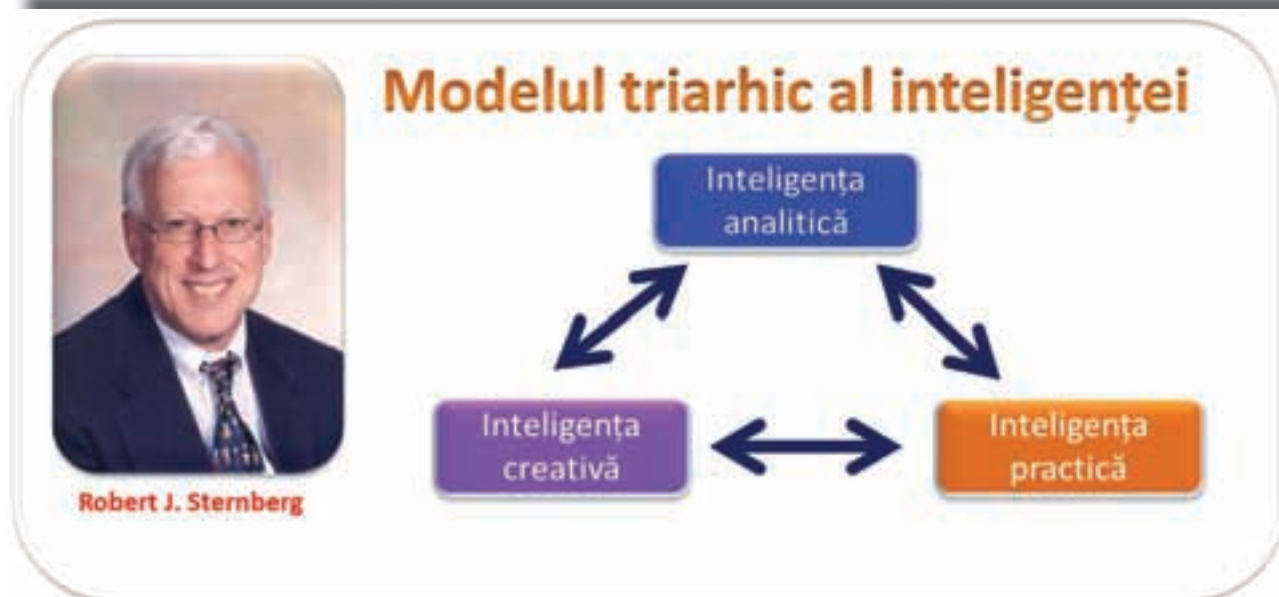
formale (12-15 ani) – în care gândirea implică noțiuni abstracte. Fiecare dintre aceste stadii are mai multe sub-etape.

Louis Leon Thurstone (1938) a elaborat un model de inteligență ce includea mai mulți factori, pe care îi numește „aptitudini mentale primare” (V - înțelegere verbală, W - fluiditate verbală, R - raționare abstractă, N - factor numeric, S - percepție spațială). Deși acest model nu a fost foarte extins, el a contrazis teoriile monolitice și a deschis calea spre înțelegerea, dintr-o perspectivă multidimensională, a inteligenței.

David Wechsler (1939) a împărțit inteligența în două tipuri: verbală și non-verbală, și a construit un test cu mai multe scale care să măsoare cele două dimensiuni menționate. Testul său, cunoscut ca și „*Scala Wechsler – Bellevue*”, se află, din 2008, la ediția a IV-a (WAIS-IV). Ultima formă a testului conține următoarele sub-scale: înțelegerea verbală (raționamentul verbal abstract, cunoștințe semantice, informații generale achiziționate cultural, capacitatea de exprimare a unor convenții sociale), raționamentul perceptual (rezolvarea problemelor spațiale, raționamentul abstract spațial, capacitatea de a percepe detalii spațiale), capacitatea mnemotehnică (memoria de lucru, atenția, capacitatea de descifrare a paternurilor, raționamentul abstract) și viteza de procesare (viteza de lucru mintal, memoria asociativă).

Joy Paul Guilford (1967) a elaborat un model tridimensional al inteligenței, în care „structura intelectului” a fost descrisă prin peste 120 de abilități intelectuale, reunite în conținuturi (figurative, simbolice, semantice, comportamentale), operații (evaluări, gândire divergentă, gândire convergentă, memorare, cunoaștere) și produse (unități, clase, relații, sisteme, transformări, implicații). Modelul său a fost utilizat, în special, în definirea supradotării intelectuale și identificarea aptitudinilor creative ale subiecților.

Raymond Cattell (1941) a introdus două tipuri de inteligență: „inteligența fluidă” (Gf), văzută ca abilitatea de a rezolva probleme cu ajutorul rațiunii, și „inteligența cristalizată” (Gc),

văzută ca abilitatea construită pe achizițiile subiectului datorate educației și experienței. Această teorie a fost actualizată de *John Horn* (1966), care a relansat-o pe piață sub denumirea de teoria „Gf-Gc”.

Howard Gardner (1983, 1999) este un alt psiholog care sprijină ideea inteligențelor multiple. Acesta, în urma studiilor pe savanții autiști, a afirmat că pot fi persoane care, deși au un nivel general de inteligență redus, ele obțin performanțe geniale în anumite domenii. Astfel, autorul a descris *opt tipuri de inteligență*, după cum urmează: verbală, logico-matematică, spațială, muzicală, kinestezică, interpersonală, intrapersonală, naturalistică.

John Carroll (1993) a revizuit teoriile anterioare ale lui Cattell și Horn, a integrat coeficientul de inteligență *g* al lui Spearman și a creat un model nou, intitulat „*Teoria CHC*”, bazat pe trei straturi ierarhice ale inteligenței, divizate în zece aptitudini generale, care la rândul lor sunt subdivizate în 17 aptitudini secundare. Cele zece aptitudini generale sunt: inteligența fluidă (Gf), inteligența cristalizată (Gc), raționamentele cantitative (Gq), aptitudinile de citire și scriere (Grw), memoria de scurtă durată (Gsm), memoria de lungă durată (Glr), aptitudinile vizuale (Gv), aptitudinile auditive (Ga), viteza de procesare (Gs), viteza de reacție în luarea deciziilor (Gt).

Alexander Luria (1997) a elaborat teoria cunoscută sub titulatura „PASS”, care acoperă

patru tipuri de procese intelectuale: procesul de planificare, atenția/nivelul de excitare, procesarea intelectuală simultană și procesarea intelectuală succesivă.

Robert Sternberg (2003) a dezvoltat modelul „triarhic al inteligenței”, pornind de la ideea că *deși unii oameni obțin scoruri reduse la testele de inteligență se descurcă foarte bine în viața reală și, într-o oarecare măsură, și reciproca acestei afirmații se poate verifica, uneori*. El a apreciat, așadar, că există și alte domenii ale inteligenței, mai puțin vizibile, care se cer a fi explorate pentru a o înțelege mai bine. Astfel, potrivit modelului său, se poate distinge între „**inteligența analitică**” – reprezentată de abilitatea subiectului de a rezolva probleme cognitive similare cu cele clasice, „**inteligența creativă/sintetică**” – reflectată de abilitatea subiectului de a gestiona situații noi, neobișnuite și „**inteligența practică**” – reprezentată de capacitatea subiectului de adaptare la provocările curente ale vieții, pe baza cunoștințelor deținute și configurarea pașilor de urmat pentru rezolvarea situației date.

Elemente generale referitoare la măsurarea inteligenței umane

Testele de inteligență au fost concepute, în marea lor majoritate, pornind de la teoriile enunțate mai sus. Uneori, însă, alți cercetători decât cei ce au lansat teoriile de referință au creat o parte dintre aceste instrumente de evaluare.

Dintre testele psihologice celebre ce au încercat să măsoare inteligența adulților, le vom prezenta, spre exemplificare, pe următoarele:

- *Scala de inteligență Stanford – Binet (SB 5)* se află, din 2003, la ediția a V-a și cuprinde 15 scale, grupate în următoarele dimensiuni: raționamente fluide, nivel general de cunoștințe, raționamente cantitative, gândire spațială, memorie de lucru.
- *Testul de abilități cognitive Woodcock – Johnson (WJ IV)* – se află, din 2014, la ediția a IV-a și cuprinde 35 de scale; testul are la bază aptitudinile descrise de teoria CHC, la care s-au adăugat altele noi.
- *Matricele progresive Raven (RPM)* - conțin trei forme, fiecare incluzând 60 de probleme progresive grafice de rezolvat; în 1998 au fost adăugate și forme paralele, și chiar o formă mai complexă.
- *Scala de inteligență Weschler (WAIS-IV)* – se află, din 2008, la ediția a IV-a și cuprinde 10 teste de bază și alte 5 teste adiționale.
- *Testul de inteligență Cattell (CFIT-III)* – cuprinde 3 scale de probleme de natură non-verbală, grupate în opt sub-teste.
- *The Multidimensional Aptitude Battery II (MAB-II)* – este un test de inteligență, creat de psihologul Douglas Jackson, ce cuprinde 10 scale; el este utilizat, pe scară largă, pentru selecția personalului din structurile guvernamentale.
- *Das-Naglieri cognitive assessment system (CAS)* – este un test ce măsoară aptitudinile descrise de teoria PASS; testul, lansat în 1997, este structurat pe 12 sub-teste.
- *Testul de inteligență Bontilă (1971)* – este un test ce măsoară inteligența generală, autorul focalizându-se pe diverse tipuri de aptitudini, apreciate a fi componente ale inteligenței: de înțelegere verbală, de abstractizare numerică, spațiale, mecanice/tehnice, perceptive, de atenție, de gândire logică etc.

După cum se observă, unele teorii sunt complementare, în timp ce altele sunt chiar contradictorii, aspect reflectat, de asemenea, și în cazul testelor de inteligență.

Se apreciază că demersurile cercetătorilor în această arie de interes au încercat să răspundă la unele deziderate practic-aplicative ale vremii lor, cum ar fi: selecția personalului pentru anumite meserii, recrutarea pentru armată, explicarea succesului academic, diagnosticarea unor probleme de dezvoltare sau chiar boli psihice, înțelegerea dezvoltării umane etc.

Astfel, teoriile lor s-au concentrat, în special, pe acele elemente absolut necesare domeniului de interes pe care aceștia s-au focalizat. De exemplu, în perioada de început a industrializării interesul primordial s-a orientat spre selecția muncitorilor care aveau de făcut acțiuni repetitive, de un anumit nivel de complexitate, pe o durată de câteva ore. În acest fel, s-au dezvoltat testele psihologice ce au pus accentul pe atenție, viteză de reacție, memorie și gândire concretă. Urmare a succeselor incontestabile înregistrate în selecția personalului pentru respectivele meserii s-a dorit extinderea acesteia și la alte tipuri de profesii. Solicitarea de selecție profesională făcută de unele armate pentru procesul de recrutare, cu ocazia Primului Război Mondial, a deschis domeniul de studiu al inteligenței și l-a făcut faimos la nivel internațional.

Din ce în ce mai multe organizații au înțeles, astfel, că este foarte important să testeze „inteligența” candidaților înainte de a-i accepta să lucreze pentru ele. Acest fapt a fost posibil ca urmare a calității predictive a testelor de „inteligență”. Astfel, persoanele care au trecut testul de inteligență au avut mai multe șanse să se adapteze optim noului post, să lucreze mai eficient, să rezolve mai bine problemele solicitate de munca lor, să învețe mai ușor și așa mai departe.

Gradual, psihologii vremii au extins cercetările asupra inteligenței și au înțeles că din ce în ce mai multe mecanisme și procese sunt implicate în gândirea umană.

Totodată, s-a înțeles că „inteligența” umană este condiționată de o serie de variabile, dintre care vom aminti, spre exemplificare: vârsta, cultura, educația, sănătatea, nutriția, mediul de proveniență, limba, moștenirea genetică, accesul la informații, antrenamentul etc. De altfel, se

poate afirma că fiecărei vârste îi corespunde un anumit nivel de inteligență.

În cercul cunoașterii „inteligenței” umane au fost adăugate, treptat, noi și noi domenii capabile să explice inteligența și să o valideze prin succesul sau performanța profesional(ă). Din păcate, la acest moment rămân, încă, multe aspecte neexplicate și aflate în diverse faze ale cercetării. Așadar, completarea totală a „cercului inteligenței”, cu siguranță, va mai avea de așteptat, având în vedere că în dinamica timpului apar noi profesii, ce solicită noi aptitudini din partea candidaților.

În practică, psihologii care se ocupă de selecția profesională, în lipsa unei teorii unice și a unui test unanim acceptat de inteligență, încearcă să utilizeze acele elemente teoretice și practice care răspund cel mai bine domeniului lor de interes. Astfel, dacă un psiholog are de selectat, de exemplu, persoane ce urmează a lucra într-un secretariat, va pune accentul pe aptitudinile candidaților subordonate „inteligenței verbale”, în timp ce atunci când se vizează angajarea unor lucrători ce vor monta subansambluri de motoare

auto va pune accentul pe aptitudinile candidaților subordonate „inteligenței tehnice”.

Studiul inteligenței umane a impus, din păcate, și un set de biasuri/erori de percepție, care-i parazitează interpretarea. Dintre acestea, cel mai frecvent în literatura de specialitate sunt citate cele referitoare la faptul că unele persoane sunt considerate „mai nedezvoltate intelectual” doar pentru că aparțin unor anume comunități. Evident, o astfel de abordare este total greșită și nereproductivă.

Pentru a combate aceste biasuri, cercetătorii au încercat să pună accentul pe inteligența „fluidă” a subiecților, inteligență ce nu este „contaminată” de achizițiile din procesul educațional (lucrul cu forme, eventual cu cifre). Excluderea, însă, a testelor de aptitudini verbale creează un deficit de interpretare a inteligenței subiecților.

Profilul psihologic al ofițerului de intelligence

Ținut mult timp în cel mai secret sector al activității de intelligence, *profilul psihologic al ofițerului de intelligence* a început, treptat,

Profil

- inteligență verbală
- inteligență nonverbală
- inteligență emoțională
- inteligență fluidă
- inteligență cristalizată

- loialitatea față de țară
- integritatea
- disciplina
- cinste
- capacitatea de a ține secretul
- tenacitatea

- abilități senzorio-perceptive ridicate
- memorie foarte bună
- imaginație superioară
- inteligență emoțională

Ofițer de intelligence

să fie dat publicității, astfel că instituții precum Serviciul Român de Informații (SRI), Central Intelligence Agency (CIA), Armata Statelor Unite ale Americii, MI-5, MI-6 și alte organizații de intelligence au publicat, în mod transparent, cerințele psihoprofesionale ce sunt necesare candidaților pentru a accede în meserii, foarte puțin popularizate în trecut, precum: analist de intelligence, ofițer acoperit, ofițer operativ etc. și chiar teste psihologice de autoevaluare pentru a oferi candidaților o idee generală despre solicitările potențiale ce le vor avea de înfruntat, dacă optează pentru o asemenea poziție.

Mai mult, din ce în ce mai multe universități occidentale au început să introducă în programele lor academice curricula pentru domenii precum: „analist de intelligence”, „business intelligence”, „competitive intelligence” etc.

În ceea ce privește domeniul militar, având în vedere diversitatea mare de specialități militare, este evident că fiecărei specialități îi sunt caracteristice anumite aptitudini, după cum unele aptitudini pot fi comune pentru toate specialitățile militare.

În acest context, atunci când se vorbește despre „ofițerii de intelligence” se are în vedere o gamă specifică de aptitudini ce se impun a fi evaluate. Prin excelență, arma de bază a „ofițerului de intelligence” este...*inteligenta*, adică setul cel mai complet de aptitudini ce-i permit o adaptare facilă la mediul fizic, subiectiv și informațional, în contextul operării cu judecăți complexe, de toate tipurile.

Munca unui ofițer de intelligence presupune, prin excelență, culegerea de informații și lucrul cu acestea. Astfel, informațiile sunt culese, procesate și diseminate decidenților politico-militari și militari ai statului pentru ca aceștia să fie în măsură să ia cele mai înțelepte decizii cu privire la interesele naționale ale țării.

Pentru a răspunde la acest deziderat, selecția ofițerilor de intelligence presupune trecerea acestora printr-o serie de teste psihologice de evaluare, care să pună în evidență, deopotrivă, potențialul acestora în sfera inteligenței, dar și măsura în care trăsăturile lor de personalitate răspund „modelului” profesional configurat anterior.

„Modelul” de referință nu trebuie creat de psihologi, ci de experții în intelligence.

Acest profil ar trebui să reprezinte chintesența succesului în munca de intelligence, pe diferitele sale paliere și specializări, izvorâtă din succesele și eșecurile ce au avut loc, de-a lungul istoriei recente, în activitatea de intelligence. Psihologii au doar datoria să operaționalizeze caracteristicile sale și să le evalueze prin teste, în speranța că ceea ce testează ei în laborator va fi validat de viața reală, prin succesele viitoare ale ofițerilor de intelligence în munca lor curentă.

Așadar, evaluarea inteligenței ofițerilor de intelligence pornește de la un profil profesional. Chiar în cadrul conceptului de „intelligence” se pot distinge câteva mari categorii de profesii, potrivit experților în domeniu: operativii, analiștii și personalul de sprijin (experți în anumite domenii de activitate). Evident, că fiecareia dintre aceste categorii i se cere să rezolve, cu preponderență, sarcini diferite. Cu alte cuvinte, „operativii” sunt ofițerii ce culeg, din diferite medii, informații; „analiștii” sunt cei ce gestionează datele trimise de operativi, asemenea pieselor unui puzzle uriaș, pentru a vedea, a înțelege și a estima imaginea de ansamblu a tabloului, uneori chiar înainte ca acesta să fie construit în totalitatea sa; iar „personalul de sprijin” oferă expertiza sa pentru diferite domenii de activitate ce impun un nivel de specializare foarte înalt (informaticieni, tehnicieni, matematicieni, psihologi, economiști, ingineri etc.).

Pentru ca serviciul de intelligence, oricare ar fi acesta, să poată oferi estimări cât mai clare și oportune decidenților, are nevoie să efectueze o selecție riguroasă a candidaților, activitate care pleacă de la un background comun, ce se diferențiază, apoi, pe direcțiile mai sus enunțate. În cele ce urmează, articolul se va concentra pe două zone de expertiză: operativul și analistul.

Așadar, profilul ofițerului de intelligence, indiferent de specialitatea acestuia, gravitează în jurul următoarelor dimensiuni esențiale: profilul moral, educațional, profesional și cel psihologic-aptitudinal.

Principalele repere ale **profilului moral** al ofițerului de intelligence includ trăsături de caracter cum ar fi: loialitatea față de țară, sentimentul patriotic, integritatea, disciplina, moralitatea, cinstea, capacitatea de a ține secretul, tenacitatea etc. O bună selecție a candidaților este necesară pentru prevenirea riscurilor la adresa serviciului.

Trăsăturile de bază ale **profilului educațional** al ofițerului de intelligence cuprind: deschiderea spre cunoașterea multilaterală, erudiția, o bogată cultură generală, spiritul enciclopedic etc. În multe privințe specializarea în domeniul analizei de intelligence se aseamănă cu cea de cercetător științific, la care se adaugă o disciplină fermă și o activitate extrem de intensă, contra cronometru - dictată de *cerințele impuse de securitatea națională (amenințări iminente ori potențiale)*.

Profilul profesional se clădește prin acumularea treptată, atât de experiență cu privire la un anumit domeniu de activitate, cât și de experiență de management și leadership, care-i permit ofițerului de intelligence să fie promovat spre vârful ierarhiei de comandă.

În fine, **profilul psiho-aptitudinal** presupune ca acesta să dețină calități psihologice ce-l fac capabil: să lucreze în condiții de stres accentuat, contra timp și sub presiunea unei responsabilități sociale foarte mari; să se adapteze rapid la situații imprevizibile și chiar periculoase; să-și mențină echilibrul psihic întotdeauna; să fie în măsură să abordeze o atitudine flexibilă – potrivită unei situații date; să-și controleze bine agresivitatea și impulsivitatea și, evident, să manifeste un nivel cât mai redus al trăsăturilor psihotice.

Profilul aptitudinal al ofițerului de intelligence include următoarele caracteristici:

- un nivel ridicat al abilităților *senzorio-perceptive*, care-i permit recepționarea optimă, vizuală, auditivă, kinestezivă, olfactivă a informațiilor din mediul înconjurător;
- o dezvoltare superioară a *atenției*, care îi va facilita să observe și să discrimineze, simultan, mai multe categorii de stimuli specifici din mediu, dar și detaliile unor situații date;
- o bună dezvoltare a *memoriei*, care va permite reținerea informațiilor relevante și va potența capacitatea sa de relaționare și de integrare abilă, în contexte sociale specifice;
- o foarte bună *intelență*, în care este important ca fiecare mecanism al gândirii să funcționeze ireproșabil, pentru a-i permite ofițerului să înțeleagă cât mai bine contextul în care își desfășoară activitatea și să elaboreze estimări pertinente cu privire la direcțiile de evoluție ale situației din zona sa de

competență; abilitățile sale rezolutive, spațiale, de abstractizare, de utilizare a raționamentelor logice, gândirii critice, de concluzionare și de luare a deciziei trebuie să fie foarte bine dezvoltate;

- o dezvoltare superioară a *imaginației*, care să-i înlesnească găsirea rapidă a unor soluții originale la situații aparent fără soluție;
- o foarte bună capacitate de *exprimare verbală*, ce-i facilitează ofițerului să fie suficient de abil în comunicarea verbală cu ținta, pe de o parte, și să se exprime în scris - concis și logic, pentru a expune superiorilor săi, în mod clar, informațiile pe baza cărora urmează a se lua deciziile, pe de altă parte – reprezintă un veritabil atuu de care se ține seama în procesul de selecție;
- o bună *intelență emoțională*, destinată înțelegerii rapide și cât mai comprehensive a particularităților de personalitate, aptitudinale, morale, educaționale, culturale și profesionale ale interlocutorului, în scopul operării unor ajustări adaptative proprii; la acest aspect se adaugă și o bună *capacitate empatică*, exprimată prin abilitatea de a recunoaște și de a împărtăși, într-o anumită măsură, trăirile emoționale ale interlocutorului - recunoașterea și evitarea biasurilor culturale ocupă, de asemenea, un loc important în cadrul intelenței emoționale.

Evaluarea intelenței ofițerului de intelligence

Dintre toate aspectele specifice profilului psihologic al ofițerului de intelligence, în continuare articolul va trata *evaluarea intelenței* – prin prisma abordărilor teoretice enunțate anterior.

Evaluarea intelenței va fi limitată de nivelul de cunoaștere la care știința a ajuns la acest moment dat, astfel că testele psihologice ce-i vor fi aplicate acestuia vor fi în măsură să explice doar o parte din intelența candidaților, în special acele componente ce sunt solicitate de profilul psihologic al ofițerului de intelligence (din perspectiva muncii pe care acesta o va avea de desfășurat în mod concret).

Nu ne propunem să prezentăm nicio rețetă a succesului în intelligence și nici să epuizăm

subiectul evaluării ofițerului de intelligence. Dorim, doar, să atragem atenția asupra preocupării psihologilor de a evalua acele componente ale profilului profesional ce-i permit candidatului de astăzi să aibă succes, mâine, în calitate de ofițer de intelligence. Totodată, studiul nostru nu se apleacă, în mod special, asupra unei anumite specializări de intelligence, ci doar prezintă acea parte comună, generală, ce implică inteligența ofițerului de intelligence.

Astfel, având în vedere cele enunțate mai sus, considerăm că inteligența are o structură multidimensională, ce conține atât o componentă genetică înnăscută, cât și una dezvoltată prin instruire/educație.

Pentru a evalua inteligența candidaților pentru un post în structurile de intelligence, se au în vedere dimensiunile inteligenței care răspund cel mai bine profilului de personalitate al fiecărei specialități în parte.

În sens general, sunt evaluate următoarele dimensiuni:

- **inteligența verbală**, definită ca fiind capacitatea subiectului de a înțelege și utiliza limbajul; acesteia îi sunt subordonate următoarele abilități principale: volumul vocabularului, înțelegerea unui text, raționamentul verbal abstract, extragerea concluziilor, abilitatea de a opera cu similarități, de a compara, de a ierarhiza, de a categoriza, de a extrage asemănările și deosebirile dintre noțiuni, de a găsi sinonime/antonime, de a identifica sensul ascuns al unor noțiuni anagramate, de a identifica erorile/greșelile de scriere, de a descifra și identifica unele cuvinte – pe baza unor reguli sau definiții date, de a aplica regulile logicii în cadrul unor raționamente, de a extrage esențialul dintr-un material dat, de a compila date diverse, pentru a ajunge la o concluzie, de a interpreta diagrame și grafice, de a menține concentrarea în condiții de stres puternic, capacitatea de a comunica în mod clar o idee, de a ordona logic evenimentele, de a stabili relații de tip cauză-efect etc.
- **inteligența nonverbală**, definită ca fiind capacitatea subiectului de a opera cu cifre și figuri; ei îi sunt subordonate următoarele abilități principale: identificarea regulii de construire a unui șir de numere,

găsirea regulii de construire a unei figuri, descoperirea părților componente ale unor figuri geometrice 2D sau/ și 3D aflate în diferite poziții, compararea unor figuri geometrice între ele pentru a le exclude pe cele ce nu aparțin seriei date, identificarea sensului ori direcției de mișcare a unor subsamble tehnice (roți, curele, pârghii, lanțuri, roți dințate etc.), aplicarea unor reguli elementare de aritmetică, electricitate sau legi termodinamice pentru rezolvarea unor probleme simple de viață, de a gândi „*out of the box*” și original etc.

- **inteligența emoțională**, definită ca fiind *capacitatea subiectului de a se înțelege pe sine și pe alții și de a oferi un răspuns adecvat, din punct de vedere emoțional, interlocutorului*; potrivit lui Daniel Goleman (1995), inteligența emoțională, cuantificată prin EQ, conține patru componente: perceperea și exprimarea precisă a emoțiilor – cu referire la înțelegerea emoțiilor altora, capacitatea de a utiliza emoțiile în procesul de rezolvare a problemelor – cu referire la anticiparea reacțiilor propriei persoane vizavi de o situație dată, capacitatea de a înțelege sensul propriilor emoții – cu referire la întrebarea „de ce simțim acest lucru?” și, ultima componentă, reglarea emoțiilor, adică acea abilitate de a-ți gestiona emoțiile în mod corespunzător; un nivel mare al inteligenței emoționale pune în evidență o persoană capabilă să-și înțeleagă interlocutorul mai bine și, nu în ultimul rând, să explice o serie de acțiuni ale acestuia, aparent iraționale, potrivit legilor logicii, dar, în fapt, perfect explicabile, printr-o bună înțelegere a manifestărilor sale emoționale, asociate cu cutumele culturale și dogmele religioase.
- **inteligența fluidă**, definită ca *abilitatea de a rezolva probleme cu ajutorul rațiunii*, pune în evidență capacitatea nativă a subiectului de a se adapta la o situație dată.
- **inteligența cristalizată** este văzută ca o *abilitate ce este construită pe baza achizițiilor subiectului*, fie ele provenite din experiența sa de viață sau/ și din instruirea/educația școlară;

cultura generală și achizițiile academice sunt foarte importante atunci când se discută despre acest tip de inteligență.

Deși se pare că evaluarea acestor dimensiuni ale inteligenței i-ar oferi candidatului pentru ocuparea unei poziții de ofițer de intelligence suficiente garanții, în realitatea evaluărilor psihologice nu se neglijează nici testele de percepție, atenție, memorie, viteză de reacție, creativitate, înțelegere socială și, evident, cele de personalitate.

Având în vedere întregul set mai sus enunțat se poate stabili, pe baza cerințelor actuale ale profilului ofițerului de intelligence, că acesta posedă abilitățile, aptitudinile și trăsăturile de personalitate ce-i vor permite o dezvoltare ulterioară în această profesie.

Succesul profesional al ofițerului de intelligence depinde, însă, de mai mulți factori, printre care instruirea, propria charismă, mediul de lucru, suportul primit pentru îndeplinirea misiunii, menținerea unei motivații puternice pentru ceea ce face, sistemul ascensional ierarhic reprezintă doar câteva dintre ingrediente.

Poate, din această cauză, unii membri ai societății se tem de ofițerii de intelligence, deoarece ei sunt minuțios selecționați psihologic și bine antrenați pentru a fi în măsură să-și îndeplinească misiunea (misiune ce vizează, în cele din urmă, lucrul cu informații, în beneficiul țării).

Direcții de viitor în evaluarea inteligenței ofițerului de intelligence

Provocările de securitate ale viitorului, întrezărite încă de astăzi, reprezintă tot atâtea imperative pentru evaluarea psihologică a inteligenței ofițerului de intelligence.

Profilul ofițerului de intelligence ar trebui periodic reconfigurat de către experții în intelligence, în cooperare cu psihologii, pentru ca aceștia din urmă să poată elabora cele mai potrivite teste.

Astfel, caracterul volatil, imprevizibil, complex și ambiguu al mediului de securitate actual impune selectarea și pregătirea unor ofițeri capabili, cu o mai mare capacitate de adaptare, apti să înțeleagă dimensiunile impredictibilității și să se reorganizeze rapid, astfel încât să poată pune la dispoziția decidenților naționali informații clare, necesare luării celor mai potrivite decizii pentru prevenirea surprinderii și contracararea oricărei acțiuni ostile la adresa intereselor naționale și aliate.

Bibliografie:

1. DOBRE, C., *Psihologie operațională*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2016;
2. DOBRE, C., *Psihologia militară - componentă esențială a mediului de securitate actual*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015
3. DOBRE, C. (coord.), *Psihologia militară, multiplicator al eficienței operaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014;
4. DOBRE, C., *Psihologie diplomatică*, ediția a II-a, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013;
5. DOBRE, C. (coord.), *Psihologia militară - în slujba interesului național*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2013;
6. DOBRE, C. (coord.), *Psihologie militară - pentru oameni, în binele organizației*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012;
7. HEUER, J.R., *Psychology of Intelligence*, Center for the Study of Intelligence, CIA Press;
8. JOHNSON, L.K., *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford University Press, 1999;
9. KAUFMAN, J. C., *Intelligent Testing. Integrating psychological theory and clinical practice*, Cambridge University, 2009;
10. LIVERMORE, D., *Leading with Cultural Intelligence. The New Secret to Success*, AMACOM, 2009;
11. MURPHY, R., *Dynamic Assessment, Intelligence and Measurement*, John Wiley & Sons, Ltd. 2011;
12. NEALE S., SPENCER-ARNELL L. & WILSON L., *Emotional Intelligence Coaching. Improving performance for leaders, coaches and the individual*, Kogan Page, London, 2009;
13. PIAGET, J., *Psihologia inteligenței*, Editura Științifică, București, 1963.
14. STANOVICH, K.E., *What Intelligence Tests Miss*, Yale University 2009, Press;
15. STERNBERG, R.J., *International Handbook of Intelligence*, Cambridge University Press, 2004;
16. ZLATE, M., *Psihologia mecanismelor cognitive*, Editura Polirom, Iași, 1999;
17. WALTON, D., *Introducing Emotional Intelligence. A practical guide*, Icon Books, 2013.

SINDROMUL „BURNOUT” ÎN ORGANIZAȚIA MILITARĂ

Daniela CHIRIȚESCU*

Abstract

The focus of this article is to reveal the factors that can lead to burnout syndrome in military organization. The military organization, in special, has some particular characteristics that can cause this syndrome so I found it very important to underline not only individual vulnerabilities but also organizational weaknesses.

Keywords: *military organization, burnout syndrome, personality, causes, leadership, efficiency, diminish*

Câteva considerații teoretice

Activitățile desfășurate în organizația militară i se asociază trăiri emoționale complexe care, adesea, pot genera sau menține, uneori la cote foarte ridicate, stresul. Acestea derivă din caracteristicile mediului militar, și anume: *structura ierarhică*, ce implică subordonarea în exclusivitate pe verticală; *responsabilitatea socială a profesiei militare*, acceptând chiar sacrificiul vieții pentru apărarea țării; *permanența situațiilor de risc și pericol*; *capacitatea de decizie* în situații de timp limită; efectuarea activităților zilnice după un *program clar stabilit*. Toate acestea și multe altele pot reprezenta **surse de presiune** care pot duce la suprasolicitare fizică și psihică, dar nu trebuie să credem că acestea declanșează automat o stare de stres. Modul în care individul interpretează și evaluează factorii stresori, coroborat cu propriile capacități de a le face față, determină apariția stresului. Atunci când efectele acestuia depășesc rezistența sau capacitatea de adaptare (*coping*¹) a individului apar problemele și pot duce și la apariția sindromului *burnout* (ardere emoțională).

Termenul de „burnout” a fost folosit prima dată de L. Bradley, într-un studiu în anul 1969, referitor la activitatea polițiștilor care se ocupau cu eliberările condiționate ale infractorilor², preluat de către psihologul Herbert Freudenberger în 1974³ și fundamentat științific de Christina Maslach, începând din 1981.

După Freudenberger, sindromul *burnout* este o stare de oboseală cronică, de depresie și frustrare, generată de devotamentul față de o cauză, de un mod de viață sau de o relație care eșuează în a produce recompensele așteptate și care conduce, în final, la diminuarea implicării și îndeplinirii muncii⁴. Christina Maslach definește *burnout*-ul nu doar ca o stare de epuizare emoțională, ci și de depersonalizare și de reducere a realizării profesionale, care apare, mai ales, la indivizii implicați profesional⁵.

Din anii '80 și până în prezent, fenomenul a fost foarte studiat, ultimele cercetări definindu-l ca pe o *reacție afectivă la un stres continuu și permanent din domeniul profesional, care, incorect gestionat, se convertește în burnout*.

Cauze și factori favorizanți

Sindromul *burnout* apare tot mai frecvent în epoca modernă ca o consecință a dezechilibrului dintre resurse, cerințe și gradul de satisfacție profesională. Sunt predispuși, mai ales, cei ambițioși și motivați, care se implică foarte mult la locul de muncă și a căror profesie implică o responsabilitate deosebită. Din pasiune pentru ceea ce fac sau din dorința de a se afirma, aceștia lucrează mult peste program, depun eforturi mari, iar acest comportament îi afectează până la epuizare.

* Psiholog în Ministerul Apărării Naționale.

O analiză a posibililor factori generatori de „burnout” relevă o departajare a celor care acționează la nivelul cadrelor de conducere față de cei regăsiți în rândul cadrelor cu funcții de execuție, dar și a unor factori organizaționali comuni.

Printre factorii care pot acționa **la nivelul cadrelor de conducere**, putem enumera:

- diversitatea și complexitatea sarcinilor cotidiene;
- gradul de urgență al sarcinilor, ritmul rapid de adoptare a deciziilor și lipsa de timp pentru rezolvarea lor;
- responsabilitățile mari atât față de interesele organizației, cât și față de interesele subordonaților; de multe ori, cadrul de conducere este nevoit să aleagă unele interese în defavoarea altora, aceste responsabilități fiind însoțite de emoții și sentimente puternice;
- centralizarea excesivă a autorității din nevoia de a controla cât mai multe activități și capacitățile fizice și psihice de care dispune;
- prelungirea programului, generat de termene limită și de schimbări frecvente în prioritățile organizației militare.

Ca factori specifici **cadrelor cu funcții de execuție**, se regăsesc și:

- incompatibilitatea cu tipul de personalitate a cadrului de conducere, care duce la un conflict între dorința de a-și menține postul și tendința de a riposta față de comportamente, atitudini sau gesturi percepute ca neadecvate;
- delegarea în exces practică de șefi poate da naștere unor presiuni contradictorii între efortul cerut de rezolvarea propriilor sarcini și, concomitent, a sarcinilor multe și/ sau dificile, primite din partea șefilor.

Ca **factori organizaționali comuni** putem identifica:

- conflictul dintre așteptările individului, ca urmare a rezultatelor obținute, și aprecierea diferită a acestora de către cei în drept;
- dispoziții și ordine inaplicabile, primite din partea unor superiori;
- aspirația spre funcții superioare, cauză a stresului resimțită de orice individ ale cărui dorințe, nevoi, aspirații, depășesc puterea și/sau remunerația (câștigurile financiare) oferită de postul deținut;
- personal insuficient și îndeplinirea prin cumul a unor atribuții care nu sunt în fișa

postului pe care este încadrat, pentru a realiza sarcinile cerute.

Atât la nivelul cadrelor de conducere, cât și al celor de execuție, **sindromul *burnout* apare atunci când individul nu mai face față constrângerilor profesionale.** Arderea emoțională este, mai întâi de toate, o problemă ce ține de locul de muncă și doar în al doilea rând o problemă individuală. Dar un rol important îl au și stilul de viață și trăsăturile de personalitate ale individului, care pot amplifica starea de epuizare emoțională. Ca factori legați de stilul de viață putem enumera: tensiuni/conflicte familiale, așteptări ridicate de la persoanele apropiate, insuficiența somnului, neglijarea perioadelor de relaxare/socializare, absența suportului emoțional etc.

Nu în cele din urmă, ca trăsături de personalitate amintim:

- personalitate de tip A⁶ (*high-achiever*⁷);
- o percepție pesimistă asupra propriei persoane și asupra lumii în general;
- tendințe perfecționiste;
- concepția că nimic nu este suficient de bine făcut sau bun;
- nevoia permanentă de a deține controlul.

Cum apare „burnout-ul”?

Sindromul *burnout* se instalează lent. Nu apare în urma unor traume sau evenimente șocante, ci doar ca urmare a unor factori stresori

cronici ce țin de locul de muncă. Până la instalarea efectelor sindromului, individul parcurge câteva etape:

1. Perceperea stresului cauzat de dezechilibrul dintre așteptări și realitățile vieții și ale profesiei. Apare *tensiunea* ca reacție emoțională la factorul stresor.
2. Odată cu apariția tensiunii, individul încearcă să se adapteze prin găsirea unor *strategii de coping* și prin schimbarea atitudinilor și comportamentului. Strategiile de coping centrate pe probleme ajută la reducerea *burnout*-ului, pe când cele centrate pe evitare duc la accentuarea lui. Dacă acestea nu îl ajută să gestioneze corect stresul, apare primul simptom al epuizării emoționale.
3. Detașarea față de cei din jur în vederea reducerii tensiunii emoționale și a depășirii stării respective, pierderea credinței într-un viitor mai bun și instalarea *burnout*-ului.

Cum se manifestă „burnout“-ul?

Maslach și Jackson (1981) au abordat sindromul *burnout* ca un proces tridimensional constând în (1) epuizarea emoțională, (2) depersonalizare și, în cele din urmă, (3) diminuarea realizărilor profesionale.

Epuizarea emoțională se manifestă prin pierderea motivației, pierderea energiei însoțită

de impresia că propriile resurse emoționale nu sunt adecvate pentru gestionarea situației și prin apariția tensiunilor și a frământărilor. Când o persoană se află într-o stare de epuizare emoțională avansată, ea se simte chiar de dimineată oboșită și frustrată. Senzația de oboseală nu trece după somnul de noapte. După perioadele de odihnă (week-end, concediu), ea devine mai slab exprimată, dar odată cu întoarcerea la serviciu revine cu aceeași intensitate. Din punct de vedere fizic, apar dureri de cap, dureri musculare, probleme gastrointestinale, tulburări de vedere, insomnii, dificultatea de a se trezi dimineată, senzație permanentă de oboseală. Epuizarea emoțională reprezintă semnul principal al *burnout*-ului.

Depersonalizarea constă în apariția unor comportamente de detașare și de respingere a celor din jur. Apare sentimentul de inutilitate legat de activitatea pe care o desfășoară și nemulțumirea față de profesie. Persoana afectată consideră locul de muncă din ce în ce mai frustrant, de aceea dezvoltă o atitudine cinică față de mediul de lucru și față de colegi, de care caută să se distanțeze tot mai mult.

Reducerea realizărilor profesionale se produce ca urmare a scăderii puterii de concentrare și a randamentului profesional. Apare lipsa de încredere în sine, senzația că nimic nu este suficient de bun, că nu se mai poate face nimic, că orice gest este în zadar. Pentru a face față situației, apare consumul excesiv de mâncare, băuturi alcoolice sau chiar droguri.

„Burnout“ versus stres

Oamenii percep aceste simptome ca „oboseală” sau „stres”, însă „burnout” nu este nici una, nici alta, ci este o afecțiune care consumă (arde) treptat toate resursele energetice ale organismului. Cineva ajuns la stadiul de „burnout” abandonează lupta, fiind deprimat și total lipsit de motivație.

Mai mulți autori au identificat aspecte diferențiatore dintre stres și burnout. După Mielu Zlate, „între sfera celor două noțiuni nu există o relație de suprapunere, totală sau parțială, ci o relație de *coincidență parțială*, ceea ce înseamnă că fiecare dintre cele două fenomene dispune de

elemente proprii, specifice, dar și de elemente comune”⁸. Astfel:

- stresul afectează atât viața profesională, cât și pe cea privată, pe când sindromul *burnout* este specific doar vieții profesionale;
- stresul are o componentă psihologică mai însemnată, iar *burnout* conține mai multe aspecte sociale obiective: în stres contează perceperea de către individ a stimulentei ca fiind stresant; în *burnout*, dimpotrivă, individul nu mai face față constrângerilor profesionale reale;
- stresul există independent de *burnout*, pe când acesta din urmă este indispensabil legat de stres.

Bernd Rudow face distincție între starea de oboseală și arderea emoțională, astfel:

- în comparație cu oboseala psihică și cu stresul, emoțiile asociate sindromului *burnout* afectează întreaga persoană, favorizând apariția depresiei, scăderii imaginii de sine, depersonalizarea, neajutorarea și lipsa de speranță, pe când în cazul stresului și oboselii, apar reacții tipice doar la factorii stresogeni, care acționează nemijlocit asupra individului;

- în comparație cu stresul sau oboseala psihică, arderea emoțională este un fenomen de socializare profesională – ea apare ca o criză, care reprezintă cel puțin o stagnare temporară sau o inhibare a dezvoltării personalității; întrucât stresul sau oboseala în cadrul acțiunii are un caracter episodic, arderea emoțională, în contextul de activitate, are un caracter cronic⁹.

După Christina Maslach:

- simptomele stresului sunt mai degrabă fizice decât emoționale, pe când în cazul *burnout* ele sunt mai degrabă emoționale decât fizice;
- stresul produce hiperactivitate, iar *burnout*-ul produce neajutorare: emoțiile asociate cu stresul sunt supra-reactive, pe când cele asociate cu *burnout*-ul sunt mai persistente în timp și tot atât de intense;
- stresul poate fi pozitiv sau negativ, în timp ce sindromul *burnout* este exclusiv negativ;
- sindromul *burnout* se manifestă prin epuizarea emoțională, depersonalizare și reducerea realizărilor personale, în timp ce pentru stres este specifică doar epuizarea fizică, psihică și emoțională¹⁰.

Sindromul nu trebuie privit ca un proces care este generat de stres, ci ca un proces independent, care se dezvoltă în timp și are cauze specifice. Mulți angajați care au fost evaluați ca stresați nu au dezvoltat ulterior *burnout*, la fel cum mulți angajați diagnosticați cu *burnout* nu au manifestat un nivel înalt al stresului.

Consecințele „burnout“-ului pentru personalul militar

Consecințele sindromului *burnout* le putem găsi atât la nivel individual, cât și la nivel organizațional. La nivel individual, putem enumera: afectarea sănătății, scăderea autoaprecierii, crearea tensiunilor în relațiile cu familia, cu prietenii și cu colegii, iar la nivel organizațional scăderea performanței, absenteismul de la serviciu și exodul din profesie.

Sindromul *burnout* are consecințe grave asupra stării generale de sănătate. Pe lângă tulburările psihice, această stare este

premergătoare instalării depresiei majore, acesta ar putea duce la hipertensiune arterială, tulburări hormonale și diabet zaharat. De asemenea, poate determina creșteri în greutate și probleme cu obezitatea, dar și un risc foarte mare de apariție a bolilor cardio-vasculare.

În mediul militar, acest fenomen se poate concretiza într-o serie de aspecte negative cu consecințe grave atât pentru persoană, cât și pentru organizație, având în vedere accesul la armament, lucrul cu documente clasificate, operarea cu informații deosebit de importante sau manevrarea tehnicii de luptă.

Prevenirea burnout-ului în mediul militar

Pentru cei care sesizează primele simptome de epuizare (oboseală excesivă, dureri de cap zilnice și sentimente de genul „nu mă mai pot descurca”, „nu o mai scot la capăt”), specialiștii spun că primul pas este „evadarea” într-o scurtă vacanță, în care singura preocupare să fie relaxarea.

La primele simptome, calea inversă, de normalizare și de stabilizare a stării de sănătate, pe care cineva o poate urma ar fi:

- stabilirea unor orizonturi de așteptare realiste;
- acceptarea faptului că munca intensă, din greu realizată, nu este cheia dorită;
- eficientizarea eforturilor în funcție de rezultatele pe care preconizează să le aducă;
- stabilirea unor etape pentru atingerea scopurilor propuse;
- construirea unei imagini asupra viitorului dorit;
- responsabilizarea și asumarea greșelilor și eșecurilor;
- analizarea realităților;
- reluarea legăturilor cu prietenii și familia;
- respectarea orarului de odihnă activă și pasivă;
- acordarea unui timp pentru propria persoană.

De asemenea, se poate interveni cu programe care au ca scop fie schimbarea percepției individuale, fie adaptarea normelor organizaționale.

Programele care au avut ca scop intervenția la nivel de persoană au avut un succes mai mare

decât cele care au încercat să intervină la nivel de organizație. Maslach și Goldberg (1998) pornesc de la ideea că *este mai ușor să schimbi o persoană decât o organizație*. În general, aceste programe au ca scop dezvoltarea abilităților de *coping* la individ, pentru a-l ajuta să depășească stresul cronic, care de cele mai multe ori este considerat a fi cauza principală a apariției *burnout*-ului. Cojocaru-Borozan propune depășirea arderii emoționale, exprimate în situații critice sub forma unor reacții emoționale, prin dezvoltarea competențelor emoționale care ar contribui la rezistența și toleranța față de factorii de frustrare și de stres¹¹. Vandenberghe și Huberman¹² văd în dezvoltarea și întărirea suportului social soluții de intervenție în caz de *burnout*.

Organizația militară poate preveni acest sindrom printr-o pregătire psihologică adecvată a personalului, prin monitorizarea efectuată de psihologi și de comandanții de la toate eșaloanele, printr-o bună distribuție a sarcinilor pe om, management eficient al timpului și un leadership concentrat deopotrivă pe om și sarcină.

Tratarea „burnout“-ului

Pentru a fi tratat, sindromul trebuie în primul rând să fie diagnosticat corect. Au fost create diferite chestionare ca *Maslach Burnout Inventory*, *Staff Burnout Scale*, *Tedium Scale* sau *Burnout Measure*, *Burnout Scale for Health Professionals* etc. Până în prezent, cea mai cunoscută și aplicată metodă rămâne chestionarul MBI (*Maslach Burnout Inventory*).

Specialiștii în domeniu recomandă ca, odată diagnosticat, sindromul *burnout* să fie tratat cu ajutor specializat din partea unui psihoterapeut. Persoana afectată nu poate ieși din această stare fără ajutor psihologic.

Mic chestionar pentru identificarea „burnout“-ului

În continuare vă propun să răspundeți sincer cu „Da“ sau „Nu“ la următoarele întrebări pentru a identifica predispoziția către sindromul *burnout*. Dacă răspundeți cu „Da“ la mai mult de cinci întrebări, vă încadrați în categoria epuizaților profesional.

Chestionar

Vă treziți greu dimineața?

Vă este greu să vă mobilizați pentru a pleca la serviciu?

Drumul spre serviciu vă deprimă?

La serviciu vă găsiți greu resursele de a vă apuca de muncă?

Sunteți ușor irascibil în relația cu colegii și chiar cu șefii?

Simțiți adesea că nu vă puteți concentra?

Stați mult peste program?

Simțiți că vă neglijați sănătatea și timpul liber în favoarea serviciului?

Adormiți cu dificultate seara?

¹ Copingul (din engl. to cope = a face față, a se adapta) reprezintă procesul prin intermediul căruia persoana reușește să facă față evenimentelor stresante și să revină la o stare de echilibru după interacțiunea cu situația provocatoare de stres.

²<http://www.wilmarschaufeli.nl/publications/Schaufeli/082.pdf>

³ Herbert J. Freudenberger, „Staff Burn-out” în *Journal of Social Issues*, 1974. nr 30 (1), pp.159-165.

⁴ Herbert J. Freudenberger, G. Richelson, *Burn-out: the high cost of high achievement*, Anchor Press, New York, 1980.

⁵ Christina Maslach, Susan E. Jackson, „The measurement of experienced burnout” în *Journal of occupational behaviour*, 1981, nr. 2, pp. 99-113.

⁶ Teoria personalității de tip A/B a fost dezvoltată la sfârșitul anilor '50 de Meyer Friedman și Ray Rosenman, doi medici cardiologi care au descoperit existența unor conexiuni între anumite tipuri de comportament și incidența bolilor de inimă. Cei doi au observat că scaunele din sala de așteptare a cabinetului prezentau semne de uzură neuniformă, vizibile exclusiv pe marginea din față și pe brațele scaunelor. Faptul sugera un comportament agitat din partea pacienților care se agitau în scaun, ajungând să stea numai pe marginea acestuia. Astfel, cei care stăteau „pe marginea scaunului” au fost denumiți „personalități de tip A”.

⁷ Personalitatea de tip A trăiește într-o permanentă stare de stres, generată de percepția asupra timpului. Pentru tipul A toate sarcinile sunt urgente, nu există ziua de mâine, noțiunea de timp mort este inexistentă și, prin urmare, se implică în mai multe sarcini deodată. În această cursă contracronometru, indivizii de tip A devin nerăbdători și ostili față de ceilalți și au tendința de „a face din țânțar armăsar”. Sunt prin excelență ambițioși, independenți, posedă un spirit de competiție înflăcărat și inepuizabile rezerve de energie și motivație. Spre deosebire de tipul A, personalitățile de tip B adoptă o atitudine față de viață/muncă mult mai relaxată, nefiind atât de obsedați de timp, au mai multă răbdare, acordă o atenție mai mare detaliilor și lucrează într-o manieră flexibilă și creativă. Personalitățile de tip B au o mai mare putere de concentrare și nu se lasă distrași de la activitățile principale. Pe de altă parte, nu au un spirit de competiție intens, obținându-și satisfacția mai degrabă din relaționare și colaborare socială și profesională.

⁸ Mielu Zlate, *Tratat de psihologia organizațional-managerială*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 603.

⁹ Veronica Gorinicioi, *Studiul sindromului arderii emoționale la cadrele didactice universitare din perspectiva de gen*, Chișinău, 2015, p.35.

¹⁰ Ibidem, p.36

¹¹ M. Cojocaru-Borozan, *Tehnologia Dezvoltării Culturii Emoționale*, Tipogr. UPS „I. Creangă”, Chișinău, 2012.

¹² Roland Vandenberghe, Michael Huberman (coord.), *Understanding and Preventing Teacher Burnout*, Cambridge University Press, New York, 2006

PLANIFICAREA STRATEGICĂ – ELEMENT ESENȚIAL AL MANAGEMENTULUI STRATEGIC ÎN CADRUL INSTITUȚIILOR DIN SISTEMUL NAȚIONAL DE APĂRARE, ORDINE PUBLICĂ ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ

Dr. ec. Anca-Gabriela PETRESCU*

Drd. Lucian IVAN**

Abstract

Strategic planning represents one of the most important components of strategic management and has an important role to transform static plans into a system that provides strategic performance feedback to decision making and enables the organization to evolve and grow. Also, strategic planning allows organization to set priorities, focus energy and available resources, strengthen operations in order to assess and adjust the organization's direction in response to a changing environment.

Keywords: strategic, planning, management, strategy, threats.

Managementul strategic, în accepțiunea profesorului Igor Ansoff, reprezintă „*un proces dinamic de conducere pe bază de strategii pe termen mediu și lung, utilizând politici și planuri care să fie capabile să utilizeze circumstanțele favorabile pentru organizație, în scopul contracarării pericolelor și politicilor din exterior*”.

În esență, managementul strategic reprezintă, pe de o parte, **o formă de conducere** axată pe anticiparea schimbărilor și modificărilor ce trebuie operate în cadrul unei organizații (unui sector), determinate de **mediul extern**, dar și de resursele și capacitățile acesteia, iar pe de altă parte **un proces continuu de analiză strategică**, de creare de strategii, de implementare și monitorizare, utilizat de către organizații cu scopul de a atinge și menține **un avantaj competitiv** sau **de a răspunde nevoilor cetățenilor/societății**.

O componentă importantă a managementului strategic este reprezentată de **planificarea strategică** – instrument managerial care are ca principale scopuri eficientizarea activității

organizației, concentrarea resurselor organizației pentru îndeplinirea scopului său, menținerea efortului colaborativ pentru realizarea acțiunilor și evaluarea/ajustarea direcțiilor de acțiune ale organizației pentru a obține schimbarea propusă prin planul strategic.

Planificarea strategică, aplicată în mod consecvent și cu respectarea principiilor manageriale la nivelul instituțiilor din cadrul Sistemului Național de Apărare, Ordine Publică și Securitate Națională (SNAOPSN), aduce beneficii reale organizației prin:

- definirea corectă a viziunii, misiunii și obiectivelor viitoare ale organizației;
- identificarea programelor/inițiativelor potrivite pentru atingerea obiectivelor;
- îmbunătățirea gradului de conștientizare a mediului extern, respectiv a mediului intern;
- creșterea angajamentului managerilor de a atinge obiectivele strategice ale organizației;

* Anca-Gabriela PETRESCU este lector universitar în cadrul Universității Valahia din Târgoviște.

** Lucian IVAN este analist în cadrul Ministerului Afacerilor Interne.

- îmbunătățirea coordonării activităților și eficientizarea alocării resurselor;
- îmbunătățirea comunicării între managerii de diferite niveluri și domenii funcționale;
- reducerea rezistenței la schimbare prin informarea actorilor interesați de schimbările și consecințele acestora;
- îmbunătățirea performanței organizației/sectorului;
- în general, organizațiile care utilizează mecanismele planificării strategice au mai mult succes decât cele care nu le aplică;
- planificarea strategică permite organizației să devină mai pro-activă.

Planificarea strategică are anumite limitări generate, în principal, de costurile de implementare a strategiei (care sunt consistente), de complexitatea proiectelor strategice, precum și de faptul că succesul nu este garantat. În general, procesul de planificare este ciclic, dinamic și orientat spre acțiune, solicită flexibilitate și responsabilitate, este continuu pentru că mediul extern se modifică rapid și necesită revizuirii periodice și iterații pentru a deveni eficient. Totodată, datorită evoluțiilor rapide și non-liniare ce se produc în mediul extern al organizației este necesar ca planurile să fie caracterizate printr-un nivel mare de specificitate/focalizare.

Procesul de planificare strategică cuprinde următoarele faze:

- **pregătire**, care are ca principale obiective:
 - identificarea procesului de planificare strategică (planificare centralizată, participativă sau mixtă);
 - elaborarea sferei și calendarului activităților de planificare strategică;
 - identificarea și definirea principalelor resurse care vor fi implicate;
 - alocarea rolurilor și responsabilităților în cadrul echipei/echipelor de planificare strategică a/ale organizației.
- **elaborarea și aprobarea** planului strategic
 - Obiectivul acestei faze constă în a răspunde la următoarele întrebări:
 - *Unde ne situăm și cum am ajuns la acest moment din istoria organizației?* – necesită identificarea factorilor cheie care au condus la situația actuală și anticiparea dificultăților viitoare, cu accent pe elementele care au adus succes și elementele care necesită mai multă atenție;
 - *Unde vrem să ajungem din perspectiva performanțelor pornind de la momentul actual?* – crearea unei viziuni asupra organizației, listarea obiectivelor prioritare determinate de strategii

sectoriale, a indicatorilor și țintelor valorice ale acestora, evaluarea internă a punctelor tari și a celor slabe și stabilirea inițiativelor;

- *Cum stabilim modul în care vom ajunge acolo unde dorim?* – enunțarea programelor, inițiativelor, proiectelor, activităților și examinarea oportunităților externe și a amenințărilor;
- *Cum facem să funcționeze?* – redactare, evaluare și dezbateri/aprobare a planului strategic;
- *Cum alegem modul în care vom acționa?* – implementarea pe baza planurilor de acțiune/operaționale.

- implementarea planului strategic:

- obiectivul acestei faze constă în atingerea efectivă a obiectivelor strategice; după ce planul strategic este aprobat, acesta trebuie aplicat prin planul de implementare (operaționale). În fapt, planurile de implementare asigură legătura între etapa de planificare și atingerea efectivă a obiectivelor strategice.

- monitorizarea și evaluarea – constituie parte integrală a procesului de planificare strategică:

- se utilizează indicatori pentru a măsura și evalua performanța și progresul în implementarea planului strategic;
- în general, informația trebuie să fie transparentă, iar rapoartele de progres ar trebui să fie accesibile opiniei publice;
- planul strategic poate fi revizuit și modificat în concordanță cu rezultatele exercițiului de monitorizare/evaluare.

Pentru a exemplifica modul cum se aplică conceptele menționate anterior în cadrul structurilor componente ale SNAOPSN prezentăm arhitectura și structura **Planului Strategic Instituțional (PSI)** - principalul document strategic de planificare a activităților la nivelul oricărei organizații.

Astfel, arhitectura PSI cuprinde următoarele componente: viziunea și mandatul, obiectivele strategice, programele/subprogramele, inițiativele/măsurile, activitățile/proiectele. Structura PSI

cuprinde componenta de politici, componenta bugetară, respectiv componenta de implementare.

Pe palierul **componentei de politici** a PSI se abordează următoarele aspecte: viziunea și mandatul, profilul instituțional, evaluarea mediului (extern și intern), obiectivele strategice (priorități și politici) și investițiile publice.

Componenta bugetară a PSI cuprinde programele (subprogramele subsecvente, inițiative ale programului/subprogramului, inițiative de reformă a politicilor), respectiv bugetul multianual al programelor (alocările bugetare anuale și totale, sursele de finanțare).

Componenta de implementare a PSI include planul operațional (ex. Planul anual de lucru al organizației) – proiecte și activități, bugetul operațional anual, sistemul de monitorizare al performanței (indicatori, instrumente de monitorizare, evaluare și raportare).

Planul Strategic Instituțional se realizează în urma unui proces intern (intrasectorial) de analiză, dezvoltare, prognozare, consultare, prioritizare, negociere și decizie privind componentele PSI (de politici, de buget, de implementare).

În primul rând este necesar să se stabilească **viziunea** și **mandatul** organizației, aceste concepte urmând să fie exprimate sub formă de declarații concise, de maxim câteva propoziții fiecare.

Viziunea reprezintă aspirația organizației către viitor pe termen lung (peste 5 ani) și este exprimată concis și ușor de înțeles de către personal și public, într-o propoziție scurtă și nu este necesar să conțină elemente cuantificabile. Astfel, viziunea exprimă impactul și caracterul viitor dorit de organizație și față de care PSI este direcționat pe termen mediu. Stabilirea viziunii este responsabilitatea leadership-ului organizației, a top-managementului. Aceasta se realizează, de obicei, printr-o declarație de angajament.

Spre exemplu, o posibilă viziune pentru Ministerul Afacerilor Interne poate fi definită astfel: *MAI reprezintă o instituție publică modernă și responsabilă, capabilă să asigure un sistem de ordine și siguranță publică performant, transparent, bazat pe cooperare și orientat pro-activ către nevoile de securitate ale cetățeanului și comunității din care face parte.*

Un alt exemplu, rezultat din Strategia de Comunicare a Delegației Comisiei Europene în România, reliefa că viziunea acestora consta în faptul ca *românii să-și fi asumat, până în 2007, valorile Uniunii Europene.*

Misiunea exprimă motivul principal, scopul pentru care organizația există și pentru care a fost creată. În cazul autorităților publice, misiunea derivă din textul legii, dar, în esență, legea de organizare care se referă la acea instituție definește inclusiv scopul pentru care a fost creată aceasta și atribuțiile ei. În general, misiunea se enunță sub formă de angajament, iar aceasta trebuie să acopere o perioadă de 3-5 ani și poate fi revizuită pe parcursul perioadei. Este recomandat să se folosească un limbaj simplu, concis, nu mai mult de 3 propoziții.

Spre exemplu în Strategia de Comunicare a Delegației Comisiei Europene în România misiunea a constat în „*a informa și a comunica valorile Uniunii Europene în societatea românească*”.

Mandatul cuprinde politicile de bază, reglementările, obligațiile legale și serviciile principale pe care organizația trebuie să le

îndeplinească pentru a-și realiza viziunea. Un posibil mandat, tot raportat la competențele specifice Ministerului Afacerilor Interne, poate consta în:

- asigurarea unui climat de ordine și a siguranței publice;
- participarea la procesul de elaborare a politicilor și actelor normative pe palierul afacerilor interne;
- coordonarea, la nivel național, a activităților de prevenire și gestionare a situațiilor de urgență;
- coordonarea aplicării politicilor Uniunii Europene în domeniile aferente acquis-ului Schengen și a fondurilor europene;
- îndeplinirea obligațiilor ce îi revin României în calitate de stat membru al Uniunii Europene și NATO.

Profilul instituțional cuprinde, în mod imperativ, următoarele repere:

- actele normative relevante;
- strategiile și politicile de reglementare a organizației/sectorului de activitate;
- tratatele/acordurile internaționale relevante pentru organizație;

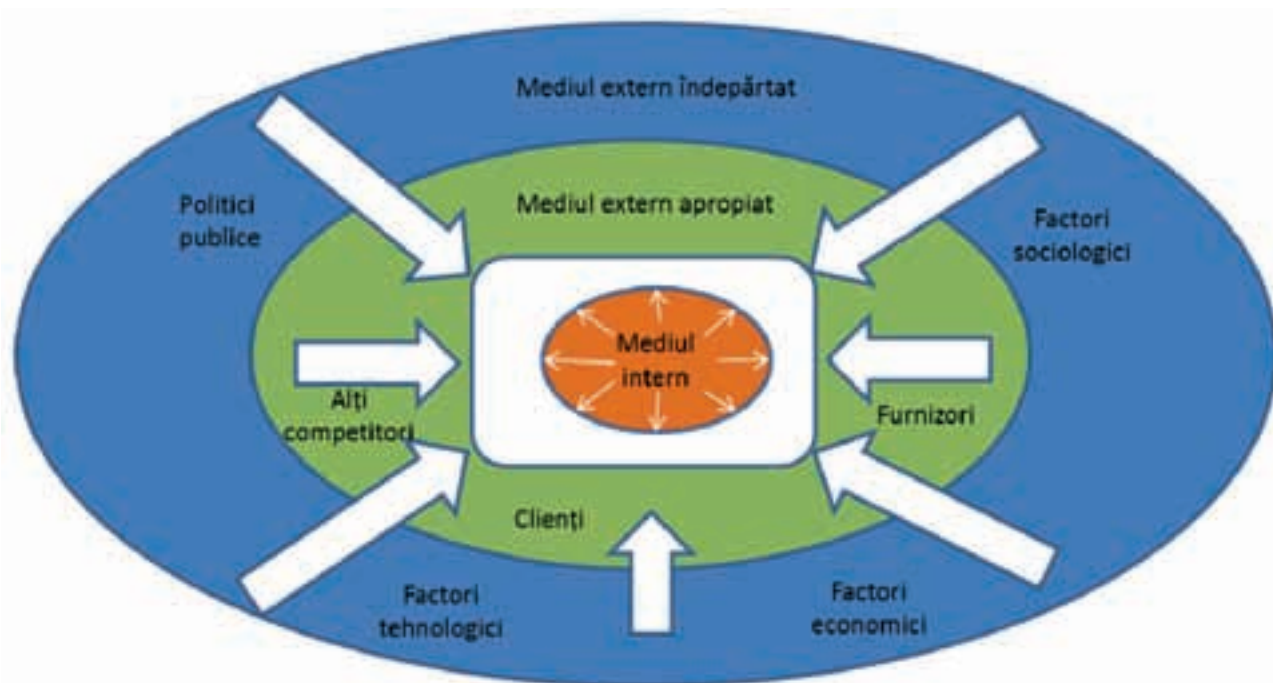

Figura nr. 1 - Analiza PESTLE-CFC/Factori care influențează organizația/sectorul

- partenerii sociali și relația cu organizațiile societății civile;
- organigrama (până la nivel de direcții generale/direcții);
- instituții subordonate;
- personalul și bugetul sectorului (expunerea se realizează pe evoluția pe patru ani precedenți);
- modelul de livrare/furnizare a serviciilor.

O componentă importantă în realizarea PSI o constituie *analiza mediului extern și intern* al organizației, cu accent pe identificarea oportunităților externe și constrângerile/amenințările, precum și capacitățile și disfuncționalitățile care pot să modeleze/influenteze în viitor evoluția organizației.

Evaluarea mediului extern constă în analiza sistematică a tendințelor cunoscute și anticipate în mediile socio-economice și geopolitice care pot afecta pozitiv sau negativ capacitatea instituțională de implementare a viziunii și obiectivelor strategice. Pentru a evalua mediul extern al unei organizații propunem două metode, respectiv **PESTLE** (factori Politici, Economici, Sociologici, Tehnologici, Legali/ Juridici, de Mediu) și **Analiza CFC** (Competitori, Clienți, Furnizori).

Analiza PESTLE-CFC reprezintă un proces de identificare a influențelor care se răsfrâng la nivelul organizației, de monitorizare permanentă a trendurilor și a diferitelor modele de organizare și structurare a activității, de previzionare a direcțiilor de activitate viitoare, de analiză a impactului tuturor acestor factori asupra organizației.

În general, *analiza PESTLE-CFC* oferă suport managerial pentru:

- conturarea unei imagini obiective a factorilor care influențează activitatea organizației;
- conștientizarea mai bună a locului și rolului pe care organizația îl are la nivel societal;
- alocarea judicioasă a resurselor avute la dispoziție de organizație;

- orientarea eforturilor instituționale către direcțiile de activitate cele mai importante, în scopul reducerii și prevenirii riscurilor;
- implementarea unui sistem de planificare strategică, pe termen mediu, care să includă instrumente de avertizare asupra eventualelor oportunități și/sau probleme cărora organizația trebuie să le facă față.

Succesul analizei PESTLE este determinat, în principal, de trei aspecte:

- *complexitatea procesului de analiză* – apar în analiză date și informații contradictorii (ex. perioadele de criză generează o predictibilitate foarte redusă);
- *permanența procesului analitic* – mediul extern este într-o continuă dinamică, fapt care implică un proces continuu de analiză și alocarea permanentă de resurse;
- *consistența și acuratețea procesului analitic*.

Evaluarea mediului intern constă în analiza sistematică a factorilor și capabilităților instituționale care pot afecta pozitiv sau negativ capacitatea organizației de a implementa viziunea și obiectivele strategice (punctele tari și punctele slabe instituționale). Evaluarea mediului intern trebuie să abordeze următoarele paliere: performanța trecută (realizările majore și rezultatele de impact și cheie obținute pe perioada celor 4 ani precedenți), performanța comparativă (unde se plasează România în raport cu alte state europene) și performanța modelului de livrare (analiza serviciilor realizate de organizație și opțiunile de păstrare/îmbunătățire/externalizare/renunțare la acestea).

Evaluarea mediului intern trebuie să țină cont de următorii factori:

- *percepțiile mandatarilor/clienților* – rezumă rezultatele oricăror consultări ale mandatarilor/clienților sau cercetări în ceea ce privește performanța și ameliorările dorite sau direcții viitoare;

- *capabilitatea instituțională* – evaluează resurse organizaționale cheie, precum resursele umane, sistemele de management și contabilitate, suport tehnologic, structură organizațională și cultura muncii;
- *breșe* – identificarea punctelor slabe cheie care trebuie abordate;
- *factori de succes critici* – rezumă condițiile-cheie care trebuie implementate pentru a crea un mediu organizațional care să conducă la succes.

În evaluarea mediului intern trebuie să se ia în calcul inclusiv performanța modelului de livrare, respectiv crearea unui inventar al produselor și serviciilor livrate, acesta urmând a respecta atât criterii cantitative, cât și calitative. În acest context, sunt relevate patru categorii principale, respectiv:

- „*stea*“ – serviciul este foarte important, de acesta depind și alte instituții publice și/ sau private. Are o creștere a cererii majoră (dispune de proceduri și necesită resurse suplimentare);
- „*copil problemă*“ – cererea pentru serviciu este în creștere – organizația nu are capacitatea să îl ofere în cantități și în condiții de calitate satisfăcătoare (nu are proceduri și nici resurse);
- „*mașină de bani*“ – serviciul este foarte important deoarece de acesta depind și alte instituții publice și/ sau private (dispune de proceduri, funcționează bine și fără resurse suplimentare);
- „*piatră de moară*“ – cererea pentru acest serviciu este foarte slabă, creșterea este lentă, iar potențialul este limitat (are proceduri, însă consumă resurse fără rezultate semnificative).

La nivelul Ministerului Afacerilor Interne au fost identificate următoarele exemple aferente categoriilor menționate. Astfel, pentru categoria *stea* pot fi nominalizate serviciile pentru situații de urgență, aderarea la Spațiul Schengen, respectiv siguranța rutieră. La categoria *copil problemă* pot fi exemplificate activitățile de informare și relații publice, iar pe palierul *mașină de bani* se pot încadra serviciile care aduc venituri la bugetul

ministerului, furnizând concomitent servicii indispensabile cetățenilor (serviciile de evidență a populației, serviciile de eliberare pașapoarte, serviciile de eliberare a permiselor auto).

Totodată, pentru evaluarea corectă a mediului intern al organizației este esențial să se reliefeze *punctele tari*, respectiv *punctele slabe* ale sistemului (lista PT și PS), având în vedere perspectivele date de analiza resurselor umane și de capital intelectual, a procedurilor, a produselor și serviciilor, a infrastructurii, a resurselor financiare, a performanțelor (informații comparative).

În acest context, trebuie să se abordeze realizarea listei PT și PS, respectându-se următoarele principii esențiale:

- abordarea comparativă, prin raportarea la alte organizații similare;
- analiza punctelor tari și a punctelor slabe din perspectiva celui care utilizează sau beneficiază de serviciile și produsele organizației și, în special, din perspectiva cetățeanului;
- ordonarea punctelor tari și a punctelor slabe în funcție de importanța acestora pe o scară de la 1 la 10, unde 1 reprezintă valoarea cu importanța cea mai ridicată.

Un instrument extrem de util pentru a identifica punctele tari și punctele slabe îl constituie *Analiza SWOT*, care reușește să consolideze informațiile obținute din analiza mediului extern și intern, precum și să susțină identificarea inițiativelor de dezvoltare prin aplicarea matricei inițiativelor.

Astfel la nivelul Ministerului Afacerilor Interne se poate considera faptul că punctele tari sunt reprezentate, în principal, de activitatea care este puternic procedurizată și reglementată, stabilitatea personalului, sistemul ierarhic relativ predictibil, colaborări cu parteneri instituționali (misiuni internaționale, transfer de bune practici), transparență contextualizată, disponibilitatea resurselor financiare (pentru anumite domenii cheie), multiple structuri teritoriale (reprezentare foarte bună la nivel local/ teritorial). Pe de altă parte, punctele slabe pot fi considerate birocrația excesivă, insuficiența personalului/ resursele umane, rezistența la schimbare, inerție organizațională foarte mare (cauzată, în principal,

	Puncte tari PT1 PT2 ...	Puncte slabe PS1 PS2 ...	
Oportunități O1 O2 ...	1. Inițiative PTO Se utilizează punctele forte pentru a profita de oportunități	2. Inițiative PSO Se folosesc oportunitățile pentru a depăși punctele slabe	Inițiative active
Amenințări A1 A2	3. Inițiative PTA Se utilizează forțe pentru a evita amenințările	4. Inițiative PSA Se minimizează punctele slabe și se evită amenințările	Inițiative pasive
	Inițiative de stabilitate internă	Inițiative de dezvoltare internă	

Figura nr. 2 – Matricea inițiativelor

de dimensiunea organizației), insuficiența resurselor financiare (pentru anumite domenii de nișă), lipsa unor dotări (ex. echipamente IT&C) adecvate complexității sau a particularității muncii.

Pentru a avea efectele scontate, după listarea punctelor tari, punctelor slabe, amenințărilor și oportunităților, este necesar a fi creată matricea inițiativelor, reprezentată în patru cadrane care reliefează inițiative de stabilitate internă, inițiative de dezvoltare internă, respectiv inițiative active/pasive.

Cadrantul 1 – PTO – organizația se va limita la acele oportunități ale mediului pentru a căror valorificare beneficiază de forțele necesare în potențialul său intern:

- alternativă activă;
- orientare spre folosirea unor oportunități ale mediului concurențial, bazată pe o stabilitate internă și, implicit, folosirea în acest scop a punctelor forte de care dispune.

Cadrantul 2 – PSO – prin inițiativa adoptată în astfel de situații, organizația se va concentra

asupra oportunităților pentru a căror valorificare trebuie să-și îmbunătățească unele puncte slabe:

- alternativă activă bazată pe dezvoltare la nivelul organizației, concretizată în măsuri de perfecționare a diferitelor paliere de activitate pentru atenuarea/ eliminarea slăbiciunilor sistemice.

Cadrantul 3 – PTA – inițiativa adoptată se va concentra pe contracararea amenințărilor posibile ale mediului extern prin aplicarea unor măsuri orientate spre valorificarea punctelor tari de care dispune:

- alternativă pasivă, de evitare a pericolelor cu care se confruntă în cadrul mediului extern, bazată pe o stabilitate a posibilităților sale interne.

Cadrantul 4 – PSA – presupune concentrarea eforturilor organizației pe contracararea amenințărilor posibile ale mediului prin folosirea unor acțiuni de eliminare sau atenuare a punctelor slabe:

- alternativă pasivă, bazată pe dezvoltarea internă a activităților organizației în scopul optimizării diferitelor laturi ale acesteia.

Obiectivele strategice reprezintă declarații clare la nivel înalt, respectiv rezultatele politicilor ce sprijină realizarea viziunii organizației care poate fi obținută concret pe durata Planului Strategic Instituțional.

Pentru formularea corectă a obiectivelor strategice la nivel instituțional este necesar să se țină cont de următoarele repere:

- numărul obiectivelor strategice va depinde de mărimea și complexitatea instituției (între 3 și 10 obiective);
- obiectivele strategice trebuie să fie stabile (nu se modifică anual la revizuirea PSI);
- în procesul de definire a obiectivelor strategice se aplică principiile SMART – specifice, măsurabile, realiste, realizabile și limitate în timp;
- obiectivele strategice sprijină viziunea organizației, spre care toate funcțiile sunt direcționate – trebuie să fie comprehensibile;
- obiectivele strategice reprezintă, pe cât posibil, totalitatea eforturilor structurilor și sunt mutual exclusive, în sensul că nu se suprapun;
- obiectivele strategice pot să fie susținute prin programe singulare sau programe comune;
- obiectivele strategice sunt prezente sub forma unei propoziții imperative singulare și pot să ofere o direcție politică clară sau de rezultate așteptate, adesea începând cu cuvinte precum „a ameliora”, „a consolida”, „a crește”, „a extinde”, „a accelera”, „a reduce” sau „a elimina”;
- rezultatele obiectivelor strategice vor fi măsurate de rezultatele politicilor la nivel înalt sau de impact (exprimate prin indicatori de impact);
- impacturile reprezintă cel mai înalt nivel al lanțului rezultatelor, un rezultat de înalt nivel sau efect pe termen lung care rezidă din intervențiile instituționale și realizarea unuia sau mai multor rezultate conexe.

Obiectivele strategice rezultă, în general, din strategiile naționale și/ sau sectoriale specifice

domeniului de activitate. În acest context, prioritatea politică trebuie să fie abordată la nivel sectorial (implică un grup de instituții cu mandate conexe) sau interdisciplinar (implică mai multe instituții cu roluri fundamentale în abordarea unei probleme politice complexe).

Fezabilitatea planurilor strategice instituționale la nivelul organizațiilor guvernamentale este dependentă de următorii factori obiectivi:

- progresul important pentru soluționarea problemelor politice identificate poate fi obținut prin intervenția Guvernului;
- soluțiile prospective pot fi finanțate, în mod realist, pe termen mediu și lung;
- capacitatea există sau poate fi construită pentru implementarea strategiei;
- angajamentele politice ale strategiei sunt aliniate cu prioritățile politice actuale ale Guvernului;
- strategia livrează o obligație asumată față de Uniunea Europeană sau față de altă organizație internațională (ex. ONU, OSCE);
- instituțiile implementatoare urmăresc, în prezent, sau planifică monitorizarea majorității direcțiilor politice ale strategiei;
- concentrarea eforturilor pe procesul PSI presupune ca strategiile de nivel înalt să fie urmărite numai atunci când nevoia, valoarea și fezabilitatea pot fi demonstrate.

La întocmirea PSI trebuie să se stabilească **prioritățile** care reprezintă angajamentele față de o politică ce poate fi implementată pe durata PSI, acestea fiind derivate dintr-o strategie de nivel înalt și pot fi considerate esențiale pentru realizarea obiectivelor strategice ale organizației. Angajamentele trebuie să fie realiste din punct de vedere fiscal și adaptate la Strategia fiscală și bugetară.

În general, prioritățile trebuie extrase din strategiile de nivel înalt aprobate, trebuie identificate și estimate costurile inițiativelor de sprijin, care susțin prioritățile generale tematice, sectoriale sau ale programului, iar estimarea

costurilor multianuale trebuie să se alinieze secvenței de implementare multianuală a fiecărei inițiative.

Prioritățile politice de top necesită aprobarea guvernamentală pe perioada primului an de implementare a PSI. În fiecare an va fi pregătită o listă nouă ca parte a actualizării anuale a PSI, care va cuprinde tipul politicii, descrierea succintă a acesteia, programul (ce program instituțional sprijină), instrumentul politic (proiect de lege, legislație secundară, document politic public, memorandum și/ sau document de importanță națională), relevanța strategică (ce angajament de nivel înalt sprijină), justificare politică (impact social, economic și/ sau de mediu), sustenabilitate financiară (sursa de finanțare, co-finanțare UE), rezultatele anticipate (efect anticipat pe termen mediu asupra programului și rezultatelor).

Prioritățile politice trebuie să fie corelate cu **prioritățile investiționale**, deoarece investițiile publice trebuie considerate în cadrul unui complex de politici, iar pentru fiecare investiție publică prioritară instituția trebuie să pregătească o fișă care să conțină următoarele

repere obligatorii: titlul proiectului, descrierea succintă a acestuia, statut (nou sau în derulare), program (ce program instituțional susține), data de finalizare anticipată, relevanța strategică (de ce este important, ce angajament de nivel înalt sprijină), justificarea politică (impact social, economic și/sau de mediu), accesibilitate/ sustenabilitate financiară (sursa de finanțare, finanțarea post-implementare), implementare (calitatea pregătirii/ angajamentele de implementare).

Un element foarte important pentru implementarea PSI îl constituie componenta bugetară care cuprinde programe (subprograme, inițiative ale programului/ subprogramului, inițiative de reformă ale politicilor), precum și bugetul multianual al programelor (alocările anuale și totale, sursele de finanțare).

Astfel, elaborarea unui plan strategic presupune atât existența unor resurse financiare și bugetare disponibile la momentul elaborării acestuia, cât și capacitatea de previzionare și planificare a resurselor pe obiective și pe ani. Implementarea planului strategic solicită identificarea, definirea și estimarea resurselor

umane, financiare și logistice prin care se asigură suportul necesar realizării proiectelor și acțiunilor necesare îndeplinirii inițiativelor și obiectivelor strategice.

Programul constituie un set coerent de acțiuni aflate sub autoritatea unei instituții care urmărește atingerea unui set predefinit de obiective pentru care au fost elaborați indicatori de performanță care identifică rezultatele ce pot fi obținute în limitele de finanțare aprobate prin lege.

În anul 1965, președintele american Johnson sintetiza noul mod de planificare prin intermediul programelor, solicitând departamentelor Guvernului Federal al SUA să definească clar și cu atenție obiectivele, evaluarea programelor susceptibile să contribuie la atingerea obiectivelor, comparând de fiecare dată raportul cost-beneficiu, examinarea în fiecare caz a mijloacelor alternative de atingere a obiectivelor și structurarea cererilor bugetare pe baza acestor analize pe un orizont multianual de programare și bugetare. În anii '80, statele membre ale OECD s-au implicat în procesul de reformă bugetară, vizând crearea unei legături mai puternice între obiectivele guvernamentale și alocarea resurselor necesare. Totodată, la nivel european, în anii '90 au fost adoptate conceptele de bază ale reformei în statele membre ale Uniunii Europene prin aplicarea managementului bazat pe performanță, bugetarea orientată spre rezultate și cadrul cheltuielilor publice pe termen mediu.

În procesul de identificare a structurii de programe, instituțiile trebuie să cunoască faptul că numeroase inițiative de tipul „programelor” sau „programelor naționale” nu vor întruni criteriile pentru a se constitui într-un program bugetar.

Între obiectivele strategice și programele care susțin îndeplinirea acestora nu există o relație liniară, însă toate programele trebuie să susțină cel puțin un obiectiv strategic. Astfel, numărul potrivit de programe pentru o instituție variază între 2 și 14. În acest context, instituțiile mai mari vor putea să identifice subprograme

(ex. programe mari, de tipul managementului spitalelor, infrastructura rutieră, învățământul universitar și asistența socială își vor îmbunătăți coerența prin propunerea unor subprograme coerente și eficiente).

Structura unui program trebuie să conțină obligatoriu următoarele elemente:

- *titlul programului* – definit scurt și funcțional;
- *managementul programului* – numele și funcția persoanei care va fi responsabilă pentru supravegherea realizării obiectivelor de politici și a obiectivelor financiare ale programului, precum și a țărilor asumate pe perioada celor 4 ani a PSI;
- *descrierea programului* – sunt descrise succint funcțiile cheie acoperite prin program;
- *baza de politici a programului* – poate fi dezvoltată din surse multiple, inclusiv din strategiile naționale, strategia fiscal-bugetară, legislația primară și secundară în vigoare.

Bugetarea pe programe reprezintă un element managerial modern care se bazează pe următoarele principii:

- bugetul fiecărei instituții poate fi defalcat în programe, subprograme și inițiative;
- relația dintre fiecare componentă este liniară, respectiv bugetele tuturor inițiativelor care sunt incluse într-un subprogram sau program sunt echivalente cu bugetul programului bugetar sau al subprogramului respectiv;
- bugetele tuturor subprogramelor care sunt incluse într-un program sunt echivalente cu bugetul acelui program;
- bugetele tuturor programelor instituției sunt echivalente cu bugetul instituției.

În concluzie, obiectivele reformei bugetare la nivelul administrației centrale și locale trebuie să urmărească creșterea eficacității și eficienței cheltuirii banului public, corelarea resurselor cu rezultatele urmărite, precum și controlul strict al cheltuielilor publice, al deficitului fiscal și al inflației. Aceste obiective pot fi atinse

prin reconceptualizarea structurii bugetului instituțiilor în concordanță cu structura politicilor publice existente, desemnarea clară a modalității de atingere a obiectivelor dorite și stabilirea unor rezultate măsurabile ale obiectivelor și programelor.

Bibliografie:

1. DRAGOMAN, Adina și Emanuel RĂUȚĂ, *Planificarea strategică*, prezentare în cadrul proiectului „*Extinderea sistemului de planificare strategică la nivelul ministerelor de resort*”–

Cod SIPOCA 28, cofinanțat de Uniunea Europeană, din Fondul Social European, octombrie 2016;

2. *Planificare strategică*, suport de curs realizat în cadrul proiectului de înfrățire instituțională RO03/IB/OT/01 – „*Întărirea capacității UCRAP și a rețelei naționale de modernizatori*”, proiect finanțat de Uniunea Europeană prin Programul PHARE;
3. CHIFU, Iulian, *Gândire strategică*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2013, ISBN 978-973-7745-85-9;
4. DÂNCU, Vasile Sebastian, *Politically incorrect – Scenarii pentru o Românie posibilă*, Editura Școala Ardeleană, 2016, ISBN 978-606-797-088-3.

Colegiul Științific:

Academician Dan BERINDEI
Academician Dinu C. GIURESCU
Academician Răzvan THEODORESCU
Cercetător științific gr. I dr. Napoleon POP
Ambasador Sergiu CELAC
Prof. univ. dr. Ioan Mircea PAȘCU
Gl. (r) prof. univ. dr. Sergiu MEDAR
Gl. (r) prof. univ. dr. Teodor FRUNZETI
Gl. mag. conf. univ. dr. Ilie BOTOȘ
Prof. univ. dr. Vasile PUȘCAȘ
Prof. univ. dr. Ilie BĂDESCU
Prof. univ. dr. Vasile SECĂREȘ
Prof. univ. dr. Teodor REPCIUC
Prof. univ. dr. Paul DOBRESCU
Col. (r) prof. univ. dr. Constantin HLIHOR
Dr. Liviu MUREȘAN
Conf. univ. dr. Iulian CHIFU
Gl. mr. (r) prof. univ. dr. Adrieian PÂRLOG
Gl. bg. dr. Marius-Andrei DIAMESCU
Dr. Mircea MOCANU

Redacția:

Director onorific: Teodor REPCIUC
Redactor șef: Stelian TEODORESCU
Redactori: Cătălin ANDRONIC, Tatiana NEGARĂ
DTP: Tatiana NEGARĂ, ing. Simona CALCAN, Daniela TOMA
Corectură: Elena COȚOFANĂ

Adresa redacției:

Bulevardul Vasile Milea nr. 7B, cod 061342, sector 6, București

Tel./fax (+40) 021 316 58 05

E-mail: redactia.infosfera@gmail.com

Revista poate fi consultată și on-line, pe site-ul Ministerului Apărării Naționale, la rubrica Multimedia/Publicații, www.mapn.ro/publicatii/index.php

Revistă trimestrială editată de Direcția Generală de Informații a Apărării

I.S.S.N. 2065 – 3395

Reproducerea oricărui material din această publicație este interzisă fără acordul prealabil al redacției.
Răspunderea pentru conținutul articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Operațiunile tehnice, editoriale și tiparul au fost executate
la Centrul tehnic-editorial al armatei
sub comanda nr. 1894/2017; B 0145